

**EASY
BUSINESS**

Полюси зростання:

Шлях до економічного
відновлення та євроінтеграції

Аналітичне дослідження

Про що цей документ

Полюси зростання: шлях до економічного відновлення та євроінтеграції — це документ, який має на меті визначити передумови та механізми впровадження концепції полюсів зростання в контексті вітчизняної регіональної політики, фокусованої на відновлення та розвиток України, зважаючи на багаторічний світовий досвід реалізації такого підходу в подібних ситуаціях.

Цей документ було розроблено командами EasyBusiness спільно з Ukraine-Moldova American Enterprise Fund (UMAЕF).

Документ складається з трьох основних розділів та додатків.

У **«Вступі»** обґрунтовується актуальність впровадження концепції полюсів зростання, зважаючи на оновлення регіональної політики України відповідно до євроінтеграційних процесів. Також у вступній частині проаналізовано, як основні ідеї концепції полюсів зростання відображаються та прослідковуються у сучасній регіональній політиці ЄС.

У розділі **«Огляд міжнародних практик впровадження полюсів зростання»** на основі дослідження 18 кейсів впровадження концепції полюсів зростання у різних країнах світу описано ключові передумови її впровадження, виділено головні типи індикаторів, які застосовуються для визначення полюсів зростання, та механізми впровадження концепції.

У розділі **«Полюси зростання в контексті України»** детально описано передумови та український контекст потенційного впровадження концепції полюсів зростання, описано, яким чином та які індикатори можуть обиратися для визначення можливих полюсів зростання в Україні, а також що ці індикатори дозволяють зрозуміти у контексті визначення полюсів зростання, які мають бути механізми роботи полюсів зростання та очікувані результати від впровадження цієї концепції.

У розділі **«Пілотування концепції полюсів зростання в Україні»** представлено розуміння дефініції полюсів зростання, описано механізм визначення полюсів зростання на прикладі декількох українських міст.

Окрім цього, визначено власне бачення визначення полюса зростання, зважаючи на проведені кабінетне та польове дослідження. У розділі також представлено результати пілотування концепції полюсів зростання на прикладі Львівської області. Додатково, у цьому розділі представлено перелік територіальних громад, що потенційно зможуть стати полюсами зростання.

У «**Додатках**» представлено:

- детальний опис case studies країн, де впроваджували концепцію полюсів зростання, які дозволяють краще розуміння всього процесу;
- детальну інструкцію до дашборду з визначення полюсів зростання;
- профілі територіальних громад як потенційних полюсів зростання, що характеризують їх соціально-економічне становище.

Зміст

Про що цей документ	1
Зміст	3
Перелік скорочень	4
Розділ 1. Концепція полюсів зростання і її місце в контексті сучасної регіональної політики ЄС	5
Розділ 2. Огляд міжнародних практик впровадження полюсів зростання	14
2.1. Передумови	15
2.2. Індикатори	18
2.3. Механізми	24
2.4. Результати	28
Розділ 3. Огляд експертних позицій: доцільність впровадження підходу	34
Розділ 4. Українська законодавча рамка впровадження концепції	50
Розділ 5. Полюси зростання в контексті України	55
5.1. Передумови та аналіз українського контексту	55
5.2. Індикатори	60
5.3. Механізми	62
5.4. Очікувані результати	69
Розділ 6. Моделювання концепції полюсів зростання в Україні	71
6.1. Визначення полюсів зростання	71
6.2. Кейс-стаді полюсів зростання на прикладі Львівської області	73
6.3. Законодавча рамка та фінансування	76
Розділ 7. Основні висновки та пропозиції щодо подальших кроків	80
ДОДАТКИ	84
1. Міжнародний досвід	84
2. Інструкція до дашборду з визначення полюсів зростання	142
3. Профілі громад	155
4. Перелік опитаних експертів	199

Перелік скорочень

- CLLD — Community Led Local Development
- DATAR — Delegation for Territorial Planning and Regional Action
- ESPON — European Observation Network for Territorial Development and Cohesion
- FUA — functional (urban) area
- GIZ — Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit
- ITI — Integrated Territorial Investment
- KSE — Kyiv School of Economics
- NUTS — Nomenclature of Territorial Units for Statistics
- RGP — Regional Growth Pole
- UMAEF — Ukraine-Moldova American Enterprise Fund
- UNOPS — United Nations Office for Project Services
- АТУ — адміністративно-територіальний устрій
- ВВП — валовий внутрішній продукт
- ВПО — внутрішньо переміщена особа
- ВРП — валовий регіональний продукт
- ДРК — Демократична Республіка Конго
- ДСРР — Державна стратегія регіонального розвитку
- ДФРР Э державний фонд регіонального розвитку
- ЄС — Європейський Союз
- ЗВО — заклади вищої освіти
- ЗУ — закон України
- ІТІ — інтегровані територіальні інвестиції
- Км — кілометр
- Млрд — мільярдів
- МСП — малі та середні підприємства
- НГО — неурядова громадська організація
- НДР — Німецька Демократична Республіка
- НСРР — Національна стратегічна орієнтовна рамка
- Обл. — область
- ПАР — Південно-Африканська Республіка
- ПДВ — податок на додану вартість
- ПДФО — податок на доходи фізичних осіб
- ПІІ — прямі іноземні інвестиції
- ПСЕР — програма соціально-економічного розвитку
- РО — Policy objective
- РПЗ — регіональний полюс зростання
- СЕЗ — спеціальна економічна зона
- СРСР — Союз Радянських Соціалістичних Республік
- США — Сполучені Штати Америки
- У т.ч. — у тому числі
- ФРН — Федеративна Республіка Німеччина
- ЦЕЗ — центр економічного зростання

Розділ 1. Концепція полюсів зростання і її місце в контексті сучасної регіональної політики ЄС

Концепція **полюсів зростання** виникла як відповідь на зростаючу потребу у забезпеченні розвитку регіонів і подоланні міжрегіональних диспаритетів. За період її реалізації, майже 70 років, вона видозмінювалася та трансформувалася відповідно до викликів та поточної регіональної політики країн, які її імplementували.

Вперше ця ідея була запропонована Ф. Перру у 1950-х роках як відповідь на критичну потребу в економічному розвитку післявоєнної Франції середини ХХ століття. Під полюсами зростання він розумів конкретні виробничі галузі чи промислові об'єкти, які динамічно розвиваються і таким чином впливають на всю територіальну структуру галузі¹. Так на початку впровадження концепції при визначенні поняття полюсів зростання застосовувався більше секторальний підхід.

У другій половині ХХ століття відбулася трансформація наукового підходу до полюсів зростання, коли секторальний підхід поступився місцем просторовому. Одним із перших, хто розвивав цей напрям, був П. Потье. Він запропонував ідею «осей зростання», що виникають між полюсами розвитку завдяки транспортним зв'язкам, які також стимулюють розвиток інфраструктури та збільшують потоки пасажирів і вантажів, формуючи просторовий каркас території.

Пізніше, у 60-х роках, Ж. Будвіль закріпив просторове бачення цієї концепції. Він розглядав полюси зростання як цілісні території з взаємозалежними елементами, а не окремі промислові об'єкти. Будвіль також підкреслював, що різні полюси можуть мати власні спеціалізації, і розвиток одних сприяє зростанню інших через механізми поширення нововведень.

---

¹ Точки зростання та їх роль у забезпеченні стійкого економічного розвитку територій, Т.Г. Бондарук, доступ за [посиланням](#).

У той же період Х. Ласуен висунув ідею, що полюсами зростання можуть бути промислові комплекси з експортною орієнтацією. Він вважав, що кожен полюс створює спеціалізацію, яка стимулює розвиток допоміжних і супутніх виробництв, формуючи у такий спосіб комплексний економічний профіль регіону.

Г. Мюрдаль розвинув цю теорію у концепцію регіональної поляризації, акцентуючи увагу на тому, що полюси зростання можуть посилювати нерівність між ядром і периферією. Він вбачав у цьому загрозу і вважав, що для зменшення диспропорцій необхідне державне втручання.

Протилежну позицію зайняв А. Гршман, який стверджував, що зростання завжди є незбалансованим на початкових етапах, і поляризація між ядром і периферією є природним процесом, який з часом вирівнюється без необхідності втручання з боку держави.

Х. Річардсон запропонував розглядати полюс зростання не як цілий регіон, а як частину території, де зосереджений агломераційний ефект. Така зона стає магнітом для інвесторів, що стимулює економічну активність і підсилює поляризацію простору.

В Україні ця концепція також отримала визнання. Г. Підгрушний визначив полюси соціально-економічного розвитку (ПСЕР) як елементи територіальної організації, наголошуючи на ролі міських поселень у цьому процесі. Спільно з К. Мезенцевим та Н. Провотар він підкреслював, що полюси розвиваються завдяки мультиплікаційному ефекту, стимулюючи розвиток прилеглих територій через активну економічну діяльність.

Наразі немає одного взаємоузгодженого сучасного трактування поняття полюсів зростання у світовій практиці. Різні країни та інституції по-різному його трактують. Для прикладу, у **Франції** полюсом зростання вважалися великі міста, що розташовані в регіонах та мали потенціал до економічного зростання, залучення в процес поширення інновацій та індустріалізаційних процесів периферійних територій. Натомість у **Польщі** полюсом є місто-субрегіональний центр, що було чи є адміністративним центром на місцевому рівні, є динамічним

економічним центром та має інвестиційно привабливі території, доступний для жителів населених пунктів периферії, на яку поширюється його вплив у часовому вимірі².

У **Румунії** полюсами зростання є міста регіонального значення, які належать до найбільших міст країни. Зокрема, ці міста мають найбільший потенціал сформувати навколо себе галузеві інноваційні агломерації та впливати на прилеглі території³.

Проте спільною рисою усіх підходів можна назвати практику застосування концепції **полюсів зростання** — як інструменту регіонального розвитку, який передбачає стимулювання економічного зростання в так званих полюсах або центрах, поступово поширюючи розвиток на сусідні території та периферію.

З часом концепція полюсів трансформувалась і сьогодні у міжнародній практиці можна говорити швидше про певні методологічні підходи і нові поняття в рамках регіональної політики, які багато в чому наслідують ідею полюсів/центрів зростання, ніж про застосування оригінальних ідей цього підходу у їх первинному вигляді.

Проведений аналіз дозволив виявити 18 кейсів повноцінного або часткового застосування концепції полюсів у регіональних політиках сучасних країн. Водночас головною метою застосування концепції було здебільшого вирівнювання територіальних диспаритетів.

Методологічні підходи, близькі до концепції полюсів/центрів зростання, прослідковуються також у сучасній європейській регіональній політиці згуртованості, яка націлена на усунення просторових нерівномірностей. Її мету визначає стаття 174 основоположного Договору про функціонування Європейського Союзу (Лісабонського договору) : «З метою сприяння загальному гармонійному розвитку Союз розробляє та впроваджує заходи, спрямовані на зміцнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості. Зокрема, Європейський Союз прагне

---

² Subregional growth poles in the competition for development factors, доступ за [посиланням](#).

³ Competitive Cities: Reshaping the Economic Geography of Romania, доступ за [посиланням](#).

зменшити розбіжності між рівнями розвитку різних регіонів та відсталість найменш розвинених регіонів». Основним інструментом реалізації цієї політики є структурні фонди ЄС, більша частина ресурсів з яких спрямовується на підтримку менш розвинених регіонів країн-членів ЄС. Фактично відбувається певний перерозподіл коштів від сильніших країн і регіонів (донорів) слабшим.

Варто звернути увагу на такі і підходи та механізми, які співзвучні ідеям, які лежать в основі методології полюсів/центрів зростання:

1. Регіональна політика ЄС направлена на подолання економічних диспаритетів щодо обсягу інвестицій, створення робочих місць, підтримки МСП⁴. Водночас для регіональної політики на поточний програмний період ЄС першочерговою визначає ціль як «Більш розумна Європа» (PO1: A smarter Europe)⁵, яка передбачає підтримку інноваційного розвитку. Ставка на інновації передбачає, що саме вони є драйверами, які допоможуть підтягнути економічно слабші території. Це є своєрідною паралеллю ідеї пропульсивних галузей в класичному підході Ф. Перу, однак таку пропульсивну функцію в постіндустріальну епоху беруть на себе вже інші сектори.

2. Програмна ціль «Більш зв'язана Європа шляхом підвищення мобільності» (PO3: A more connected Europe by enhancing mobility)⁶ передбачає інвестування в транспортну інфраструктуру та інфраструктуру зв'язку (цифрову, mobility, connectivity). Такі інвестиції мають забезпечити не тільки вищу мобільність, але й кращі умови для економічного розвитку тих регіонів, які відставали через гіршу доступність. У цьому контексті варто нагадати, що французька політика полюсів зростання аналогічно була спрямована на покращення транспортної доступності визначених центрів зростання, які мали врівноважити домінування Парижу.

3. Програмний період 2014-2020 років європейської регіональної політики одну з ключових ролей відводить політиці розвитку міст. Саме міста є каталізаторами креативності та новацій, двигунами (engines,

---

⁴ EU Cohesion policy, доступ за [посиланням](#).

⁵ EU regional and urban development: Priorities for 2021-2027, доступ за [посиланням](#).

⁶ EU regional and urban development: Priorities for 2021-2027, доступ за [посиланням](#).

motors) економічного та соціального розвитку⁷, зокрема, подолання наявних диспаритетів. «Міський порядок денний для ЄС» (Pact of Amsterdam: Urban Agenda for the EU)⁸ визначає три напрямки забезпечення передумов для стимулювання ролі міст — краще законодавче регулювання, адаптація регуляцій ЄС для стимулювання міського розвитку, кращий доступ до фінансування та можливостей для обміну знаннями й успішними практиками. Фокус на розвиток міст (фактично як центрів зростання) і визначення передумов для них також доцільно врахувати при формуванні відповідної політики в Україні.

4. Окрім фокуса на розвитку міст, регіональна політика ЄС виділяє так звані функціональні міські території (functional (urban) area or regions, FUA) — географічні утворення, які включають один або декілька міських центрів та прилеглі території, на які вони мають вплив, що разом утворюють єдину систему на основі соціально-економічних зв'язків або можливостей, наприклад, надання базових послуг⁹. Концепція FUA базується на визнанні того, що економічні та соціальні зв'язки між муніципалітетами часто виходять за межі адміністративних кордонів. У межах таких територій сильніші міські муніципалітети підтримують розвиток слабших, спільно формуючи умови для економічного зростання.

Нова Лейпцизька хартія, базовий документ щодо місцевого розвитку, визначає, що повноцінний міський розвиток має враховувати три виміри — мікрорайону (сусідства, neighbourhood), міста і функціональної території¹⁰. Мається на увазі, що такі території передбачають співпрацю, яка виходить за межі адміністративних кордонів муніципалітетів, які належать до такої території. «Територіальний порядок денний до 2030 року» (Territorial Agenda 2030) зазначає: «Особи, які приймають рішення у великих і малих містах, намагаючись співпрацювати з сусідніми територіями за межами своїх адміністративних кордонів, можуть допомогти своїм містам стати рушійною силою внутрішньорегіонального зростання»¹¹.

---

⁷ EU regional and urban development: Sustainable urban development, доступ за [посиланням](#).

⁸ Pact of Amsterdam: Urban Agenda for the EU, доступ за [посиланням](#).

⁹ EU Sustainable Urban Development Strategies The functional area approach, доступ за [посиланням](#).

¹⁰ The new Leipzig charter, доступ за [посиланням](#).

¹¹ EU Territorial agenda. A future for all places, доступ за [посиланням](#).

Для підтримки міжмуніципальної співпраці набув популярності так званий інтегрований підхід, а також такі інструменти, спрямовані на підтримку інтегрованого розвитку, як ITI (Інтегровані територіальні інвестиції, Integrated Territorial Investment) і CLLD (Місцевий розвиток, керований громадою, Community Led Local Development)¹². Інструмент ITI, впроваджений Європейською комісією для програмного періоду 2014-2020 років, надає фінансові ресурси на розвиток таких функціональних територій. Він передбачає підготовку спільної стратегії розвитку між муніципалітетами та залучає кілька рівнів влади для реалізації цих стратегій. Основними цілями таких інвестицій є стимулювання економічного розвитку, покращення доступу до послуг і зміцнення інфраструктурних зв'язків між громадами.

5. Механізм співпраці (сильніших і слабших) на рівні регіонів і муніципалітетів для підвищення згуртованості та подолання диспаритетів є взагалі наскрізною темою європейської регіональної (і не тільки) політики. Зокрема, достатньо велика увага приділяється міжрегіональній і транскордонній співпраці, причому не тільки в рамках ЄС, але й з регіонами країн-кандидатів та сусідніх країн. В останніх випадках тут очевидно діє той же принцип — сильніший (з країн-членів ЄС) підтягує слабших (з інших країн). Йдеться про такий блок програм, як Interreg¹³, але не тільки. Багато секторальних програм передбачають, що заявки на фінансування мають подавати консорціуми муніципалітетів, заявник одного з яких бере на себе роль провідного партнера (leading partner). Якщо йдеться саме про транскордонну співпрацю, то при обґрунтуванні уваги до прикордонних територій в «Територіальному порядку денному до 2030 року» зазначається: «Внутрішні кордони та особливо зовнішні кордони ЄС характеризуються відмінностями у правових, соціальних і політичних системах, які впливають на місцевий і регіональний розвиток. Перешкоди для інтеграції між територіями можуть призвести до недостатнього використання людських, культурних, економічних та екологічних ресурсів у прикордонних регіонах, погіршуючи їх периферійне положення та соціальну ізоляцію»¹⁴.

6. Повертаючись до того, яку роль ЄС відводить містам у подоланні диспаритетів і прискоренні економічного розвитку, треба згадати про

¹² The use of integrated territorial tools in cohesion policy, доступ за [посиланням](#).

¹³ Interreg, доступ за [посиланням](#).

¹⁴ EU Territorial agenda. A future for all places, доступ за [посиланням](#).

особливу увагу ЄС до міст так званого другого (і третього) ярусів (в українській термінології — регіональні полюси зростання). У «Територіальному порядку денному до 2030 року» про це говориться буквально у визначенні термінології теорії поляризації: «Поляризація між ядром Європи та її периферією, її столицями, метрополіями, містами, селищами, сільською місцевістю та територіями з географічними та демографічними особливостями підриває збалансований територіальний розвиток. Малі та середні міста мають недостатньо використаний потенціал пом'якшення поляризації»¹⁵. І далі: «Вони відіграють вирішальну роль у регіональному економічному розвитку та соціальному добробуті, особливо завдяки національній та міжнародній доступності та адекватному доступу до послуг на місцевому та регіональному рівнях. Поліцентричні мережі також можуть сприяти більш стійкому транспорту. Ми запрошуємо політиків усіх рівнів просувати поліцентричні моделі розвитку, які пропонують роль для всіх місць»¹⁶. Дослідження ESPON¹⁷, сфокусовані саме на містах другого ярусу, містять цілу низку висновків, релевантних до методології полюсів зростання. «Політика та інвестиції повинні сприяти розвитку європейських міст другого рівня для підтримки збалансованої поліцентричної міської системи та територіальної єдності в Європі. Це особливо важливо в країнах, де столиці все ще сильно домінують у національній економіці. Чим меншою є соціально-економічна різниця між містами другого рівня та столицею, тим успішнішими будуть національні економіки та кращими будуть показники міст другого рівня». Дослідження UNOPS¹⁸ підкреслює окремо міста другого рівня, але акцентує необхідність розгляду їх мережі: «Системи вторинних міст відіграють життєво важливу проміжну (опосередковану) роль як економічні, адміністративні та логістичні вузли в рамках національних і глобальних систем міст. Вони мають три основні просторові типології: регіональні центри, міські кластери та коридори»¹⁹.

7. Наскрізною темою сучасної європейської регіональної політики є поняття поліцентричності. Власне ідея розроблення політики і

---

¹⁵ EU Territorial agenda. A future for all places, доступ за [посиланням](#).

¹⁶ EU Territorial agenda. A future for all places, доступ за [посиланням](#).

¹⁷ ESPON Policy Brief: Second Tier Cities Matter, доступ за [посиланням](#).

¹⁸ Connecting systems of secondary cities, доступ за [посиланням](#).

¹⁹ Значення полюсів соціально-економічного розвитку у вдосконаленні територіальної організації суспільства, Г. П. Підгрушний, доступ за [посиланням](#).

інструментів стимулювання розвитку мережі полюсів зростання в Україні і спрямована на забезпечення такої поліцентричності. «Міський порядок денний для ЄС визнає поліцентричну структуру Європи та різноманітність (соціальну, економічну, територіальну, культурну та історичну) міських територій ЄС»²⁰. У Новій Лейпцизькій хартії також наголошується: «Європа має широку різноманітність малих, середніх і великих міст. Будучи частиною поліцентричної міської системи, вони утворюють функціональні зони з різними потенціалами та викликами»²¹, наприклад, у «Територіальному порядку денному до 2030 року» сказано: «Співпраця в поліцентричних мережах міст, метрополійних районах і регіонах сприяє більш оптимальному розповсюдженню потенціалу розвитку»²².

Отже, ідея полюсів зростання співзвучна цілій низці елементів системи регіональної політики ЄС, які акцентовані на подоланні сучасних викликів і вирівнюванні територіальних диспаритетів. Це варто враховувати у контексті зміни української регіональної політики, беручи до уваги зобов'язання України щодо приведення своєї регіональної політики в рамках євроінтеграції у відповідність до регіональної політики ЄС.

Відповідно в українській регіональній політиці при впровадженні концепції полюсів (аналогічно регіональній політиці ЄС) має бути чітко зафіксовано:

- подолання диспаритетів має бути визнане як ключова для регіональної політики проблема і відповідно поліцентричність як ціль, яка має бути в результаті досягнута (на рівні різних рангів міст);
- розбудова поліцентричної мережі має бути орієнтована на міста (як полюси зростання і двигуни розвитку), але не ізольовано, а в форматі функціональних (міських) територій, тобто міст і сусідніх з ними громад. Водночас формування міжмуніципальних партнерств має бути однією з ключових складових політики полюсів зростання;
- реалізація ідеї полюсів зростання має враховувати ранг міст і налагоджувати між ними партнерства і міжмуніципальну співпрацю, але також специфіку для міст різного рангу і різного типу (place-based approach).

---

²⁰ Pact of Amsterdam: Urban Agenda for the EU, доступ за [посиланням](#).

²¹ The new Leipzig charter, доступ за [посиланням](#).

²² EU Territorial agenda. A future for all places, доступ за [посиланням](#).

Водночас, проаналізувавши міжнародний досвід впровадження концепції полюсів зростання, можна константувати, що для України ця концепція (й інструменти сучасної регіональної політики ЄС, які з нею перегукуються) може бути корисною, зважаючи на три головні блоки потреб:

- ефективного реагування криз післявоєнного відновлення України;
- вирівнювання територіальних диспаритетів, які були до вторгнення, але з лютого 2022 року поглибилися в рази;
- початку євроінтеграційного процесу України та приведення регіональної політики у відповідність до вимог ЄС.

Глибше розуміння інструменту полюсів зростання за кордоном, а саме: загальні передумови впровадження, індикатори визначення полюсів зростання, механізми та результати від впровадження полюсів зростання буде представлено в наступному розділі.

Розділ 2. Огляд міжнародних практик впровадження полюсів зростання

Концепція полюсів зростання впроваджується з 1950-х років як інструмент реагування на поточні кризи. Вперше концепція мала стати механізмом реагування на критичну ситуацію в Європі після Другої світової війни. З часом полюси зростання показали свою дієвість з точки зору реагування на виклики та покращення соціально-економічних показників регіонального розвитку, тому географія їх застосування не обмежується європейською частиною й імплементована у регіональну політику країн всіх частин світу.

Концепція була впроваджена в таких країнах, як Франція, Німеччина, Італія, Польща, Румунія, Молдова, Чехія, Болгарія, Велика Британія, а також у африканських країнах, частина з яких за підтримки Світового банку (Мадагаскар, Мозамбік, Демократична Республіка Конго, Сьєрра-Леоне, Буркіна-Фасо, Нігерія, ПАР). В Латинській Америці яскравим прикладом є Бразилія. Використання концепції не оминуло також країни Азії, прикладами є Південна Корея, В'єтнам, Китай та Японія. Зокрема, цей підхід застосовувався і в Австралії²³.

Зважаючи на місцевий контекст та регіональні особливості, в кожній з країн концепція набувала свого розуміння та зазнавала часткових змін. В першу чергу, в різних країнах концепція полюсів зростання використовувалася для міст різного масштабу. До прикладу, в Німеччині це були міста, що мали населення 20 000 та більше²⁴, тоді як в Румунії місто могло стати “полюсом”, якщо мало населення не менше 200 000²⁵, в африканських же країнах “полюсом” могло виступати місто національного значення або цілий регіон. Разом з цим від країни до країни змінювалися також й інші індикатори, які спрямовані на визначення полюсів зростання з-поміж інших територій та механізми

---

²³ Даний перелік не є вичерпним, а лиш демонструє широку географію поширення застосування концепції полюсів зростання.

²⁴ Регіональні полюси зростання, доступ за [посиланням](#).

²⁵ Competitive cities. Reshaping the Economic Geography of Romania, доступ за [посиланням](#).

впровадження концепції на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Загальні висновки щодо реалізації концепції полюсів зростання різні: у багатьох країнах вона довела свою ефективність, однак були і випадки, де результати не відповідали очікуванням. Наприклад, в Італії спроба вирівнювання розвитку між Північчю та Півднем через створення полюсів зростання не досягла успіху через їхню штучність, а також через те, що не були враховані реальні економічні умови регіону. Аналогічно в інших країнах, де намагалися створити полюси зростання з нуля, результати не виправдали очікувань через недостатню підготовку місцевих структур, обмежені ресурси та неефективне управління.

У цьому розділі представлено огляд використання концепції полюсів зростання в різних країнах світу. Для аналізу було опрацьовано 18 країн, зосереджуючись на таких аспектах: передумови використання концепції, індикатори, за якими визначали полюси зростання, механізми впровадження, результати реалізації та виявлені недоліки.

2.1. Передумови

Відштовхуючись від аналізу попереднього досвіду різних країн, можна виділити 3 основні групи передумов, в контексті яких зазвичай використовувались полюси зростання у світовій практиці.

1. Вирівнювання регіональних диспропорцій.
2. Реагування на кризові ситуації.
3. Інтеграція до міжнародних систем.

Первинною передумовою прийнято вважати наявність регіональних диспаритетів, які посилюються вторинними передумовами у вигляді кризових ситуацій та соціально-економічних змін, що так само відбуваються в умовах інтеграції до міжнародних систем. Також варто зауважити: часто передумови з цих 3-х груп можуть бути притаманні одній країні одночасно.

Вирівнювання регіональних диспропорцій: зокрема, в більшості країн полюси зростання використовуються як інструмент вирівнювання регіональних диспропорцій, що проявляються в різних вимірах. Це виявляється у нерівномірному розподілі населення, економічній регіональній нерівності, потребі соціально-економічного розвитку маргіналізованих громад.

Більшість країн, що використовувала полюси зростання як інструмент вирівнювання регіональних диспропорцій, стикалася з проблемою нерівномірного розподілу населення по території. Ілюстративними прикладами для цієї групи є Франція, де різко постала проблема перенаселення Парижу та формування “французької пустелі” навколо²⁶, та Німеччина, де сформувалися диспропорції в кількості населення через післявоєнний розподіл Німеччини між сферами впливу США та СРСР.

Зокрема, однією з найчастіших причин використання полюсів зростання серед опрацьованих кейсів була потреба в зменшенні економічної нерівності між регіонами. Тому імплементація полюсів зростання мала на меті стимулювання недостатньо розвинених регіонів через поширення пропульсивного ефекту ядра на периферію. Ця передумова притаманна для всіх опрацьованих країн.

У деяких країнах яскраво проявляється використання концепції полюсів зростання для соціально-економічного розвитку маргіналізованих громад. Ця специфіка полягає у забезпеченні регіонів концентрації маргіналізованих груп населення необхідною для достатнього рівня життя інституційною інфраструктурою, аби надати доступ до базових послуг. Також стимулюється залучення представників маргіналізованих громад до економічної діяльності регіону, адже це цінний трудовий ресурс, який часто не використовується повною мірою через побутуючі стереотипи. Тому також провадиться інформаційна політика розвінчування стереотипів. Прикладом використання полюсів для вирішення цієї проблеми є Румунія та частина африканських країн.

Також в країнах Африки полюси зростання допомагають забезпечити рівномірний доступ до мінімальних послуг, що потрібні для покращення рівня життя населення малорозвинутих країн. Зокрема, за допомогою

---

²⁶ Regional Policy in France, доступ за [посиланням](#).

розвитку полюсів зростання створюються нові робочі місця, знижується рівень безробіття та покращується ситуація з рівнем бідності.

Реагування на кризові ситуації: ця група передумов включає в себе ситуації, що потребують негайної стабілізації та відновлення економіки внаслідок кризових подій. Зокрема, це післявоєнне відновлення, посткомуністичні трансформації, економічні кризи або різкі соціально-економічні зміни.

Прикладами застосування концепції для післявоєнного відновлення слугує, в першу чергу, кейс Франції, оскільки саме в цій країні та саме для відновлення економіки після Другої світової війни вперше було запропоновано пілотування полюсів зростання. Зокрема, для післявоєнного відновлення полюси використовувалися в частині Німеччини та Південній Кореї.

Для реагування на посткомуністичні економічні перетворення концепція була використана у Чехії, Словаччині, частині Німеччини та Польщі, оскільки після падіння комуністичного режиму країни стикалися з потребою у великих економічних реформах та перебудовах, що могли запропонувати полюси зростання.

Інтеграція до міжнародних систем: у сучасному світі все важливішими стають взаємодії країн на міжнародному рівні різними шляхами. Тому часто полюси зростання також сприяють інтеграції країни до міжнародних систем, таких як Європейський Союз чи вихід на міжнародний економічний ринок.

Світовий банк активно працює з впровадженням полюсів зростання в африканських країнах. Саме ці кейси яскраво демонструють використання концепції задля підвищення інвестиційної привабливості територій, збільшення ефективності місцевого виробництва та подальшого виходу місцевих підприємців на міжнародний ринок.

Низка країн використовувала концепцію полюсів зростання в процесі євроінтеграції як інструмент адаптації регіональної політики країни до регіональної політики Європейського Союзу, яка спрямована на

подолання територіальних, соціальних та економічних дисбалансів, що існують між різними регіонами Євросоюзу.

Якщо йдеться про український контекст, є нагальна потреба у подоланні викликів усіх трьох типів: вирівнювання регіональних диспропорцій, реагування на кризові ситуації та інтеграція до міжнародних систем. У наступному розділі представлено детальний аналіз передумов та особливостей українського контексту.

2.2. Індикатори

На основі сформованого за результатом огляду міжнародного досвіду списку з ~50 унікальних індикаторів були визначені основні 5 груп показників, що найчастіше слугували для визначення полюсів:

1. Статус населеного пункту в АТУ.
2. Демографічні показники.
3. Інноваційна діяльність.
4. Економічна спроможність.
5. Просторова інтеграція або просторова зв'язність.

Важливо зазначити, що необов'язково використовувати всі ці індикатори одночасно, оскільки деякі з них можуть перетинатися або дублювати один одного. Ми пропонуємо якомога ширший спектр показників, щоб забезпечити можливість обрати найбільш релевантні критерії для України, які найкраще відображатимуть її унікальні потреби та можливості в контексті розвитку полюсів зростання.

Полюсом зростання може бути територія, яка має певну **адміністративну вагу та певний статус в адміністративно-територіальному устрої (АТУ)**. До цієї категорії можна віднести наступний показник —

регіональне або субрегіональне значення. Цей індикатор характеризує населені пункти, які є важливими центрами регіонального або субрегіонального рівня (в ЄС — центрами адміністративних одиниць рівня NUTS 2 та NUTS 3 відповідно). Водночас субрегіональні центри,

виконуючи функції проміжних центрів між місцевими громадами та регіональними центрами, відіграють значну роль у забезпеченні економічної та соціальної стабільності субрегіонів, сприяючи розвитку місцевої економіки, створенню робочих місць та забезпеченню доступу до основних послуг. Наявність таких центрів сприяє збалансованому розвитку регіону, допомагаючи уникнути концентрації ресурсів лише в головних містах та забезпечуючи рівномірний розвиток територій.

Важливою групою індикаторів є **демографічні показники**, оскільки вони надають інформацію про населення, його структуру та динаміку. Демографічні показники допомагають визначити населені пункти з високим соціально-економічним потенціалом, де є достатньо людських ресурсів для підтримки та розвитку різних секторів економіки. Основні аспекти, які характеризують демографічні показники при визначенні полюсів зростання, включають кілька показників.

Чисельність населення: для різних рівнів полюсів зростання базовий поріг чисельності населення може змінюватися. Наприклад, у кейсі Німеччини, а саме на землі Бранденбург, мінімальний поріг чисельності для ідентифікації полюсу зростання встановлюється на рівні 20 000 осіб. Місто чи регіон з великою чисельністю населення має розширений ринок для товарів і послуг, що приваблює інвесторів та сприяє економічному зростанню. Більше населення означає наявність більшої кількості трудових ресурсів, що важливо для розвитку різних секторів економіки. Значна чисельність населення виправдовує інвестиції в розвиток інфраструктури, включаючи транспорт, освіту, охорону здоров'я та житлове будівництво, що зі свого боку підтримує подальше зростання. Міста з великою чисельністю населення часто мають більш розвинені соціальні та культурні інститути, що сприяє загальній стійкості та якості життя.

Додатний приріст населення: цей показник відображає здатність населеного пункту забезпечувати зростання населення через позитивний баланс між народжуваністю та смертністю, а також завдяки міграційним процесам. Додатний приріст населення свідчить про те, що місто або регіон є привабливим для проживання, що може бути пов'язано з наявністю робочих місць, високою якістю життя, доступом до освітніх та медичних послуг. Зростання населення часто є наслідком

економічного розвитку, оскільки люди переїжджають туди, де є кращі економічні можливості. Це створює позитивний цикл: більше населення стимулює економіку, що приваблює більше людей. Молоде та зростаюче населення сприяє інноваціям і розвитку нових ідей та технологій, що є важливим фактором для довгострокового економічного зростання. Позитивний приріст населення свідчить про соціальну стабільність, що є привабливим фактором для інвесторів та сприяє стабільному розвитку регіону.

Наступною групою є **показники інноваційної діяльності**, до яких належать: наявність освітньої інфраструктури, здатність навчання та підготовки кваліфікованих кадрів, а також кількість працівників наукової сфери на 1000 економічно активного населення.

Наявність освітньої інфраструктури: наявність університетів, інститутів та наукових установ забезпечує регіон висококваліфікованими спеціалістами, які можуть сприяти розвитку інноваційних технологій і підвищенню конкурентоспроможності регіону. Освітні та наукові установи є центрами проведення наукових досліджень і розробок (R&D), що сприяє створенню нових знань, технологій та продуктів. Це також стимулює економічне зростання та розвиток високотехнологічних секторів. Університети та наукові центри часто співпрацюють з бізнесом, створюючи сприятливу екосистему для стартапів та інноваційних підприємств, що допомагає перетворювати наукові досягнення у комерційні продукти та послуги.

Здатність навчання та підготовки кваліфікованих кадрів: система освіти, яка здатна ефективно навчати та готувати кваліфіковані кадри, забезпечує регіон необхідними професіоналами для різних секторів економіки, особливо для високотехнологічних та інноваційних галузей. Кваліфіковані кадри сприяють підвищенню продуктивності праці, впровадженню нових технологій та методів управління, що позитивно впливає на загальний рівень економічного розвитку. Регіони з розвиненою системою підготовки кадрів можуть швидше адаптуватися до змін на ринку праці та вимог інноваційної економіки, забезпечуючи стійкість та конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Кількість працівників наукової сфери на 1000 економічно активного населення: висока кількість працівників у науковій сфері свідчить про значний інноваційний потенціал регіону. Це вказує на можливості для проведення наукових досліджень, розроблення нових технологій та впровадження інновацій. Регіони з високою концентрацією наукових працівників приваблюють інвестиції в науково-дослідну та інноваційну діяльність, оскільки інвестори бачать можливість розвитку нових продуктів і послуг. Наявність великої кількості науковців сприяє формуванню наукових і технологічних мереж, що полегшує обмін знаннями, досвідом та ресурсами між різними установами та підприємствами, стимулюючи інноваційний розвиток.

До групи показників **економічної спроможності** належать прискорені темпи економічного розвитку, спеціалізація економіки, рівень безробіття, кількість суб'єктів господарювання на 1000 осіб, середня заробітна плата та середня зарплата в промисловості.

Прискорені темпи економічного розвитку: високі темпи економічного зростання передовсім говорять про достатню кількість передумов, що сприяють економічному розвитку. Це у сукупності може генерувати достатньо ресурсів для підтримки своїх потреб та інвестицій в розвиток. Та відповідно забезпечує подальшу можливість зростання. Це дозволяє регіону бути більш гнучким і стійким до зовнішніх шоків, забезпечуючи сталі інвестиції в розвиток та розширення економічних можливостей.

Спеціалізація економіки: регіони, що мають чітку економічну спеціалізацію, зосереджуються на окремих галузях, у яких вони мають конкурентні переваги. Це створює основу для розвитку ключових секторів, що сприяє економічному зростанню та залученню інвестицій. Диверсифікація за такої умови також відіграє важливу роль, допомагаючи знизити ризики, пов'язані з залежністю від окремих галузей, та забезпечуючи стабільність і гнучкість економіки. Зокрема, регіони, що спеціалізуються на важкій промисловості (вторинний сектор) та послугах (третинний сектор), демонструють диверсифікацію економіки, що знижує ризики, пов'язані з коливаннями в окремих галузях. Спеціалізація у третинному секторі сприяє розвитку інфраструктури та наданню широкого спектру послуг, що підвищує якість життя населення та приваблює нових мешканців та бізнеси.

Рівень безробіття: низький рівень безробіття свідчить про економічну активність та можливості працевлаштування в регіоні. Це сприяє соціальній стабільності та зниженню рівня бідності.

Кількість суб'єктів господарювання на 1000 осіб: велика кількість суб'єктів господарювання свідчить про сприятливий підприємницький клімат, що стимулює створення нових бізнесів та робочих місць. Висока щільність суб'єктів господарювання вказує на активну економічну діяльність, що сприяє інноваціям, конкуренції та загальному економічному зростанню.

Середньомісячна нарахована заробітна плата: є ключовим індикатором рівня життя та економічного добробуту населення. Високі заробітні плати сприяють залученню кваліфікованих працівників, стимулюють споживчий попит і створюють сприятливі умови для розвитку економіки. Особливо важливим аспектом є рівень заробітних плат у промисловості, що вказує на високу продуктивність та технологічний розвиток цього сектору, який відіграє роль одного з основних драйверів економічного зростання. У світовій практиці заробітні плати в промисловості часто використовуються як маркер регіональної економічної спроможності та потенціалу для подальшого розвитку.

Просторова інтеграція або просторова зв'язаність характеризується такими показниками: географічне положення полюсу, наявність сформованого або перебуваючого на стадії формування кластеру, просторова зв'язаність полюсу та периферії (наявність якісного транспортного сполучення).

Географічне положення полюсу: географічне положення полюсу є ключовим чинником, який впливає на його доступність та зручність для бізнесу, населення та інвестицій. Полюси, розташовані на перехресті важливих транспортних шляхів або поблизу великих міст, мають кращі можливості для економічного розвитку. Полюси з вигідним географічним положенням можуть приваблювати туристів, інвесторів та нових мешканців, що сприяє їхньому економічному зростанню та розвитку. Вигідне географічне положення забезпечує доступ до природних

ресурсів, необхідних для розвитку промисловості та інших галузей економіки.

Сформований кластер: кластери є групами взаємопов'язаних підприємств та організацій, які працюють в одній галузі або споріднених галузях. Сформований кластер забезпечує економічну синергію через обмін знаннями, технологіями та ресурсами, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіону. Кластери стимулюють інноваційний розвиток завдяки тісній співпраці між підприємствами, науковими установами та урядовими організаціями. Це сприяє створенню нових продуктів, послуг та технологій. Наявність кластерів робить регіон більш привабливим для інвестицій, оскільки інвестори бачать в цьому потенціал для зростання та розвитку завдяки вже наявній інфраструктурі та мережам співпраці.

Просторова зв'язаність полюсу та периферії (транспортне сполучення): добре розвинена транспортна інфраструктура є критично важливою для забезпечення просторової зв'язаності полюсу з периферійними районами. Це включає наявність доріг, залізниць, аеропортів та портів, які забезпечують швидке та ефективно пересування людей і товарів. Зручне транспортне сполучення сприяє економічному розвитку регіону, оскільки забезпечує легкий доступ до ринків збуту, постачальників та робочої сили. Це також стимулює торгівлю та інвестиції. Просторова зв'язаність сприяє соціальній інтеграції, оскільки забезпечує мешканцям периферійних районів доступ до послуг, що надаються в полюсі зростання, таких як освіта, охорона здоров'я та культура.

Але, підсумовуючи, зазначимо, що велика кількість індикаторів та показників для ідентифікації полюсів зростання не гарантує, що всі вони є адекватними або придатними для використання, говорячи про конкретний національний контекст. У п'ятому розділі ми зосередимося на аналізі показників, які можуть використовуватися в Україні для оцінки їхньої ефективності та відповідності міжнародному досвіду.

2.3. Механізми

На основі опрацьованих case study впровадження концепції полюсів зростання в регіональну політику було виокремлено 5 груп механізмів її імплементації:

1. Стимулювання економічного розвитку.
2. Інвестиції в інфраструктуру.
3. Розвиток людського капіталу.
4. Розширення міжнародної співпраці.
5. Розроблення нових політик та створення інституцій.

Стимулювання економічного розвитку є однією з ключових складових механізмів впровадження концепції полюсів зростання. Цей аспект включає кілька важливих методів, кожен з яких має свою специфіку та спрямованість на стимулювання економічного розвитку в регіонах, визначених як полюси зростання.

Надання бізнес-субсидій компаніям, які працюють у полюсах зростання: є одним з основних інструментів фінансової підтримки. Ці субсидії покривають частину витрат на виробництво, модернізацію обладнання, дослідження і розвиток, а також навчання персоналу. Такі заходи сприяють зниженню витрат для компаній, підвищуючи їх конкурентоспроможність та стимулюючи інновації.

Звільнення від податків або зниження податкових ставок для компаній, що діють у полюсах зростання: зниження податкового навантаження стимулює підприємницьку діяльність, підвищуючи рентабельність бізнесу. Регіони зі зниженим податковим тиском стають привабливішими для нових компаній та інвесторів. Цей захід може включати звільнення від податку на прибуток, ПДВ або інших важливих податків на певний період.

Пріоритетне фінансування полюсів зростання з державного бюджету: це означає, що суттєва частина державних коштів спрямовується на розвиток як приватного, так і державного секторів у цих регіонах. Фінансування приватного і державного секторів забезпечує комплексний розвиток регіонів. Постійне фінансування з державного

бюджету забезпечує стійку підтримку розвитку регіонів у довгостроковій перспективі.

Інвестиції в інфраструктуру включають розвиток соціальної, інституційної, транспортної, комунальної та промислової інфраструктур, що створює сприятливі умови для бізнесу та населення. Передовсім розвинена транспортна інфраструктура полегшує логістичні операції, знижуючи витрати та час на перевезення товарів, що теж підвищує інвестиційну привабливість регіону.

Розвиток людського капіталу є однією з ключових груп механізмів впровадження концепції полюсів зростання. Цей аспект охоплює різні ініціативи та програми, спрямовані на підтримку освіти, науки та підвищення професійної кваліфікації економічно активного населення у регіонах з великим потенціалом.

Інвестиції в освіту та науку: в полюсах зростання є важливими для створення умов, необхідних для розвитку інновацій та технологічного прогресу. Це включає фінансування університетів, наукових інститутів, дослідницьких центрів, а також програм стипендій та грантів для студентів і науковців. Фінансова підтримка освіти дозволяє підвищити рівень знань та компетенцій населення, що є основою для розвитку інноваційних технологій та конкурентоспроможних підприємств. Програми стипендій та грантів сприяють залученню талановитих студентів та науковців до регіонів, визначених як полюси зростання, що підвищує інтелектуальний потенціал цих регіонів.

Розвиток професійних навичок та підвищення кваліфікації економічно активного населення: є критично важливими для забезпечення потреб ринку праці в регіонах з великим потенціалом. Це включає організацію тренінгів, курсів підвищення кваліфікації, програм перепідготовки для працівників, а також створення умов для безперервного професійного розвитку. Навчання кваліфікованої робочої сили допомагає задовольнити потреби місцевого ринку праці, забезпечуючи підприємства необхідними фахівцями. Розвиток професійних навичок сприяє підвищенню продуктивності праці, що позитивно впливає на економічну ефективність та конкурентоспроможність підприємств. Програми перепідготовки

дозволяють працівникам адаптуватися до нових технологій та виробничих процесів, що є особливо важливим у швидко змінюваних галузях, що зазвичай є характерними для полюсів зростання.

Розширення міжнародної співпраці є важливим аспектом в процесі імплементації концепції полюсів, оскільки вона вимагає не лише внутрішньої координації та зусиль, але й активного залучення міжнародного досвіду та ресурсів. Відкриття мережі інформаційних офісів за кордоном та співпраця з міжнародними організаціями та фондами є ключовими компонентами цієї стратегії.

Відкриття мережі інформаційних офісів за кордоном: є важливим кроком для просування полюсів зростання на міжнародній арені. Такий механізм вперше був застосований у Франції. Ці офіси є представництвами, що інформують потенційних інвесторів про можливості в регіонах, надають консультації та сприяють налагодженню бізнес-зв'язків. Інформаційні офіси за кордоном допомагають залучити іноземні інвестиції, інформуючи потенційних інвесторів про переваги та можливості полюсів зростання. Такі офіси сприяють виходу місцевих підприємств на міжнародні ринки, допомагаючи їм знайти нових партнерів та клієнтів. Представництва сприяють підвищенню впізнаваності регіонів на міжнародному рівні, що може привабити не лише інвесторів, але й туристів та кваліфікованих працівників.

Співпраця з міжнародними організаціями та фондами: включає участь у спільних проєктах, отримання грантів та технічної допомоги, а також обмін досвідом і кращими практиками. Співпраця з міжнародними організаціями та фондами залучає додаткові фінансові ресурси для реалізації проєктів у полюсах зростання. Міжнародні організації надають технічну допомогу, експертизу та консультації, що сприяє підвищенню ефективності реалізації проєктів. Взаємодія з міжнародними організаціями допомагає підвищити стандарти управління та розвитку в регіонах, сприяючи більш стійкому та інтегрованому розвитку.

Розроблення нових політик та створення інституцій є невід'ємною складовою успішного розвитку полюсів зростання. У сучасних умовах це включає створення спеціалізованих органів, відповідальних за розроблення та координацію стратегій, а також прийняття нової

регіональної політики, яка забезпечить правове та фінансове підґрунтя для реалізації амбітних проєктів. Ці кроки спрямовані на централізацію управління, підвищення ефективності та залучення необхідних ресурсів, що дозволить досягти сталого розвитку та успішної реалізації стратегічних цілей.

Створення спеціального органу або інституції з управління полюсами

зростання: передбачає створення спеціалізованої структури, яка буде відповідати за розроблення, реалізацію та координацію стратегій розвитку полюсів зростання. Такий орган може мати різні форми, включаючи агентства, комітети, відділи тощо. Спеціалізований орган забезпечує централізоване управління та координацію всіх заходів, що дозволяє уникнути дублювання зусиль та ресурсів. Створення спеціального органу дозволяє залучити фахівців з необхідними знаннями та досвідом, що підвищує ефективність реалізації стратегій. Такий орган може здійснювати постійний моніторинг та оцінку результатів впровадження стратегій, вносячи необхідні корективи для досягнення поставлених цілей.

Впровадження нової регіональної політики: передбачає розроблення та прийняття нових законодавчих та стратегічних документів, спрямованих на підтримку розвитку полюсів зростання передовсім на державному рівні, що спровокує відповідні зміни на регіональному та місцевому рівнях. Це можуть бути спеціальні закони, державні програми, стратегії розвитку регіонів, що визначають основні напрями, цілі та інструменти розвитку. Нова регіональна політика забезпечує чітке правове регулювання процесів розвитку полюсів зростання, встановлюючи правила та норми для всіх учасників. Стратегічні документи визначають довгострокові цілі та пріоритети розвитку, що дозволяє здійснювати планування на основі комплексного підходу. Нова регіональна політика може передбачати виділення додаткових фінансових ресурсів на розвиток полюсів зростання, включаючи субсидії, гранти та інші форми підтримки.

Міжнародний досвід впровадження концепції полюсів зростання пропонує широкий спектр механізмів для досягнення успішного розвитку регіонів, але не всі з них є обов'язковими чи підходять для України. Важливо не сліпо копіювати готові моделі, а скористатися ідеями

та напрямками, що можуть бути адаптовані до наших умов. Наприклад, механізми залучення приватних інвестицій, створення кластерів і технопарків, розвиток інфраструктури або міжмуніципальна співпраця можуть бути корисними, але потребують ретельного аналізу для їх адаптації. Головне — знайти ті інструменти, які максимально ефективно підтримають українські полюси зростання і їхній розвиток у сучасних умовах.

2.4. Результати

Відповідно до різного контексту, передумов, індикаторів та механізмів кожна з обраних для вивчення країн мала свої унікальні результати. Для кращого розуміння їх також можна розділити на групи за ключовими сферами впливу. Виділяються такі групи результатів впровадження концепції полюсів зростання в країнах світу:

1. Соціальний і економічний розвиток полюсів.
2. Зміна позицій полюсів зростання в зовнішньому вимірі.
3. Вплив полюсів зростання на національну економіку.
4. Впровадження інновацій і структурна трансформація економіки.

Зокрема, варто виділити окремо і негативні впливи реалізації концепції полюсів зростання.

Соціальний і економічний розвиток полюсів орієнтований на стимулювання економічної активності в конкретних регіонах через залучення інвестицій, створення нових робочих місць, збільшення експорту та покращення рівня і якості життя населення. Ці полюси стають осередками економічного розвитку, підвищуючи продуктивність і доходи як на місцевому, так і на національному рівнях.

Збільшення ВРП: полюси зростання часто демонструють значне збільшення ВРП завдяки притоку інвестицій, розвитку місцевої економіки та ефективнішому використанню регіональних ресурсів. Наприклад, у регіонах, де були впроваджені полюси зростання, часто спостерігається потужне зростання економічної активності, що сприяє

загальному підвищенню добробуту населення та збільшенню доходів місцевих бюджетів.

Створення робочих місць: полюси зростання стимулюють створення нових робочих місць через розвиток бізнесу та залучення інвестицій. Наприклад, в Мадагаскарі за період впровадження полюсів зростання у 2006-2008 роках тільки у трьох полюсах зареєстрували близько 5000 нових бізнесів та створили більше 10 000 робочих місць²⁷. Враховуючи туристичний фокус двох полюсів, кількість готельних номерів там зросла на 27 та 40%.

Зростання експорту: зростання обсягів виробництва, зокрема у сферах з високим експортним потенціалом, сприяє збільшенню експорту. У Мадагаскарі²⁸ спеціалізовані виробничі зони (експортно-орієнтоване виробництво) стали ключовими в цьому процесі.

Покращення рівня та якості життя: регіони, де впроваджуються полюси зростання, зазвичай відзначають підвищення рівня життя населення через покращення інфраструктури, доступу до послуг та створення нових економічних можливостей.

Зміна позицій полюсів зростання в зовнішньому вимірі зростання відображають їхню здатність до посилення конкурентоспроможності та інтеграції в національні та міжнародні ринки. Це сприяє реконфігурації економічного ландшафту, роблячи регіони більш стійкими та інтегрованими, що дозволяє краще використовувати їхні ресурси і потенціал для розвитку.

Підвищення конкурентоспроможності: завдяки новим формам просторової організації та розвитку інноваційних кластерів регіони стають більш конкурентоспроможними на національному та міжнародному рівнях. Наприклад, у Франції уряд визначив 55 кластерів конкурентоспроможності²⁹.

---

²⁷ Growth Poles: Raising Competitiveness and Deepening Regional Integration, доступ за [посиланням](#).

²⁸ Growth Poles: Raising Competitiveness and Deepening Regional Integration, доступ за [посиланням](#).

²⁹ Présentation Des Pôles De Compétitivité, доступ за [посиланням](#).

Інтеграція в національні та міжнародні ринки: полюси зростання часто стають важливими вузлами для національної та міжнародної торгівлі, сприяючи інтеграції місцевих виробників в глобальні ринки.

Реконфігурація кластерного ландшафту: у багатьох країнах спостерігається процес перетворення полюсів зростання у більш стійкі та інтегровані економічні структури, що дозволяє краще використовувати регіональні ресурси та потенціал.

Вплив полюсів зростання на національну економіку проявляється у зменшенні регіональних диспропорцій, покращенні загальних економічних показників та розвитку інфраструктури. Це сприяє загальному економічному зростанню країни, зниженню рівня безробіття, підвищенню рівня життя населення та забезпеченню соціально-економічної стабільності.

Подолання регіональних диспропорцій: полюси зростання сприяють вирівнюванню регіональних диспропорцій, що сприяє більш збалансованому економічному розвитку країни. Наприклад, у Німеччині полюси зростання на землі Бранденбург сприяли значному вирівнюванню регіональних диспропорцій, на 15 РПЗ припадає $\frac{1}{3}$ населення і майже половина робочих місць землі Бранденбурга³⁰.

Загальні показники національного економічного розвитку: завдяки полюсам зростання національна економіка отримує імпульс для зростання, що відображається у збільшенні ВВП, зниженні безробіття та покращенні соціально-економічних показників.

Розвиток інфраструктури: національні інвестиції у розвиток інфраструктури в полюсах зростання покращують загальну інфраструктурну спроможність країни, що також сприяє економічному розвитку та підвищенню якості життя.

Впровадження полюсів зростання в різних країнах дозволяє досягти комплексного розвитку, покращуючи не лише економічні показники конкретних регіонів, але й сприяючи загальному економічному зростанню та соціальній стабільності на національному рівні.

---

³⁰ Регіональні полюси зростання, доступ за [посиланням](#).

Впровадження інновацій і структурна трансформація економіки в межах полюсів зростання включають впровадження інновацій, розвиток нових спеціалізацій та створення кластерів і технопарків. Це дозволяє регіонам адаптуватися до сучасних економічних вимог, підвищувати свою конкурентоспроможність та забезпечувати стійке економічне зростання за рахунок нових технологій та знань.

Розвиток кластерів та технопарків: впровадження кластерів та технопарків дозволяє регіонам концентрувати економічну діяльність у певних секторах, що сприяє кооперації між компаніями, науковими установами та урядовими структурами, створюючи синергію та покращуючи інноваційну здатність регіону. Наприклад, у Чехії ІТ-поліс у Празі³¹ привертає інвестиції у галузі інформаційних технологій, сприяючи створенню інноваційної екосистеми, яка стимулює розвиток стартапів, дослідницьких проєктів та залучення висококваліфікованих фахівців.

Нова спеціалізація регіонів: полюси зростання пропонують новий підхід до розвитку регіонів, виступають каталізаторами економічного розвитку. Цей підхід дозволяє регіонам переорієнтувати свою економіку відповідно до нових технологічних тенденцій, створюючи нові можливості для спеціалізації. Полюси зростання часто спрямовані на розвиток специфічних секторів, таких як туризм у Нусі-Бе (Мадагаскар)³² або агробізнес у Тете (Мозамбик)³³, що допомагає регіонам спеціалізуватися і стати більш конкурентоспроможними.

Інноваційна діяльність: завдяки розвитку дослідницьких лабораторій і співпраці між університетами та бізнесом регіони отримують доступ до нових технологій та знань, що підвищує їхню конкурентоспроможність.

Після аналізу позитивних результатів впровадження полюсів зростання важливо також врахувати **можливі негативні наслідки**, які виникали в процесі реалізації цієї концепції в різних країнах. Незважаючи на значний соціально-економічний вплив, інноваційний розвиток та структурні зміни в економіці, є кілька прикладів, де полюси зростання спричинили несподівані чи небажані ефекти.

---

³¹ Operational Programme Prague – Growth Pole of the Czech Republic, доступ за [посиланням](#).

³² Growth Poles: Raising Competitiveness and Deepening Regional Integration, доступ за [посиланням](#).

³³ Republic of Mozambique for the Integrated Growth Poles Project, доступ за [посиланням](#).

Важливо враховувати ці ризики та негативні наслідки, щоб запобігти їм при впровадженні концепції в Україні. Чітке розуміння можливих викликів допоможе адаптувати підхід до місцевого контексту, уникнути помилок, зроблених іншими країнами, та краще прогнозувати наслідки. Це дозволить ефективніше управляти процесом, мінімізувати негативні впливи та створити умови для сталого розвитку полюсів зростання в Україні.

Підвищення вартості життя для місцевих жителів: внаслідок концентрації інвестицій та створення робочих місць в полюсах зростання вартість життя у цих регіонах значно зросла, що ускладнило умови для місцевих мешканців, особливо з низьким рівнем доходів.

Недостатня адаптація до місцевих умов: французький досвід кластеризації показав, що стратегія ефективна лише за наявності ресурсів, промислових умов та розвиненої інфраструктури. Відсутність цих факторів призводить до нульового впливу на конкурентоспроможність регіону.

Негативний вплив на довкілля: зростання економіки в окремих регіонах полюсів зростання спричинило підвищений тиск на природні ресурси, такі як вода і повітря, що погіршило екологічну ситуацію в деяких кейсах.

Міграція з менш розвинених регіонів: концентрація робочих місць у полюсах зростання призвела до масової міграції населення з периферійних регіонів, що поглибило їх економічне відставання.

Централізація економіки та ресурсів: у деяких країнах розвиток полюсів призвів до концентрації економіки та ресурсів лише в певних регіонах, залишаючи периферійні території поза межами розвитку.

Просторова концентрація виробничих галузей: полюси зростання призвели до диспропорцій у розвитку між регіонами з полюсами та без них, що зумовило скорочення сільських доходів та міграцію з сільських в міські райони.

Надмірна залежність від окремих галузей: полюси зростання інколи стають залежними від однієї галузі чи кількох великих компаній, що робить регіон вразливим до економічних шоків.

Географічна ізолюваність полюсів: полюси зростання в деяких випадках були розташовані далеко від ключових ринків, у периферійних районах з обмеженими природними ресурсами, що ускладнювало їх інтеграцію в національну економіку.

Які очікування від полюсів зростання в Україні? Чи здатні вони стати рушійною силою для економічної трансформації регіонів та країни загалом? Які сектори та території мають потенціал для розвитку і як держава може підтримати цей процес? У п'ятому розділі ми детальніше розглянемо відповіді на ці питання, а також проаналізуємо, як концепція полюсів зростання може бути застосована в українських реаліях.

Розділ 3. Огляд експертних позицій: доцільність впровадження підходу

Польове дослідження включало проведення 25 глибинних інтерв'ю з експертами³⁴, чия діяльність безпосередньо або опосередковано пов'язана з концепцією полюсів зростання. Серед учасників були представники з України, а також іноземні експерти, що активно залучені до впровадження та розроблення політики полюсів зростання у своїх країнах. Це дозволило отримати комплексний погляд на механізми функціонування та результати застосування концепції як у національному, так і в міжнародному контекстах. Завдяки залученню експертів із практичним досвідом дослідження отримало важливі інсайти та рекомендації, що можуть бути використані для адаптації та вдосконалення підходів у рамках українського контексту.

Міжнародний досвід

Експерти з різних країн поділилися досвідом реалізації концепції полюсів зростання у своїх державах, акцентуючи увагу на методах та підходах, що використовувались для їхнього розвитку, а також на досягнутих результатах.

Румунія є успішним прикладом реалізації концепції полюсів зростання в умовах пострадянських трансформацій, що демонструє ефективність багаторівневої підтримки та інвестування в міський розвиток. Починаючи з 2012 року, країна поступово переорієнтувала свої пріоритети від базової інфраструктури до комплексного міського планування, соціальної інтеграції, кліматичної нейтральності та участі місцевих громад. Завдяки цій політиці, а також залученню ресурсів ЄС, Румунія досягла суттєвого економічного прогресу, значно збільшила ВВП на душу населення та забезпечила швидкий розвиток прилеглих до полюсів регіонів. Децентралізація регіональної програми стала одним із ключових досягнень, що дозволило підвищити ефективність місцевого управління та сприяло формуванню об'єднань, схожих на метрополії, завдяки чому міста краще готуються до отримання європейського фінансування.

---

³⁴ Перелік експертів, з якими були проведені інтерв'ю, подано в додатку 4.

«Румунія за фінансової підтримки Європейської комісії реалізувала проєкт, спрямований на сталий розвиток міст. Проєкт передбачав надання додаткових ресурсів для міст, більшої інвестиційної гнучкості та орієнтації на функціональні міські райони, що було повністю втілено. Крім того, у рамках цієї програми надаються премії місцевим адміністраціям, які фокусуються на функціональному розвитку своїх територій».

«Одним із найважливіших стимулів для цього стало залучення коштів ЄС. Наприклад, фінансування ЄС часто супроводжується умовами: щоб отримати доступ до коштів, полюси зростання мають сформувати адміністративні об'єднання, як-от метрополії чи столичні райони, що сприяє розвитку.

«Ще одним здобутком стало запровадження децентралізації регіональної операційної програми. Завдяки нашому проєкту ми змогли реалізувати рекомендацію з децентралізації на регіональному рівні, і тепер у Румунії діють вісім окремих регіональних програм, що дозволяють агентствам регіонального розвитку тісніше співпрацювати з місцевими адміністраціями».

«У звіті про програму також приділено увагу трьом важливим аспектам: щільності, відстані та доступу до ринків. Підтримка економічної та демографічної щільності полюсів зростання, скорочення відстані до них та розширення доступу до зовнішніх ринків — усе це сприяє розвитку».

«З 2012 року в Румунії спостерігається суттєвий прогрес на місцевому рівні. Помітно, що території навколо полюсів росту розвиваються швидше, ніж інші. Західні регіони країни випереджають у розвитку східні прикордонні райони. Цей процес дозволив Румунії перейти з рівня країн із середнім доходом до рівня країн із вищим середнім доходом, демонструючи темпи зростання, порівнянні з розквітом Сингапуру. За рівнем ВВП на душу населення Румунія зараз випереджає такі країни, як Словаччина, Греція, Угорщина, Польща та Болгарія, що раніше здавалося неможливим».

Більшість експертів вказують на Італію як на приклад невдалої реалізації концепції полюсів зростання.

«Ми бачимо, що деякі спроби були абсолютно провальними. Наприклад, класичний хрестоматійний приклад в Італії, коли створений полюс зростання відтягнув ресурси з решти території, і подолання депресивності не відбулося».

«Водночас, у випадку Італії та Південної Італії зокрема, ідея не досягла успіху через більш глибокі проблеми: різний уклад життя на півдні та півночі, відсутність достатньої інтеграції в місцеву економіку. Частина регіонів в Італії потрапила в так звану пастку розвитку³⁵, через яку не вдалося скористатися потенціалом полюсів зростання».

«Класичним прикладом, де ідея не спрацювала, є Італія 60-х років. Тоді були спроби реалізувати концепцію полюсів зростання в Південній Італії, але кінцевий результат породив відомий термін "собори в пустелі" — дороги в нікуди, будівлі без функціональності тощо. Основна проблема полягала в тому, що полюси створювали на базі діяльності, яка сама собою не була мультиплікатором для розвитку території, а існувала відокремлено від місцевої економіки. Наприклад, розвивали важку промисловість, яка не відповідає навичкам місцевого населення чи економічним умовам».

Цей невдалий досвід Італії слугує важливим знаком для України щодо потенційних ризиків, яких можна уникнути під час реалізації концепції полюсів зростання.

Актуальність концепції полюсів зростання

Актуальність концепції в іноземному досвіді. У своїх відповідях всі іноземні експерти говорили про безперечну актуальність та ефективність підходу полюсів зростання для підвищення рівня якості життя менш

---

³⁵ «Пастка розвитку» (development trap) — це ситуація, коли певний регіон або країна досягає певного рівня економічного розвитку, але не може перейти до вищого рівня, що обмежує їхній подальший економічний прогрес. Зазвичай це трапляється через обмеження в структурі економіки, відсутність інституційної спроможності, низький рівень інновацій або нестачу ефективних стимулів для зростання.

розвинених регіонів, вирівнювання територіальних диспропорцій та інших нагальних питань регіонального розвитку.

Один з експертів говорить про актуальність підходу для України через призму досвіду Молдови:

«На мою думку, так, концепція полюсів зростання є актуальною. Відстань між центрами економічного розвитку, мобільність та зв'язки мають вирішальне значення, оскільки визначають розвиток територій. Вони впливають на те, наскільки міста можуть стимулювати розвиток сільських громад. Я вже можу бачити, наскільки міста в Молдові впливають на сільські громади і як вони розвиваються, маючи, скажімо, не так багато можливостей, але все одно я бачу, що міста нарощують силу. Тому я думаю, що це може допомогти і в Україні».

Інший експерт також підкреслює актуальність підходу полюсів зростання для України, вказуючи на те, що зосередження на кількох ключових містах може стати важливим інструментом для швидшого економічного відновлення та інтеграції прилеглих територій. Він зазначає:

«Ми вже зазначили, і це підтверджується досвідом кожної країни, зокрема, я впевнений, і України, що для ефективного регіонального розвитку потрібно визначити кілька міст або функціональних міських районів, які стають економічними двигунами країни. Такі міста виконують не лише функцію економічного зростання, а й є основними центрами тяжіння для прилеглих територій. Це схоже на зрошення поля: якщо дозволити цьому процесу розвиватися органічно, він усе одно відбудеться, але на це піде більше часу. Якщо ж його підтримати, зокрема через розвиток громадського транспорту та інфраструктури, зростання навколо таких полюсів відбуватиметься значно швидше».

Актуальність концепції в Україні. Українські експерти хоча й не наводять конкретних прикладів успішного впровадження концепції полюсів зростання в Україні, однак обґрунтовують її актуальність, оперуючи фактичними даними про особливості розвитку різних

українських регіонів. Це допомагає підкріпити їхні аргументи та розкрити контекст, у якому концепція може бути дієвою чи ні.

«Цей підхід безперечно продуктивний і актуальний, але важливо враховувати реалії та ситуацію, яку ми маємо сьогодні».

Частина експертів зазначає, що цей підхід в Україні буде актуальний за певних умов.

«Це актуально за певних умов. Якщо на конкретній території є фактори, що сприяють створенню точки зростання без необхідності додаткових зусиль для штучного стимулювання, то це може спрацювати. Важливо, щоб розвиток був природним, спираючись на наявні в громаді ресурси та спеціалізацію. Наприклад, якщо є великі туристичні об'єкти, то вони можуть стати центром економічної діяльності навколо них».

Визначення полюсів зростання

Попри впевненість експертів в актуальності та дієвості цієї концепції, кожен з них зазначає, що успіх залежить передовсім від реалізації.

«Загалом я вважаю цей підхід правильним з точки зору політики поліцентричного розвитку великих територій. Це підтверджується численними дослідженнями. Питання в тому, як реалізувати цю ідею: десь це вдалося, десь — ні. Правильність підходу — одна справа, а його успішність залежить від конкретних реалізацій».

Вибір рівня полюсів зростання. Експерти відзначають, що вибір рівня, на якому слід визначати й стимулювати полюси зростання, є критично важливим для успішної реалізації цієї концепції. Думки розходяться: одні вважають, що варто зосередитися на регіональному рівні, де великі міста можуть стати потужними центрами тяжіння для навколишніх територій, сприяючи інтеграції економічних процесів та інвестицій. Інші ж наголошують на доцільності стимулювання полюсів на субрегіональному рівні, особливо в районах із високою концентрацією невеликих міст та сільських громад, де розвиток менших полюсів може мати безпосередній вплив на життя місцевих мешканців. Деякі експерти підтримують

багаторівневий підхід, який передбачає узгоджену систему стимулювання полюсів зростання на різних рівнях — від національного до локального. Це дозволяє створити мережу взаємопов'язаних центрів зростання, яка забезпечить рівномірний розвиток і стабільну підтримку на всіх етапах реалізації.

У підтвердження важливості визначення пріоритетного рівня для першочергової підтримки один з експертів наводить метафору:

«У вас десятеро дітей, так? Вам хочеться подбати про те, щоб у всіх був будиночок і дах над головою. У вас є гроші, щоб доробити два будинки. Так що ж ви будете робити? Ви збираєтеся побудувати фундамент для всіх десятих, а потім з'ясувати, що з ними станеться, або допомогти побудувати перші, наприклад, два будинки? А потім ці хлопці будуть заробляти гроші, щоб будувати будинки для наступних. Так само і з полюсами зростання: щоб забезпечити ефективний розвиток регіонів, варто зосередити ресурси на декількох ключових центрах на певному рівні, які здатні прискорити економічний розвиток і створити можливості для інших територій».

Експерти підкреслюють, що для подолання територіальних розбіжностей в Україні критично важливо забезпечити розвиток саме на регіональному рівні, зокрема на рівні обласних центрів. Вони зазначають, що ці міста мають значний потенціал для швидкого розвитку завдяки наявності інфраструктури, високої концентрації бізнесу, освітніх і культурних установ, а також спроможності приваблювати кваліфіковані кадри.

«Без потужних економічних двигунів, які могли б піднімати інші території, важко очікувати значного зростання. Досвід Польщі демонструє, що спроби зосередитися на менших містах замість регіональних центрів можуть не дати бажаних результатів. Розвиток великих регіональних міст сприяє створенню центрів тяжіння, здатних поширювати економічні та соціальні вигоди на прилеглі території, що в підсумку допомагає вирівнювати диспропорції на національному рівні».

«В Україні потрібно створити аналогічну систему обласних центрів, які стануть основними центрами зростання, і доповнити їх меншими містами, що закріплять локальну економіку. Таке мережеве поєднання міст дозволить забезпечити навіть найвіддаленіші території доступом до базових послуг, які пропонують великі міста на кшталт Києва, Харкова чи Донецька. До цих послуг належать доступ до аеропортів, університетів, торгових центрів, розваг, культурних об'єктів тощо».

Частина експертів, зважаючи на особливості місцевого контексту, підкреслює важливість зосередження уваги на субрегіональному рівні для реалізації концепції полюсів зростання. Вони зазначають, що саме середні міста можуть ефективно виконувати роль центрів розвитку, оскільки вони мають достатню інфраструктуру, кадри й потенціал для забезпечення економічного та соціального підйому прилеглих територій. Субрегіональні міста здатні стати точками економічного тяжіння для навколишніх громад, водночас залишаючись близькими до локальних потреб і специфіки. Цей рівень є важливим для забезпечення стійкого розвитку, оскільки субрегіональні центри краще інтегровані з місцевими громадами й здатні сприяти поширенню соціальних і економічних благ на ширшу територію, підвищуючи рівень життя в селах і менших містах.

«Мені здається, що в нас ніколи не було виразної політики щодо полюсів зростання. І я не певен, наскільки вона взагалі доцільна. Чи потрібно посилювати те, що і так добре розвивається і об'єктивно зростає? Якщо й робити якусь політику в цьому напрямку, то краще орієнтуватися на міста субрегіонального рівня для зменшення надмірної концентрації у певних точках і уникнення вимивання ресурсів з територій, які знаходяться поза межами цих “великих” полюсів. Тобто, якщо розробляти політику, то слід масштабувати позитивні ефекти, які може дати полюс зростання».

Сільські поселення водночас не розглядаються як потенційні полюси зростання, оскільки зазвичай не мають достатньої пропульсивної здатності для стимулювання розвитку на навколишній території. Тому експерти говорять про можливість розвитку сільських поселень як точок спроможності, що стануть осередками надання базових послуг.

«Сільські місцевості з їхніми традиційними для України видами діяльності не можуть забезпечити ті показники, які дозволили б говорити про них як про полюси зростання. Сільська місцевість за своєю природою має континуальний характер, що суперечить поняттю полюсів. Тут варто більше говорити про сталість і спроможність, а не про зростання, оскільки полюс зростання завжди має на увазі інновації та прориви».

Деякі експерти наголошують на важливості формування багаторівневої системи полюсів зростання, яка включатиме розвиток як національних, так і регіональних та субрегіональних центрів. Багаторівнева структура, за словами експертів, допоможе уникнути диспропорцій у розвитку, сприяючи більш рівномірному розподілу ресурсів і можливостей по всій території країни.

«Ми традиційно виділяємо три рівні полюсів зростання: місцевий, регіональний і національний. Важливо, щоб ці рівні працювали узгоджено, щоб полюси зростання місцевого рівня формували мережу, яка врешті-решт створює більшу структуру. Для нас це єдиний процес, але на різних рівнях, і це принципово важливо. На місцевому рівні полюс зростання може мати невеликий вплив, а на регіональному рівні — вже більший, об'єднуючи кілька таких полюсів. На національному рівні це можуть бути міста опорної інфраструктури або агломерації».

Формування багаторівневої системи полюсів зростання з акцентом на субрегіональному рівні є важливою стратегією для забезпечення рівномірного розвитку територій в Україні. Субрегіональні міста здатні взяти на себе функції локальних центрів зростання, які не лише стимулюватимуть економічний розвиток і створення робочих місць, а й підтримуватимуть прилеглі сільські громади. Завдяки такій моделі поширення благ, включно з інфраструктурними, освітніми та медичними послугами, стане можливим забезпечення стабільності в селах, інтегрованих у мережу полюсів зростання.

Ця багаторівнева мережа полюсів зростання має охоплювати всю територію України, щоб уникнути утворення сірих зон — економічно

відсталих територій, які, за словами експертів, мають ризик з'явитися в разі нерівномірного розвитку.

«Регіональна політика повинна забезпечувати інструменти для всіх типів територій, не лише для полюсів зростання. Наприклад, потрібно розробити окрему програму для сільських територій трьох типів: приміські, віддалені й несприятливі. Це дозволить підтримувати всі типи територій, враховуючи їхні особливості, та мінімізує ризик утворення сірих зон у ході реалізації політики».

Вибір індикаторів для визначення полюсів зростання. Під час інтерв'ю експерти, говорячи про визначення полюсів зростання, називали низку різних індикаторів. Проаналізувавши інформацію з проведених інтерв'ю, було визначено, що всі названі експертами індикатори можна об'єднати в декілька груп: демографічні показники, економічна активність, інноваційний потенціал, наявність інфраструктури. Виокремлення таких груп зі слів респондентів підтверджує висновки, що були сформовані під час кабінетного дослідження та аналізу досвіду впровадження концепції полюсів зростання в різних країнах світу.

Група демографічних показників об'єднує в собі такі важливі індикатори, як чисельність населення, його приріст, зокрема серед працездатних осіб, рівень трудової міграції, вікову структуру населення та рівень безробіття.

Економічна активність включає індикатори, що відображають динаміку промислового виробництва, наявність територій для розміщення нового бізнесу, а також бюджетні показники, такі як доходи на одного мешканця. Важливими є також галузева структура економіки з різними видами діяльності, що дозволяє оцінити різноманітність економіки регіону та наявність закладів вищої освіти (ЗВО) як інноваційної складової.

Інфраструктурні показники охоплюють стан і наявність логістичної, транспортної та інженерної інфраструктур (водопостачання, водовідведення, електроенергетика тощо), а також соціальної інфраструктури. Ці елементи є основою для забезпечення якісного життя населення та успішної економічної діяльності.

«Два типи критеріїв — обов'язкові, з чіткими кількісними параметрами, та додаткові, що враховують специфіку. Основні критерії повинні підтверджувати потенціал території для розвитку, наприклад, динаміка чисельності населення, природний рух населення, вікова структура, наявність робочих місць, а також чи є ознаки високотехнологічних або креативних галузей».

«Ключовою також є активність громади: кількість громадських організацій, заходів, активність соціальної інфраструктури тощо. Серед інших критеріїв — нове житлове будівництво, виборчі списки та медичні декларації, що можуть свідчити про фактичну чисельність населення».

«Щоб розглянути певну територію як полюс зростання, важливими показниками є залучення інвестиційних коштів, обсяги ВВП, що перевищують середні показники по Україні, та демографічна стабільність. Якщо спостерігається відтік населення та погіршення демографічної структури, це навряд чи сприятиме економічному зростанню».

«Головний критерій для полюсів зростання — це створення робочих місць, особливо висококваліфікованих. Важливо враховувати економічні активи, такі як транспортна інфраструктура, наявність кваліфікованої робочої сили та ресурсів, здатних залучати інвесторів».

«Ми аналізували, які індустрії мають найбільший потенціал для розвитку в регіоні. Спочатку важливо дослідити наявні активи: інфраструктуру, електропостачання та інші комунікації, транспортні коридори, аеропорти, доступ до ринків збуту тощо. Якщо регіон володіє такими перевагами, можна залучати виробників та високотехнологічні галузі».

«Загалом, якщо ми говоримо про розбудову полюсу, то першочерговим завданням має бути визначення земельних ділянок під потенційні індустріальні парки».

Також важливо враховувати унікальні місцеві особливості, такі як близькість до кордону, природні умови, історичний контекст та інші чинники, що можуть впливати на визначення спеціалізації майбутнього полюсу зростання.

Окрім статистичних показників, доцільно застосовувати соціологічні опитування та експертні оцінки, щоб отримати більш повну картину регіонального потенціалу та потреб місцевих громад.

«В Україні це можна оцінити також за допомогою соціологічних досліджень, які враховують самооцінку мешканців, їхню задоволеність послугами та ставлення до території. Дані щодо міграції, транспортних рейсів, розміщення адміністративних працівників також дають об'єктивну інформацію про рівень розвитку полюса».

«Також важлива соціологічна складова, адже цифри — це не все. Наприклад, у місті А можна побачити відсутність ініціативи, занедбані дороги, а в місті Б — облаштовану територію, крафтове виробництво та місцеву економічну активність. Це показники, які варто враховувати разом з економічними показниками».

«Для країни з такою різноманітністю регіонів визначити універсальні критерії важко. Ми використовували широкий набір критеріїв для класифікації міст і дійшли висновку, що потрібен аналітично-статистично-експертний підхід. Полюси зростання не завжди можуть бути одним містом, інколи це кілька міст, що розташовані дуже близько одне від одного і можуть формувати конурбацію».

Механізми стимулювання полюсів зростання

Підтримка розвитку територій має сенс лише за умови, що вони вже демонструють позитивну динаміку та мають потенціал для перетворення на полюси зростання. Стимулювання таких регіонів дозволяє максимально ефективно використовувати наявні ресурси, спрямовуючи їх на зміцнення перспективних територій, які можуть стати точками економічного та соціального підйому для своїх областей.

«Тобто, якщо на якійсь території є локація, яка вже демонструє певні динамічні показники зростання, то, мабуть, ми можемо спиратися на неї, включити в мережу і використовувати. Якщо ми хочемо з нуля створити полюс зростання, ризики того, що це не спрацює, дуже високі. Адже виникають питання як щодо наявних переваг цієї території, так і щодо залучення туди ресурсів, яких наразі бракує, наприклад, робочої сили».

«Замість створення полюсів зростання, я вважаю, що потрібно ідентифікувати ті, які вже мають потенціал для розвитку. Якщо ми визначили таку територію і хочемо підвищити її статус, слід інвестувати в неї. Якщо ж бачимо, що територія не має притягальної сили, але все ж хочемо її розвивати, то треба усвідомлювати відповідальність за великі ресурси, які доведеться туди вкладати».

Для ефективного стимулювання полюсів зростання має бути вибудований чіткий механізм на законодавчому рівні, що передбачатиме форми державної підтримки полюсів. Також мають бути визначені обов'язкові вимоги та дії, що мусять здійснити потенційні полюси задля отримання підтримки, що може виражатись у фінансових стимулах.

«Відповідно до створеної програми, ресурси можуть спрямовуватися на полюси зростання, включаючи фінансування інфраструктури, зниження податків в полюсах, розвиток індустріальних парків і підвищення навичок робочої сили. Це приклад комплексного підходу, де підтримуються не окремі проекти, а цілі програми».

«На мою думку, державна стратегія розвитку полюсів зростання має будуватися саме на таких засадах. Кожен полюс повинен розробити свою стратегію та програму розвитку і подати її на національний рівень. Це забезпечить більш цілісний підхід, де національна програма розвитку полюсів зростання охопить всі регіони».

«Такі агенції не спрацюють без фінансування, тому необхідна державна програма. Вона має включати план розвитку полюсів зростання на 3–5 років з урахуванням інституціоналізації, підготовки кадрів, збільшення експертного потенціалу».

Говорячи про механізми державного фінансування, експерти часто сходяться на тому, що має бути створений фонд, кошти з якого матимуть цільове спрямування на підтримку розвитку визначених полюсів зростання. Також розглядаються можливості використання реверсних коштів або підтримка в кредитуванні.

«Щодо реверсних платежів, варто розглянути їх повернення у державний бюджет, а не автоматичне залишення в громаді. Так держава матиме більше можливостей для управління цим процесом і надання підтримки там, де це потрібно найбільше».

«Іншим можливим механізмом може бути державне кредитування: держава могла б компенсувати відсотки за кредити, які громади беруть на реалізацію проєктів. Або ж на перші кілька років взяти на себе частину кредитного тіла, даючи громадам можливість інвестувати кошти у розвиток з подальшим поверненням кредиту».

На думку експертів, у стимулюванні полюсів зростання першочерговим кроком має стати розвиток інфраструктури, зокрема транспортної, що сприятиме підвищенню доступності, як для бізнесу, так і для робочої сили. Це може включати в себе ремонт наявного дорожнього покриття, прокладання нових доріг, впорядкування мережі громадського транспорту, що сполучатиме центр з периферією. Також такі дії мають змогу зменшити логістичні витрати для підприємств, що сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості території.

«Березнегуватська громада біля Миколаєва, наприклад, зовсім позбавлена транспортного сполучення. Громада аграрна, фермерська, але відсутність транспортного сполучення критично зупиняє розвиток, і його відновлення є життєво необхідним».

«Також часто це пов'язано з формуванням нових транспортно-логістичних схем, які перетворюють територію на логістичний хаб».

Також, говорячи про інфраструктуру, важливими факторами є доступ підприємств до мереж електропостачання, водопостачання,

водовідведення та інших ресурсів, що є критично важливими для запуску того чи іншого виробництва.

«Другий важливий аспект для виробників — це доступ до електроенергії. Потрібно максимально спростити цей процес і забезпечити можливості для обленерго швидше та без бюрократії будувати лінії та підстанції для стабільного постачання електрики».

Стимулювання економічної діяльності в полісі є важливим завданням. Більшість експертів згадують про такі дії, як підтримка та розбудова мережі індустріальних парків, залучення інвестицій, підготовка нових промислових майданчиків, підтримка наявних підприємств на території громади.

«Першочерговим завданням є залучення інвесторів. Якщо знайдено пропульсивну галузь, держава повинна надати інвесторам пільговий режим на цій території, координуючи це з місцевими органами. Це дасть можливість створити мультиплікаційний ефект, який підтримає розвиток усієї території. Важливо забезпечити, щоб ця галузь не була замкнена сама на собі, бо тоді мультиплікатор не працюватиме. Підходи мають бути адаптовані до кожної території, що відповідає концепції place-based approach».

«Краще залучати фахівців з інвестицій, щоб створювати привабливі пропозиції для потенційних інвесторів. Потрібно демонструвати сприятливі умови, можливо, знижувати податки чи покращувати інфраструктуру для залучення бізнесу».

«Місцевий бізнес та інвестиції також потрібно стимулювати. Можливо, залучати не лише приватний сектор, а й державні підприємства, щоб створювати нові робочі місця. Необхідно залучити великі підприємства, які створять робочі місця, що не зводяться лише до самозайнятості. Інакше ми втратимо значну частину населення, яка поїде до Польщі чи інших країн на заробітки».

«Ще один приклад — Миколаївська область, де варто було б застосовувати механізми страхування бізнесу та інвестицій. Там навіть місцеві підприємці бояться вкладати гроші».

Експерти підкреслюють, що для ефективного розвитку полюсів зростання важливими є не лише базові ресурси та інфраструктура, а й активні інформаційні кампанії та системна підготовка фахових кадрів. Навчання місцевих фахівців сприятиме тому, що громади зможуть самостійно залучати грантові кошти та реалізовувати проєкти без постійного звернення до зовнішніх експертів. Це підвищить їхню спроможність діяти автономно, знижуючи залежність від державної підтримки та сприяючи стійкому розвитку на місцевому рівні.

«Для розвитку полюсів зростання важливими є дві речі: інформаційна кампанія та підготовка кадрів. Це має бути інституціоналізовано, підтримано державним або місцевим бюджетом, НГО або приватним сектором. Потрібно створювати інститути розвитку міста, які матимуть фахові ресурси для формування стратегії, підготовки грантових заявок тощо».

«Наприклад, GIZ пропонує навчати місцевих мешканців підприємництву, видавати гранти для розвитку бізнесу, але це може бути недостатньо дієвим».

Міжмуніципальне співробітництво є важливим інструментом для розвитку полюсів зростання, оскільки воно сприяє об'єднанню ресурсів, досвіду та управлінських зусиль сусідніх громад. Завдяки партнерству між громадами можна ефективніше вирішувати спільні проблеми, реалізовувати масштабні проєкти, покращувати інфраструктуру та підвищувати якість життя, що підсилює економічну стабільність і конкурентоспроможність усього регіону. Тому особливу увагу експерти приділяють способам підвищення міжмуніципальної співпраці між суміжними громадами.

«Також варто розглянути бюджетне стимулювання і певні преференції для тих, хто співпрацює з іншими громадами. Розвиток проєктів, які включають кілька громад, міг би мати вищу

пріоритетність. Ті, хто співпрацює, мають більше шансів на розвиток і додаткові кошти, ніж ті, хто діє окремо».

«Це тривалий процес, який потребує вкладення державних коштів, а також інформаційної підтримки. Подібно до того, як ми поширювали ідею децентралізації, слід пропрацювати з людьми. Коли з'являться перші успіхи, місцеві громади підтримають ініціативу, хоча спочатку буде багато скептиків».

«Слід показувати громадам, які вигоди вони отримають від реалізації проєктів: зростуть заробітки, вартість нерухомості, податкові надходження, що забезпечить більші ресурси для громади».

Загалом концепція полюсів зростання здобула підтримку серед експертів, проте обговорення її практичної реалізації в Україні відкрило низку важливих питань. Потреба у визначенні пріоритетних територій, підходи до вибору рівня полюсів і різноманіття механізмів підтримки залишаються темами, які потребують детального опрацювання. Щоб забезпечити ефективність цієї концепції в Україні, необхідно адаптувати її до українських реалій, зокрема через інституційну підтримку, розбудову відповідної інфраструктури та залучення місцевих громад. Враховуючи цей комплекс завдань, вибір оптимальних механізмів і методів стимулювання розвитку полюсів зростання стане важливим кроком для досягнення реальних результатів.

Розділ 4. Українська законодавча рамка впровадження концепції

Важливою частиною реалізації концепції полюсів зростання є наявність та ефективність законодавчої бази, яка регулює регіональний розвиток. В Україні існує кілька ключових законодавчих актів та програм, які стосуються регіонального розвитку та мають в собі згадку щодо полюсів зростання.

Полюси зростання вже мають висвітлення в українській регіональній політиці в таких законодавчих актах:

- Закон України «Про засади державної регіональної політики»;
- Державна стратегія регіонального розвитку України (ДСРР);
- Законопроект «Про особливості стимулювання регіонального розвитку».

Закон України «Про засади державної регіональної політики» є основним нормативно-правовим актом, який регулює принципи та механізми регіональної політики в Україні. Цей закон визначає основні засади формування та реалізації державної регіональної політики, спрямованої на забезпечення збалансованого розвитку регіонів, подолання територіальних диспропорцій та покращення якості життя населення. Закон також передбачає створення умов для економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності регіонів, що є важливими передумовами для впровадження концепції полюсів зростання.

У Законі «Про засади державної регіональної політики» наводиться визначення поняття «регіональний полюс зростання». Відповідно до цього закону, **регіональними полюсами зростання (РПЗ)** є мікрорегіони, територіальні громади, що характеризуються значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону, та зростання яких позитивно впливає на суміжні території, регіон та/або державу в цілому. Зокрема, РПЗ належить до п'яти функціональних типів

територій, виокремлення яких спрямоване на підвищення ефективності планування відновлення та сприяння соціально-економічному розвитку регіонів та територій з урахуванням основоположних відмінностей.

Державна стратегія регіонального розвитку України (ДСРР) є стратегічним документом, що визначає основні напрями та пріоритети державної регіональної політики на середньострокову перспективу. Вона спрямована на забезпечення збалансованого та стійкого розвитку всіх регіонів країни, зменшення регіональних диспропорцій, підвищення якості життя населення та конкурентоспроможності регіонів. Основними цілями стратегії є збалансований розвиток регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності та поліпшення якості життя населення. Стратегія включає такі основні напрями розвитку, як соціально-економічний розвиток, розвиток інфраструктури, екологічна безпека та сталий розвиток, а також підтримка підприємництва та інновацій. Завданнями ДСРР є зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами, підвищення ефективності управління регіональним розвитком, сприяння залученню інвестицій у регіони та розвиток людського капіталу.

- Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року акцентує увагу на перевагах поляризованого розвитку та передбачає формування «опорних регіонів» (полюсів, локомотивів зростання), в яких концентруються фінансові, адміністративно-управлінські, людські та інші ресурси, з подальшим посиленням інноваційної активності в інших регіонах. Зокрема, в стратегічному завданні «Підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу» державної стратегії на цей період зазначається про надання особливої першочергової підтримки, спрямованої на розбудову та модернізацію регіонів, міст та міських агломерацій, які можуть відігравати роль полюсів зростання, що сприятиме зміцненню зв'язків між регіонами, підвищенню рівня просторової мобільності населення, інвестиційної привабливості територій, які мають основне значення для залучення додаткових інвестицій, досягнення високого рівня продуктивної зайнятості населення.

- В Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року говорять про поняття «точок зростання», воно не має чіткого визначення в документі, але контекстно маємо розуміння, що це точкові об'єкти, що активно розвиваються та стимулюють розвиток навколишньої території, часто мають спроможність для інноваційної діяльності, до прикладу, це можуть бути індустриальні парки. Також в стратегії з'являється поняття «центр економічного зростання», що детермінує певну територію з пропульсивною здатністю. Зокрема, в стратегічній цілі №1 «Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, кліматичному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах» зазначається, що одним з результатів після досягнення цієї цілі буде створення механізму поширення процесу розвитку з центрів економічного зростання, якими будуть переважно міста — обласні центри, міста обласного значення, на інші території, що дасть можливість задіяти внутрішні фактори розвитку адміністративних центрів районів, малих міст та сільських населених пунктів.
- Варто зазначити, що Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року у відповідності до Закону «Про засади державної регіональної політики» також серед основних функціональних типів території виділяє «центри економічного зростання», що дублює поняття «регіональний полюс зростання». Попри це чіткого визначення поняття ЦЕЗ в державній стратегії немає. Але в той же час зазначається, що на підтримку центрів економічного зростання, які можуть поширювати свій позитивний вплив на розвиток сусідніх територій та впливати на розвиток регіону в цілому, будуть спрямовані заходи щодо реалізації державної регіональної політики, задля сприяння зниженню рівня міжрегіональної та внутрішньорегіональної асиметрії в розвитку територіальних громад та якості життя людини.

13 серпня 2024 року була затверджено оновлена ДСРР України на період до 2027 року³⁶. Її оновлення було спровоковане потребою адаптації до

---

³⁶ Постанова КМУ від 13 серпня 2024 р. № 940 «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки», доступ за [посиланням](#).

поточних викликів, що виникли у зв'язку з початком повномасштабного військового вторгнення росії на територію України в лютому 2022 року. В новій редакції збережено поняття «Регіональних полюсів зростання» (РПЗ), яке передбачає концентрацію ресурсів та зусиль на підтримку ключових центрів розвитку. Це поняття відображене як інструмент для стимулювання економічного відновлення та зміцнення зв'язків між регіонами, що може сприяти більш рівномірному розвитку та інтеграції територій, постраждалих від війни.

Законопроект «Про особливості стимулювання регіонального розвитку» був розроблений на заміну Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», який втратив чинність в липні 2022 року. Цей спеціальний законопроект, разом з рамковим законом «Про засади державної регіональної політики», був покликаний створити цілісну законодавчу рамку для формування, реалізації та моніторингу державної регіональної політики в Україні на основі кращих міжнародних практик, адаптованих до українських реалій. Зокрема, виокремлення в ДСРР-2027 функціональних типів територій, щодо яких державою мають бути застосовані інструменти, що будуть відмінні від решти, стало додатковою підставою для зміни застарілого закону «Про особливості стимулювання регіонального розвитку».

Було впроваджено нову правову категорію — «території, що потребують особливої уваги з боку держави», які розподіляються на дві групи: регіональні полюси економічного зростання та території з обмеженими можливостями для розвитку. Це створювало можливості для застосування нових підходів до регіонального розвитку. Зокрема, акцент на стимулюванні полюсів зростання дозволяє поширювати їхній позитивний вплив на прилеглі території, сприяючи розвитку всього регіону. Водночас підтримка територій з обмеженими можливостями спрямована на зупинку їхньої деградації та їхній перехід до статусу територій зростання у майбутньому.

У законопроекті метою та однією з засад стимулювання розвитку регіонів визначається підтримка розвитку регіональних полюсів економічного зростання та використання їх потенціалу для економічного розвитку регіонів.

Також в законопроекті, як один з механізмів реалізації підтримки розвитку регіональних полюсів економічного зростання, передбачені угоди щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами. Угода про регіональний розвиток включає спільні дії центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування, спрямовані на виконання в регіоні певних пріоритетів і завдань, визначених Державною стратегією регіонального розвитку України та регіональною стратегією розвитку. Проте законопроект був знятий з розгляду восени 2022 року, що призупинило його офіційне впровадження.

У висновку можна зазначити, що поняття «регіональних полюсів зростання» (РПЗ) згадується в низці українських законів, що свідчить про визнання його важливості для розвитку регіонів. Проте на сьогоднішній день конкретна політика, спрямована на реалізацію цієї концепції, залишається недостатньо сформованою. Це створює виклики для ефективної імплементації РПЗ, оскільки відсутність чіткої стратегії та механізмів підтримки може обмежити потенціал полюсів зростання для сприяння соціально-економічному розвитку в Україні. Подальше уточнення та розробка політики в цій сфері можуть стати ключовими елементами для максимізації вигод від впровадження концепції регіональних полюсів зростання.

Розділ 5. Полюси зростання в контексті України

5.1. Передумови та аналіз українського контексту

З отриманням статусу суверенної та незалежної держави у 1991 році Україна отримала можливість самостійно обирати майбутні вектори розвитку та у подальшому приєднатися до європейського простору. Водночас Україна переживає економічну трансформацію і відстає в економічному розвитку від своїх європейських сусідів.

Питання економічного розвитку актуальне не лише в контексті вступу до Європейського Союзу, але також в подоланні внутрішніх диспаритетів економічного розвитку самих регіонів. Нерівномірний розвиток всередині країни — як спадок радянського союзу — на фоні будь-яких кризових явищ в економіці тільки загострюється. Після розпаду СРСР сильніші населені пункти та регіони через внутрішній ресурс зазвичай ще більше відірвались, а слабші не змогли швидко адаптуватися до поточних викликів. Прірва між багатими та бідними населеними пунктами ще більше поглибилась. Контекст повномасштабного вторгнення загострює просторові диспаритети: ми зіштовхнулися з ситуацією, коли одні регіони та населені пункти понесли великі втрати, інші зіштовхнулися з великим припливом ВПО та зростанням навантаження на соціальну інфраструктуру. Водночас більш безпечні регіони утримують, а часом і підвищують свої показники, зокрема, за рахунок релокації бізнесів і близькості до кордонів ЄС.

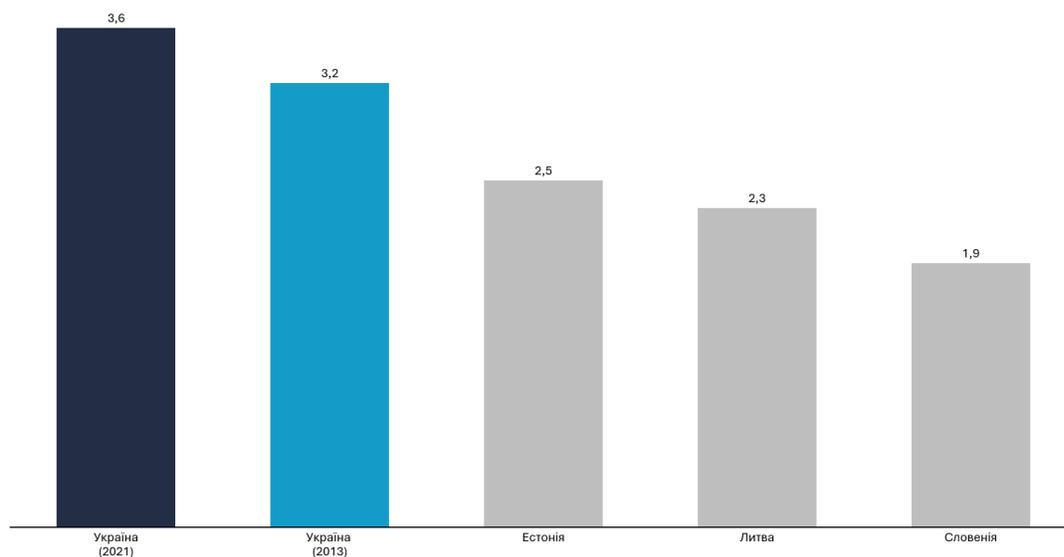
Важливо розуміти, що питання прискорення економічного розвитку ще більше загостриться на етапі повоєнної відбудови України, яке у парі з обраним євроінтеграційним шляхом є пріоритетним завданням. Це означає, що нова регіональна політика має вибудовуватися з урахуванням адаптації до регіональної політики ЄС, але також бути спрямованою на прискорення економічного розвитку і вирівнювання диспаритетів.

Так головними передумовами впровадження полюсів зростання для України, що співставно з досвідом інших країн, є **територіальні диспаритети як між регіонами, так і в середині них, євроінтеграційний шлях та післявоєнне відновлення**. Ці передумови були до повномасштабного вторгнення, але, починаючи з лютого 2022 року, вони стали пріоритетними. Наш виклик полягає в тому, що ми маємо вирішувати дві задачі одночасно і знайти баланс між зусиллями, спрямованими на обидві, або ж забезпечити інструменти, які вирішують обидві проблеми одночасно. Євроінтеграція є можливістю побудувати саме таку збалансовану політику, яка дозволить одночасно подолати регіональні нерівності та сприяти післявоєнному відновленню та економічному зростанню.

До початку повномасштабного вторгнення

Просторові диспропорції проявлялися задовго до початку повномасштабних військових дій. Ще до вторгнення росії у 2014 році та повноцінного старту реформи децентралізації в Україні були більші регіональні диспаритети, ніж в інших країнах ЄС. З часом цей показник ще суттєвіше зріс.

Рис. 1. Порівняння індексу регіональних диспропорцій³⁷

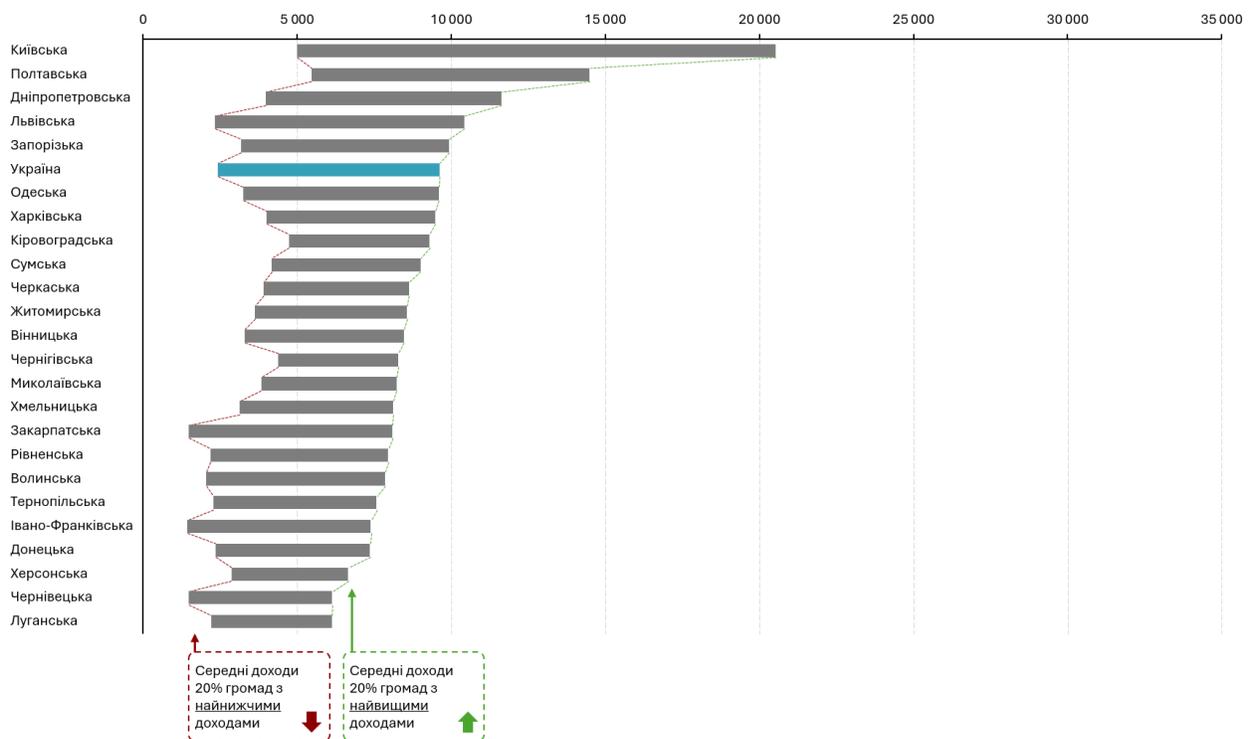

³⁷Індекс регіональних диспропорцій використовується для оцінки дисбалансу в міжнародній практиці. Він розраховується як відношення середнього ВРП на душу населення загалом по країні, що припадає на 20% найбагатшого населення та 20% найбіднішого населення відповідно (за регіонами).

Такі диспропорції були спричинені нерівномірністю розподілу ресурсів, історичними передумовами розвитку територій, переважанням демографічного потенціалу, промисловим освоєнням та концентрацією інших ресурсів.

До того ж диспропорції спостерігалися не тільки на рівні держави, але й на рівні кожного окремого регіону. Так, для прикладу, розглянемо показник різниці доходів бюджету на душу населення у 20% найбагатших та 20% найбідніших громад за регіонами станом на 2021 рік.

Рис. 2. Різниця доходів бюджету на душу населення (в гривнях) 20% найбагатших та 20% найбідніших громад за регіонами, 2021 р.

В рамках одного регіону рівень доходів мешканців міг відрізнятись у рази. Водночас міжрегіональні та внутрішньорегіональні диспропорції призводять до депресивності окремих територій. Деякі з них через обмеженість капіталу не можуть повною мірою використовувати наявний потенціал, а населення має обмежений доступ до базових послуг.

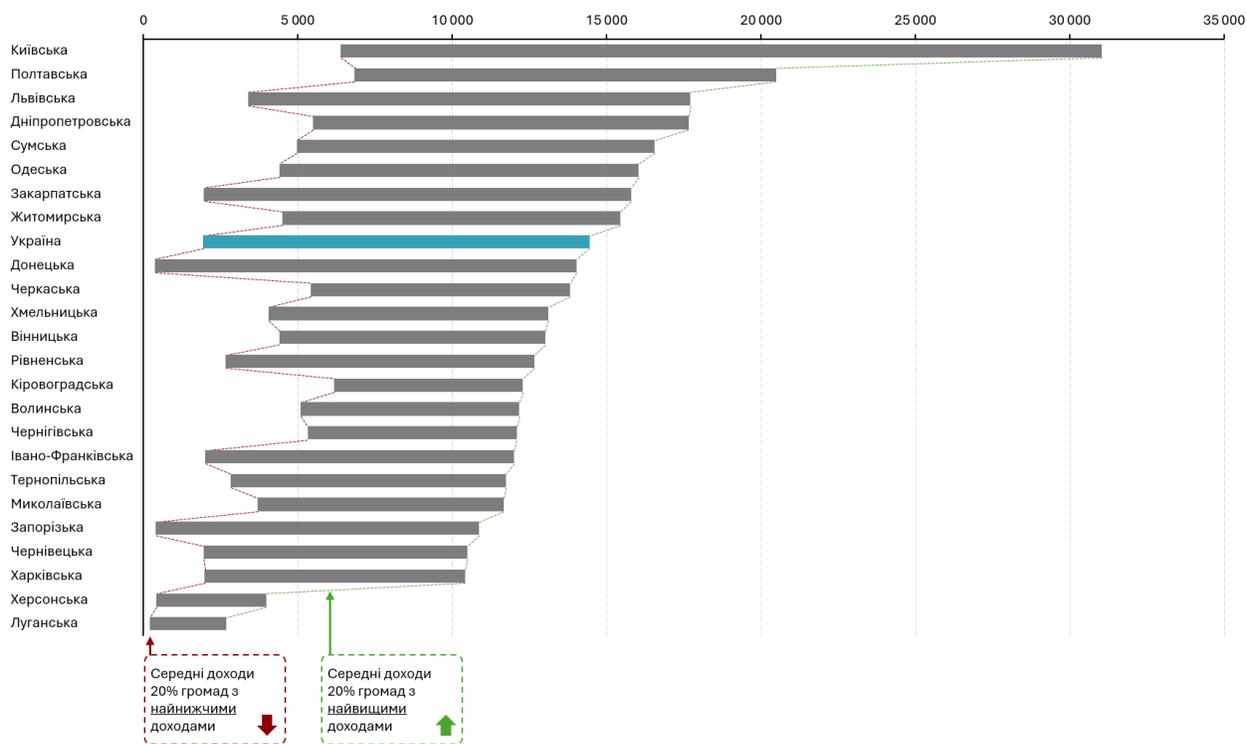
Ще до початку повномасштабного вторгнення регіональна політика намагалася мінімізувати територіальні диспаритети, застосовуючи економічні механізми вирівнювання (для прикладу, механізми

горизонтального вирівнювання, субсидії, збільшені квоти для регіонів в ДФРР). Така політика, принаймні з 2014 року, будувалася з орієнтацією на зразки регіональної політики ЄС. Однак, незважаючи на те, що перші кроки до **євроінтеграції України** були зроблені з початку незалежності, насправді вітчизняна регіональна політика була і значною мірою досі є залежною від політичних впливів. В результаті навіть такі інструменти, які були розроблені за європейськими аналогами, на практиці не завжди працювали належним чином.

Після початку повномасштабного вторгнення

З початку повномасштабного вторгнення **просторові диспропорції** лише поглибились, що виражається у всіх соціально-економічних показниках.

Рис. 3. Різниця доходів на душу населення 20% найбагатших та 20% найбідніших громад за регіонами, 2023 р.

Якщо порівняти Індекс регіональних диспропорцій доходів бюджету на душу населення за 2021 та 2023 роки, то буде помітно, що фактично у кожній області зросло співвідношення середніх доходів на душу населення 20% найбагатших до 20% найбідніших громад.

Рис. 4. Індекс регіональних диспропорцій за показником доходів бюджету на душу населення, 2021-2023 роки³⁸

В такій непростій ситуації Україна отримує значну підтримку від міжнародних партнерів, зокрема від країн ЄС. 23 червня 2022 року показовим стало швидке отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС, що відкрило наступний етап у **євроінтеграції**. Одночасно, у зв'язку із набуттям статусу кандидата, перед державою постали нові масштабні й складні завдання: привести у відповідність законодавчу рамку настільки швидко, наскільки це можливо в умовах повномасштабної війни.

Це стосується, зокрема, і регіональної політики. Частина з тих ресурсів, які ЄС спрямовує на підтримку України в умовах війни і одночасно підготовки до вступу ЄС (Ukraine Facility), передбачається спрямувати безпосередньо на регіональний та місцевий рівень (не менше 1 млрд євро безповоротних коштів). Одночасно в рамках вимог переговорного процесу щодо 22 глави передбачається суттєва трансформація регіональної політики для забезпечення її відповідності політиці згуртованості ЄС, відповідності її ключовим пріоритетам — зменшення регіональних диспаритетів та сприяння сталому та інклюзивному соціально-економічному зростанню. Вирішенню цих завдань і має сприяти зокрема впровадження концепції полюсів зростання.

³⁸У цьому випадку індекс розраховується як відношення середнього показника доходів бюджету на душу населення, що припадає на 20% найбагатшого населення та на 20% найбіднішого населення відповідно (по громадах).

5.2. Індикатори

Аналіз міжнародного досвіду кількісних та якісних індикаторів полюсів зростання, наведений вище, показав, що для їх визначення за кордоном використовують п'ять основних груп показників: 1) статус населеного пункту в АТУ; 2) демографічні показники; 3) інноваційна діяльність; 4) економічна спроможність; 5) просторова інтеграція.

Для визначення полюсів зростання в Україні необхідно підібрати низку показників, які характеризують територіальні громади за цими напрямками та є релевантними до міжнародного досвіду. Але при їх відборі варто зважати на обмеженість статистичних даних Державної служби статистики, особливо щодо муніципальної статистики. Проблема обмеженості достовірних статистичних даних ще більше загострилася внаслідок повномасштабного вторгнення, коли певний масив даних перестав збиратися та публічно відображатися на сайті Держстату.

Зважаючи на це, в цьому дослідженні можна було спиратися тільки на частину показників, які використовуються в інших країнах, зокрема країнах ЄС. Повний перелік показників, зібраних з джерел у відкритому доступі, з посиланням на першоджерела можна знайти у [таблиці за посиланням](#).

Відповідно до ідентифікованих груп показників було підібрано кілька релевантних статистичних даних, які відображають поточну ситуацію у територіальних громадах.

До групи індикаторів, що характеризують **статус населеного пункту в адміністративно-територіальному устрої (АТУ)**, належить кілька показників.

Наявний або колишній статус районного центру: цей індикатор відображає рівень спроможності населеного пункту бути діловим, адміністративним, освітнім, культурним тощо осередком для мешканців району й оточуючих населених пунктів. Статус колишнього районного центру дозволяє зрозуміти, чи спроможний населений пункт виконувати додаткові функції, окрім власних повноважень. Статус районного центру надає населеному пункту не тільки додаткові адміністративні повноваження, але й говорить про те, що місто є важливим центром

соціально-економічної активності в регіоні, оскільки такий статус вимагає розвиненої інфраструктури, доступу до послуг вищого рівня, як-от медичних та освітніх установ, адміністративних органів, що обслуговують не тільки місцевих мешканців, але й прилеглі громади.

До **демографічних показників** належить **чисельність населення**: показник який відображає наявну демографічну ситуацію. Чисельність населення має значний вплив на економічну продуктивність населеного пункту. Люди — основний трудовим ресурс, і чим більше населення проживає в місті, тим більший робочий потенціал воно має. Це також сприяє швидшому економічному розвитку. Особливу роль відіграють великі міста та населені пункти, які стають осередками економічної активності, наукових досліджень та інновацій.

Беручи до уваги показник чисельності наявного населення, важливо звертати увагу на динамічність цього показника (полюс зростання має мати позитивну динаміку чисельності населення), однак у поточних умовах її коректний підрахунок є значно ускладненим. Порівняння довготривалих даних стало проблематичним, оскільки реформа децентралізації призвела до укрупнення територіальних одиниць. Це ускладнює порівняння показників у часовій перспективі. Додатковою проблемою є те, що після початку повномасштабного вторгнення відсутні повноцінні агреговані бази даних щодо чисельності населення для всіх територіальних громад.

Крім того, великі потоки ВПО, значна частина з яких не зареєстрована офіційно, суттєво спотворюють загальну картину демографічної ситуації, що додатково ускладнює оцінку реальних показників населення.

Під час аналізу демографічних показників, варто також дослідити чисельність міського та сільського населення, що вказуватиме на урбанізованість території.

Як мінімальний демографічний показник для визначення ймовірного полюсу зростання було обрано населення 30 тис. осіб.

Економічна спроможність характеризується набором з двох показників: дотаційності та доходів на одного мешканця. **Показник дотаційності**

бюджету демонструє рівень фінансової залежності територіальної громади від державних дотацій. Він показує, наскільки громада спроможна забезпечити свої потреби за рахунок власних доходів. Якщо частка дотацій (базової чи реверсної) у доходах громади складає 30–50%, це вказує на низький рівень фінансової спроможності, тобто громада залежить від зовнішньої фінансової підтримки. Якщо цей показник перевищує 50%, рівень залежності стає критичним, що свідчить про значну нездатність громади самостійно фінансувати свої потреби без допомоги державного бюджету.

Доходи на одного мешканця є важливим індикатором для оцінки фінансової спроможності громади та свідчить про потенціал забезпечення високої якості життя мешканців громади. Вищий показник може свідчити про здатність громади забезпечувати певний рівень життя, більший доступ до суспільних благ та послуг. Цей показник відображає рівень економічної активності, включаючи наявність підприємств, бізнесу, робочих місць і податкових надходжень.

До показників **інноваційної діяльності** належить кількість закладів вищої освіти, що демонструє певний рівень доступу до освіти та можливостей для отримання знань і навичок, а відповідно вищий кадровий та інноваційний потенціал.

Саме ці показники були використані для визначення полюсів зростання в Україні та лягли в основу дашборду. Використовуючи ці дані, ми створили два дашборди, які відрізняються способом формування оцінки громад. В обох випадках громада отримує умовний статус полюсу зростання, якщо її оцінка вище, ніж $n\%$ інших громад області, де число n встановлюється користувачем. Процес відбору територіальних громад як потенційних полюсів зростання за допомогою набору показників представлений за [посиланням](#).

5.3. Механізми

Для ефективного впровадження концепції полюсів зростання в Україні потрібно створити окремі механізми, що підтримуватимуть їх інтеграцію в державну регіональну політику. Наразі в Україні наявні механізми

вирівнювання, такі як перерозподіл бюджетів, що допомагає скорочувати розриви між громадами та регіонами. Є також механізми підтримки проєктів громад черезДФРР, який переважно фокусується на соціальних проєктах.

Стимулювання економічного розвитку слід значною мірою фокусувати в полюсах зростання, оскільки саме в таких точках він може принести найбільший ефект для регіональної економіки завдяки ефекту мультиплікатора³⁹. Щоб це стало можливим, необхідно створити ефективні фінансові механізми стимулювання економічного розвитку в полюсах. До них можуть належати субсидії для бізнесу, гранти, кредитування (місцеві запозичення).

Однак фінансова підтримка сама собою не вирішить питання без належної координації. Для цього потрібні механізми координації — інституції, які будуть відповідати за впровадження політики полюсів зростання та стратегічні документи, що забезпечать системний підхід. Створення координаційного органу розвитку в рамках полюсів зростання, а також підготовка ними власної довгострокової стратегії є критичними для ефективного розподілу ресурсів і управління процесами регіонального розвитку.

Механізми координації передбачають створення відповідних інституцій, що безпосередньо сприятимуть розвитку полюсів зростання на місцях. Також, за наявності на місцях дієспроможної інституції, функції координації можуть бути закріплені за вже наявною. Наприклад, такою інституцією на місцях можуть стати місцеві агенції розвитку або інститути розвитку міста. А саме на місцевому рівні інституція відіграватиме ключову роль в управлінні та координації розвитку полюсу зростання, що стане важливим механізмом стимулювання економічного, соціального та інфраструктурного розвитку в регіоні. Основним завданням цієї інституції буде налагодження ефективної взаємодії між громадами, місцевими органами влади та різними секторами економіки, включаючи підприємницьку спільноту, освітні та науково-дослідні установи, громадські організації та інвесторів. Завдяки цьому забезпечуватиметься

---

³⁹Ефект мультиплікатора в контексті полюсів зростання означає, що початкові інвестиції в ключові сектори або інфраструктуру стимулюють значно більший приріст економічної активності через розвиток суміжних галузей, створення робочих місць і зростання споживання.

більш ефективного використання ресурсів, обмін знаннями та передовим досвідом, що сприятиме стійкому розвитку всього регіону.

Інституція також активно сприятиме міжмуніципальному співробітництву, створюючи умови для спільної реалізації інфраструктурних та соціально-економічних проєктів на території кількох громад. Така форма співпраці дозволить підвищити ефективність використання ресурсів, зокрема через об'єднання фінансових, людських і матеріальних ресурсів для досягнення загальних цілей. Важливим аспектом діяльності інституції стане також залучення фінансування для реалізації стратегічних ініціатив із різних джерел: державних програм, приватних інвестицій та міжнародних партнерів, включаючи гранти, кредити та технічну допомогу.

Крім цього, інституція надаватиме технічну та консультативну підтримку органам місцевого самоврядування в підготовці та реалізації проєктів, розробці стратегічних документів, програм розвитку та впровадженні інноваційних підходів. Ця підтримка охоплюватиме широкий спектр напрямів, від проєктного менеджменту до використання сучасних технологій і кращих практик управління.

Серед ключових завдань інституції також буде розроблення довгострокового стратегічного бачення розвитку полюсу зростання та його зони впливу. Це стратегічне бачення стане основою для інтегрованого плану розвитку полюсу, що буде охоплювати різні аспекти: економічне зростання, покращення інфраструктури, соціальний розвиток, екологічну стійкість. Інтегрований план розвитку дозволить забезпечити узгодженість дій між різними рівнями влади та секторами, що підвищить ефективність реалізації стратегічних цілей.

Передбачається також постійний моніторинг за виконанням стратегічного документу розвитку полюсу, що дозволить вчасно реагувати на зміни в економічних і соціальних умовах, коригувати плани та забезпечувати гнучкість у впровадженні рішень. Крім того, моніторинг забезпечить прозорість процесу реалізації проєктів, що підвищить рівень довіри з боку місцевого населення та інвесторів. Така модель управління дозволить інституції бути активним учасником процесу розвитку,

забезпечуючи сталість, ефективність і конкурентоспроможність полюсу зростання на довгострокову перспективу.

У практиці управління розвитком полюсів зростання низка країн створила спеціалізовані інституції для координації цих процесів. У Франції було створено відділ регіональної політики в межах Міністерства реконструкції та урбаністики, яке координувало розвиток полюсів зростання, забезпечуючи стратегічне планування та інтеграцію різних секторів економіки. У Мозамбіку для підтримки регіонального розвитку заснували Агенцію розвитку долини Замбезі та Управління економічних зон з прискореним розвитком, що працюють під керівництвом Міністерства планування та розвитку, спрямовуючи ресурси в ключові регіони та стимулюючи інвестиційну активність.

Фінансові механізми відіграють ключову роль у забезпеченні сталого розвитку полюсів зростання в Україні. Враховуючи міжнародний досвід, ефективне залучення фінансових ресурсів є необхідною умовою для реалізації проєктів розвитку інфраструктури, економіки та соціальної сфери. До основних фінансових інструментів, які можуть бути використані для підтримки полюсів зростання, належать кредитування (місцеві запозичення) та гранти.

Кредитування та місцеві запозичення. Починаючи з 2023 року, всі українські громади отримали можливість здійснювати місцеві запозичення, що відкриває нові можливості для фінансування важливих проєктів. Місцеві запозичення дозволяють громадам брати кредити на фінансування бюджету розвитку, тобто інфраструктурних ініціатив, модернізацію середовища, розвиток підприємництва та поліпшення життєвих умов. Цей механізм є особливо важливим для невеликих громад, які раніше не мали доступу до подібних інструментів.

Крім того, можливість залучення пільгового кредитування через спеціальні програми державних банків або міжнародних фінансових організацій є важливою складовою розвитку полюсів зростання. Це дозволяє громадам отримувати фінансування на вигідних умовах для реалізації довгострокових стратегічних проєктів.

Грантове фінансування є ще одним важливим джерелом коштів для розвитку полюсів зростання. Залучення грантів від державних програм,

міжнародних донорів та благодійних організацій може значно посилити фінансову спроможність громад та стимулювати реалізацію інноваційних і соціально значущих проєктів.

Гранти часто надаються на умовах співфінансування, це означає, що громади повинні мати власний фінансовий внесок у реалізацію проєкту. Це підвищує відповідальність за використання коштів та забезпечує більш активну участь громад у процесі розвитку. Крім того, грантові програми часто передбачають надання технічної допомоги, що дозволяє покращити якість підготовки проєктів та забезпечити їх відповідність міжнародним стандартам.

Цільові субвенції являють собою державні кошти, що спрямовуються до місцевих бюджетів на реалізацію конкретних проєктів розвитку в рамках полюсів зростання. Вони дозволяють громадам фінансувати інфраструктурні, соціальні та економічні ініціативи, спрямовані на посилення регіонального потенціалу. Такий підхід забезпечує точкове інвестування у ті проєкти, що матимуть найбільший вплив на розвиток території, підвищення якості життя мешканців і створення нових робочих місць. Субвенції також можуть стимулювати співпрацю між громадами та залучення приватного капіталу, адже завдяки державній підтримці проєкти стають менш ризикованими для бізнесу.

Податкові пільги є інструментом, який може суттєво знизити фінансове навантаження на підприємства, що працюють у полюсах зростання. Наприклад, для компаній, які інвестують у розвиток інновацій, модернізацію виробництва чи розширення ринку праці, можуть передбачатися зниження податків або податкові канікули. Такий механізм сприяє залученню інвестицій та розширенню підприємницької діяльності, що зі свого боку стимулює створення робочих місць, підвищує рівень доходів населення і наповнює місцеві бюджети. Пільги також можуть стимулювати підприємства до сталого розвитку, інвестування в екологічно чисті технології та інновації. Також це стимулюватиме інші підприємства заходити на територію полюсів зростання.

Збільшення частки податків, які відраховуються до місцевих, а не державних бюджетів, може значно посилити фінансову автономію полюсів зростання. Це означає, що більший відсоток податкових

надходжень, таких як ПДФО або податок на прибуток підприємств, залишається в розпорядженні місцевих органів влади. Завдяки цьому громади зможуть напряму інвестувати у розвиток локальної інфраструктури, соціальні програми та підтримку бізнесу, що зі свого боку сприяє підвищенню якості життя на місцевому рівні. Такий підхід також дозволяє громадам зосередитися на довгострокових проєктах, які відповідають їхнім потребам і сприяють економічному зростанню.

Отже, фінансові механізми, такі як кредитування, гранти, цільові субвенції, податкові пільги, збільшення відсотка відрахування податків до місцевих бюджетів надають можливості для значного розвитку полюсів зростання в Україні. Однак їх ефективне використання вимагає чіткого планування, управління фінансовими ризиками та підвищення спроможності громад у залученні та використанні фінансових ресурсів.

Для успішної реалізації концепції полюсів зростання в Україні можна розглянути кілька потенційних напрямів фінансування, які сприятимуть розвитку цих центрів як економічних, інфраструктурних та соціальних осередків. Оскільки кожен регіон має свої особливості, запропоновані варіанти можуть бути адаптовані до конкретних потреб та можливостей.

Одним із можливих напрямів є підтримка економічного розвитку через покращення транспортної інфраструктури. Фінансування ремонтів та модернізації доріг, мостів і залізничного сполучення сприятиме налагодженню кращої логістики між полюсом зростання та навколишніми громадами і потенційно може бути здійснено за рахунок програм співфінансування чи включення місцевих дорожніх проєктів до національних програм розвитку інфраструктури для пріоритетного фінансування. Також варто розглянути можливість створення індустріальних парків та виробничих кластерів, які сприятимуть залученню інвестицій, створенню нових робочих місць та розвитку місцевого підприємництва. До цих проєктів може бути застосоване пільгове оподаткування, а також гранти для стимулювання розвитку. Підтримка наявних підприємств через субсидування або податкові пільги може стати додатковим стимулом для економічної активності. Особливу увагу можна приділити освітнім проєктам, таким як відкриття центрів професійної підготовки та впровадження дуальної освіти, що відповідає потребам ринку праці.

Іншим важливим напрямом є розвиток інфраструктури життєзабезпечення. Можливим варіантом є фінансування проєктів з модернізації інженерних мереж, зокрема систем водопостачання та водовідведення, будівництво очисних споруд, які можуть обслуговувати як полюс зростання, так і навколишні громади. Управління відходами також може стати пріоритетним напрямом, включаючи будівництво сміттєсортувальних та сміттєпереробних заводів, які могли б генерувати енергію для потреб регіону.

Окремим варіантом є підтримка проєктів у медичній сфері, зокрема створення медичних кластерів у полюсах зростання, які могли б надавати спеціалізовані медичні послуги для периферійних громад. Це дозволить оптимізувати витрати та забезпечити доступ до якісної медицини на всій території.

Енергетика також є перспективною сферою для розвитку полюсів зростання. Можливими варіантами є фінансування проєктів із розвитку відновлюваних джерел енергії, таких як сонячні, вітрові або біогазові станції, що забезпечуватимуть енергетичну незалежність регіону та сприятимуть сталому екологічному розвитку.

Інституційна підтримка та координація між громадами є ще одним можливим напрямом фінансування. Це може включати створення або зміцнення інституцій, які будуть відповідати за координацію проєктів, розробку стратегічних документів та моніторинг їх реалізації. Такі інституції можуть сприяти міжмуніципальному співробітництву та забезпечувати ефективне управління розвитком полюсу.

Ці пропозиції є варіантами для розгляду та можуть бути адаптовані до конкретних регіональних потреб, з урахуванням особливостей кожного полюсу зростання та можливостей залучення фінансування з державних, приватних або міжнародних джерел.

Більш детальний аналіз впровадження механізмів координації та підтримки полюсів зростання подано в розділі 6.3.

5.4. Очікувані результати

Аналіз міжнародного досвіду демонструє, що результати впровадження полюсів зростання здебільшого акцентуються на децентралізації економічної активності, підвищенні рівня зайнятості, збільшенні залучення інвестицій, покращенні якості життя населення.

Натомість очікувані результати впровадження концепції полюсів зростання в Україні передбачають значні економічні, соціальні та інфраструктурні зміни, спрямовані на стимулювання розвитку як полюсу, так і периферійних територій. Нижче детальніше буде розглянуто очікувані результати впровадження концепції полюсів на місцевому рівні.

Зважаючи на поточні виклики, Україні необхідно мати власні ресурси для відновлення та розвитку, а це вимагає наявності сильної та розвиненої економіки. У цьому контексті полюси зростання відіграють ключову роль, оскільки саме вони мають найбільший потенціал для генерації економічних ресурсів. Для цього важливо надати полюсам зростання всі необхідні умови, щоб вони могли примножувати цей потенціал, забезпечуючи додатковими фінансовими та людськими ресурсами.

Це підвищить привабливість регіону для молоді та зменшить дефіцит фахівців, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності території. У результаті це забезпечить стале економічне зростання, підвищить рівень життя населення та сприятиме розвитку місцевих економік.

За рахунок належної підтримки полюси зростання розвиватимуться незалежно від інших регіонів, але водночас стимулюватимуть розвиток бізнесу, концентруватимуть у собі значний обсяг людського капіталу та утримуватимуть їх, створюючи кращі умови. Як результат визначені полюси зростання стануть центрами економічної активності, які приваблюватимуть інвестиції, сприятимуть створенню робочих місць і зростанню якості життя населення.

Політика полюсів зростання спрямована на посилення ключових точок регіональної економіки, але її вплив має поширюватися за межі таких полюсів через зміцнення економічних зв'язків, транспортної доступності та залучення прилеглих територій до процесів розвитку. Це не лише стимулює підвищення рівня благополуччя в полюсах, але й дозволяє

виявити сірі зони — території, які залишаються поза сферою активного впливу полюсів. Для них необхідно розробити окремі механізми підтримки, орієнтовані на базову інфраструктуру, соціальне забезпечення та підключення до основних економічних потоків. Це підтверджує, що політика полюсів зростання має бути інтегрованою складовою, а не єдиним підходом до регіонального розвитку.

У процесі впровадження концепції полюсів зростання в Україні необхідно не лише враховувати позитивний досвід інших країн, але й бути готовими до викликів та можливих негативних наслідків. До основних ризиків, які виникали в інших країнах, належать підвищення вартості життя, екологічне навантаження, нерівномірний розвиток територій, міграція з периферійних регіонів, а також залежність від окремих галузей чи великих компаній. Важливим завданням є розроблення комплексної політики, яка дозволить мінімізувати ці ризики: запровадження механізмів підтримки для менш розвинених регіонів, впровадження екологічних стандартів, децентралізація ресурсів та диверсифікація економіки полюсів. Цей підхід забезпечить збалансований розвиток та сталий ефект від реалізації політики полюсів зростання.

Розділ 6. Моделювання концепції полюсів зростання в Україні

6.1. Визначення полюсів зростання

Про актуальність застосування концепції полюсів зростання в Україні почали говорити з 2010-х років. Тоді у науковому колі полюси зростання розглядали як інструмент вдосконалення територіальної організації суспільства. З часом полюси зростання закріпились у нормативно-правовому полі України.

Зараз, поняття «регіональний полюс економічного зростання» висвітлене в Законі України «Про засади державної регіональної політики» (далі — Закон). Під цим поняттям в Законі мають на увазі мікрорегіон, територіальну громаду, що характеризується значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону, зростання якої позитивно впливає на суміжні території, регіон та/або державу в цілому⁴⁰. Зараз полюси зростання розглядаються як інструмент вирівнювання територіальних диспропорцій та посилення спроможності менш розвинених громад та територій.

У контексті повномасштабного вторгнення роль полюсів зростання значно посилилась і набула нових сенсів. По-перше, це актуально з точки зору ефективного реагування на поточні кризові ситуації. Вбачається, що полюси зростання стануть інструментом, який швидко переорієнтується на підтримку перспективних галузей чи територіальних одиниць. По-друге, полюси відповідатимуть на потребу в згладженні регіональних диспропорцій. Після повномасштабного вторгнення регіональні диспропорції лише поглибилися: з'явилися регіони зі значними руйнування інфраструктури, економічним спадом та втратою людського капіталу, водночас інші регіони отримали підживлення з точки зору переміщення трудового потенціалу та суб'єктів економіки. По-третє, ще одним завданням полюсів є стимулювання менш

---

⁴⁰ Закон України «Про засади державної регіональної політики», доступ за [посиланням](#).

розвинених громад. Отже, полюси зростання можуть стати інструментом повоєнного відновлення та посилення спроможності територіальних громад.

Проблема українського дискурсу у визначенні полюсів зростання полягає у відсутності єдиного узгодженого розуміння полюсу зростання. Вузьке розуміння поняття “полюси зростання”, призвело до проблеми, коли полюси ототожнюються лише з агломераціями та великими містами, викидаючи за борт роль середніх та малих за розміром міст.

На етапі кабінетного дослідження було проаналізовано більше 15 варіантів визначень, що давали полюсам зростання різні вчені, організації в різних країнах. Також ці визначення було співставлено з визначенням регіональних полюсів зростання, що подається в українському законодавстві.

Визначення регіональних полюсів зростання, яке подається в українському законодавстві, є цілком адекватним і враховує сучасні підходи. Воно не обмежується тим, що полюсами зростання можуть бути лише великі міста, а підходить для різних за розміром центрів. Основною умовою є позитивний вплив полюса на розвиток суміжних територій, що відкриває можливості для стимулювання зростання в громадах з різними потенціалами. Можна лише говорити про уточнення критеріїв його застосування, щоб забезпечити чітке визначення умов, за яких центр набуває статусу полюса зростання. Це допоможе ефективніше ідентифікувати території з потенціалом для стимулювання розвитку сусідніх громад та створення сталого економічного впливу.

Регіональними полюсами зростання є мікрорегіони, територіальні громади, що характеризуються значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону, зростання яких позитивно впливає на суміжні території, регіон та/або державу в цілому⁴¹.

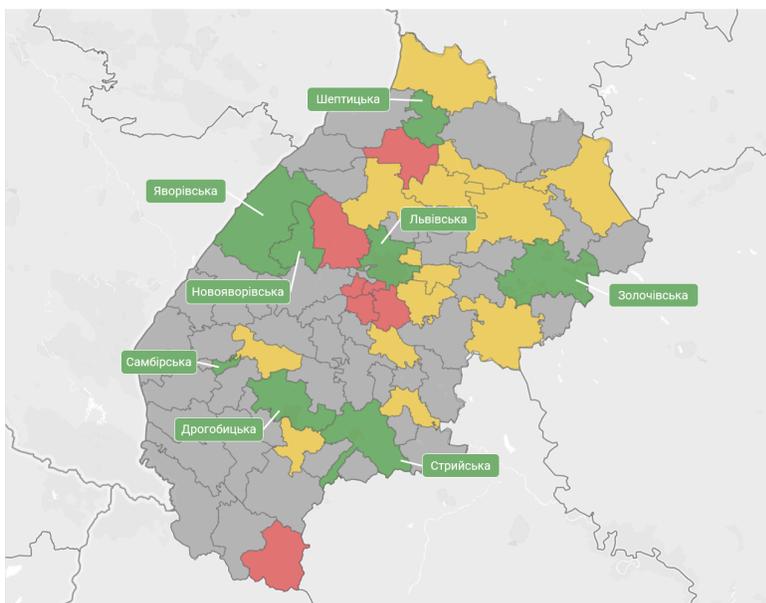
---

⁴¹ Закон України «Про засади державної регіональної політики», доступ за [посиланням](#).

6.2. Кейс-стаді полюсів зростання на прикладі Львівської області

Для пілотного визначення можливостей впровадження концепції полюсів зростання було обрано Львівську область. Відповідно до розробленої методології відбору полюсів зростання для кожної області в межах територіальних громад було проведення зважування соціально-економічних показників, результати якого відображаються на дашборді зважування. Дашборд зважування формує оцінку на основі зважених стандартизованих показників громад в межах однієї області. Стандартизація дозволяє показники, які мають різні одиниці виміру, звести до однієї шкали, де 1 — значення, яке є максимальним за цим показником для області, 0 — мінімальним.

Надаючи для визначених показників різні вагові значення: статусу районного центру — 0,2, кількості ЗВО — 0,2, дотаційності — 0,2, доходам на одного мешканця — 0,2 та населенню — 0,2, у межах Львівської області як результат вийшло вісім територіальних громад: **Дрогобицька, Золочівська, Львівська, Новояворівська, Самбірська, Стрийська, Шептицька, Яворівська**, які можуть стати ядрами полюсів зростання. Ці громади будуть детальніше розглянуті у межах усіх показників. У кожній громаді також було здійснено польові виїзди для підтвердження гіпотези про наявний потенціал стати полюсом зростання.

Обрано 5 показників, які мають однаковий вплив на загальну оцінку:

- Статус районного центру
- Чисельність населення (вище за середнє значення в області)
- Кількість ЗВО
- Дотаційність
- Доходи загального фонду на мешканця

Що означають різні кольори:

- Зелений позначає громади, в яких зважена оцінка входить в 20% найкращих показників
- Жовтий – 40% найкращих показників
- Червоний – 40% найкращих показників, але вони не відповідають обов'язковому критерію (у даному випадку, це перевищення середнього показника чисельності населення)

Майже кожна з громад (за винятком Новояворівської), що обрана як потенційний полюс зростання, має статус районного центру, що свідчить про їхню здатність виконувати важливі адміністративні, соціальні та економічні функції. Такий статус означає наявність розвиненої інфраструктури, доступу до послуг вищого рівня та спроможність обслуговувати не лише власних мешканців, але й прилеглі громади, забезпечуючи ефективне функціонування влади та органів місцевого самоврядування. Під цей критерій не підходить лише Новояворівська громада, що входить до укрупненого Яворівського району, так і раніше місто Новояворівськ входило до Яворівського району, який існував до 2020 року.

Середній показник кількості населення для громад Львівської області станом на 2022 рік становив 33 927 осіб (без врахування Львівської громади — 23 624 особи). Кожна з відібраних громад має показник чисельності населення вище середнього: Львівська — 777,2 тис. осіб, Дрогобицька — 120,4 тис. осіб, Стрийська — 98,4 тис. осіб, Шептицька — 88,2 тис. осіб, Яворівська — 51,7 тис. осіб, Новояворівська — 51,4 тис. осіб та Золочівська — 48,8 тис. осіб, Самбірська — 36,7 тис. осіб.

Середній рівень доходів загального фонду на одного жителя у громадах Львівської області у 2023 році складав **8 411 грн**. Лише три громади з переліку потенційних полюсів зростання опинилися на початку списку за цим показником: Яворівська громада з доходом 24 147 грн на одного мешканця, Львівська громада з показником 17 402 грн та Новояворівська громада з показником 17 008 грн. Інші громади-полюси мають помітно нижчі показники, але вони все ще вищі середнього рівня по області: Самбірська громада — 10 802 грн, Стрийська — 9 866 грн, Шептицька — 8 520 грн. Лише Золочівська та Дрогобицька громади мають доходи нижче середнього — 7 454 грн та 6 814 грн відповідно.

У Львівській області **за показником дотаційності**⁴² громади можна розділити на дві групи: ті, що є дотаційними (мають додатний показник) та ті, що мають реверсну дотацію (від'ємний показник). Реверсними є лише 17 громад Львівської області. Зокрема, одними з перших в перелік

---

⁴² Дотація — доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів. Показник розраховується як співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету територіальної громади з дотаціями, але без урахування субвенцій із державного бюджету.

громад за рівнем дотаційності увійшли такі потенційні полюси зростання, як Новояворівська громада (-31%) та Яворівська громада (-29,3%), що показали найвищий рівень реверсної дотаційності серед усіх громад, тобто ці громади мають найбільшу надлишкову частку в бюджеті та направляють її до Держбюджету. Львівська громада також потрапила до перших громад із дотаційності на рівні -10,1%. Інші громади, такі як Стрийська (-2,8%), Шептицька (-1,7%), Золочівська (-1,5%) та Дрогобицька, яка єдина з громад-потенційних полюсів зростання є дотаційною (8,5%), займають нижчі позиції в області за цим показником.

Показник **кількості ЗВО**⁴³ на території громади використовується задля оцінки рівня доступу до вищої освіти та можливостей для розвитку людського капіталу, що сприяє підвищенню кадрового та інноваційного потенціалу громади. Наявність закладів вищої освіти також відіграє роль у формуванні інтелектуального середовища та розвитку місцевої економіки через залучення молодих спеціалістів і створення умов для впровадження нових технологій та ідей. Середній показник для Львівської області за кількістю ЗВО на громаду визначити неможливо. Оскільки тільки 35 громад з 73 в області мають хоч один ЗВО, 18 з них мають 2 і більше ЗВО, а більше 5 ЗВО — 6 громад. А саме у Львівській громаді — 102 ЗВО, оскільки місто Львів є не тільки центром громади, а й обласним центром з розвиненою мережею закладів вищої освіти: у Дрогобицькій громаді — 15 ЗВО; у Самбірській громаді — 8 ЗВО; у Стрийській громаді — 8 ЗВО; у Золочівській громаді — 6 ЗВО; у Шептицькій громаді — 5 ЗВО; а у Новояворівській громаді — 2 ЗВО. Отже, лише Яворівська громада не входить до переліку перших в області, на її території розташований лише 1 ЗВО. Тож більшість ЗВО області розташовані саме на території громад, що є потенційними полюсами зростання.

Окрім статистичних показників, які були обрані для ідентифікації полюсів зростання, в межах 8 громад було досліджено такі напрямки, як транспортна доступність та наявність індустріальних парків. Транспортне сполучення більшості територіальних громад є вигідним, оскільки через них проходять автомобільні дороги національного та європейського значення: E471, N02, N13. П'ять з восьми громад потенційних полюсів

---

⁴³ До ЗВО ми відносимо заклади вищої освіти, заклади фахової передвищої освіти, заклад професійної (професійно-технічної) освіти, наукові інститути (установи) та заклади післядипломної освіти.

зростання мають індустріальні парки (за винятком Золочівської, Новояворівської та Самбірської громад). Наявність індустріального парку стимулює промислове виробництво, полегшує залучення інвестицій, а також впливає на збільшення зайнятості населення.

Польове дослідження підтвердило, що більшість цих громад мають тісні зв'язки з сусідніми територіями та можуть розглядатися як центри або складові функціональних територій, подібно до того, як це практикується в європейській регіональній політиці. Тому полюсами зростання можуть бути громади, які формують локальні зони впливу: наприклад, Шептицький — Сокаль на півночі, Золочів на сході, Яворів та Новояворівськ на заході, Стрий, Дрогобич і Самбір на півдні, а також Львівська агломерація в центрі області.

	Статусу районного центру	Кількість населення	Дотаційність	Доходи на мешканця	Кількість ЗВО
Дрогобицька	+	+	-	-	+
Золочівська	+	+	+	-	+
Львівська	+	+	+	+	+
Новояворівська	-	+	+	+	+
Самбірська	+	+	+	+	+
Стрийська	+	+	+	+	+
Шептицька	+	+	+	+	+
Яворівська	+	+	+	+	-

6.3. Законодавча рамка та фінансування

Розуміння змісту полюсів зростання неможливе без подальшого напрацювання бачення розвитку. Формування чіткого бачення розвитку полюсів зростання може бути охарактеризовано та висвітлено у архітектурі планувальних документів. Наразі Мінвідновлення розпочало

роботу над оновленням архітектури планувальних документів за трьома осями і: просторове планування, стратегічне планування та планування відновлення. Окрім цих, важливими є осі реалізації та фінансування. Бачення розвитку полюсів має бути закріплене у стратегічних документах, які не тільки окреслюють загальні цілі, але й передбачають конкретні шляхи їх досягнення. Таким стратегічним документом може стати операційний план інтегрованого розвитку⁴⁴, який спрямовуватиметься на комплексний розвиток окремих полюсів.

Для ефективного функціонування цієї стратегії необхідно формально об'єднати роботу різних територіальних громад. Важливим інструментом у цьому контексті є міжмуніципальне співробітництво, яке дозволяє громадам спільно вирішувати питання місцевого значення, оптимізувати ресурси та підвищувати ефективність реалізації проєктів.

Наступним логічним кроком у розвитку полюсів зростання є **активізація міжмуніципального співробітництва**. Наразі головним законодавчим інструментом реалізації міжмуніципального співробітництва є ЗУ «Про співробітництво територіальних громад»⁴⁵, який розширює можливості співпраці територіальних громад для розв'язання спільних проблем на місцевому рівні. Проте, зважаючи на поточну ситуації, є необхідність внесення змін та актуалізації цього закону з метою його удосконалення та врахування вимог та викликів воєнного стану. Новий проєкт ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку співробітництва територіальних громад», має на меті спростити співпрацю між громадами в Україні, розширити форми співпраці, визначити що однією з форм співпраці є агломерація тощо⁴⁶.

Створення агломерацій та загалом налагодження співпраці між громадами дозволить ефективніше вирішувати питання спільного розвитку, зокрема в інфраструктурі, транспорті, житлово-комунальному господарстві та інших секторах. Для цього необхідно внести зміни до законодавства, які дозволять громадам об'єднуватися для спільної

---

⁴⁴ У цьому документі представлено бачення команди щодо назви стратегічного документу розвитку полюсу зростання, але вона може бути змінена за потреби.

⁴⁵ Закон України «Про співробітництво територіальних громад», доступ за [посиланням](#).

⁴⁶ 10 років співробітництву громад: представлено пропозиції змін до законодавства та результати дослідження ефективності, доступ за [посиланням](#).

реалізації проєктів, розроблення стратегічних планів та залучення фінансування.

Законодавча підтримка міжмуніципального співробітництва сприятиме кращому використанню ресурсів та посиленню координації між місцевими органами влади. Це дозволить громадам спільно залучати інвесторів та впроваджувати великомасштабні проєкти, які в інший спосіб були б недоступні для окремих муніципалітетів.

Один із прикладів такого співробітництва в Україні — формування Львівської агломерації. В умовах урбанізації та розширення міських територій агломерації стають природною формою співіснування міста та навколишніх громад. Львівська агломерація включає не лише обласний центр Львів, але й навколишні громади. Вони тісно пов'язані з містом Львів, оскільки мешканці часто працюють, навчаються або користуються послугами у місті, водночас проживаючи в навколишніх населених пунктах.

Коли визначено стратегічні пріоритети, розроблено Операційний план інтегрованого розвитку та формалізовано механізми об'єднання територіальних громад через міжмуніципальне співробітництво, наступним кроком є розроблення й впровадження конкретних фінансових механізмів для забезпечення ефективної реалізації цих стратегій.

Одним із сучасних механізмів фінансування розвитку полюсів зростання є використання **інтегрованих територіальних інвестицій (ІТІ)**. Цей підхід передбачає надання фінансових ресурсів громадам для реалізації стратегічних проєктів, але тільки за умови наявності програми розвитку полюсу. Така програма має визначати пріоритети розвитку, конкретні проєкти та способи їх фінансування.

Інтегровані територіальні інвестиції (ІТІ) — це інструмент Європейського Союзу, створений для підтримки комплексного розвитку територій через залучення ресурсів із різних структурних фондів. Ідея ІТІ була запропонована Фабріціо Барка у 2009 році як частина реформування регіональної політики ЄС, щоб реалізувати територіально-фокусований підхід (Place-Based Approach). Метою цього підходу є підтримка розвитку

територій з невикористаним потенціалом через залучення додаткових ресурсів та координацію зусиль різних рівнів влади.

Однією з ключових переваг ІТІ є стимулювання міжмуніципальної співпраці. Муніципалітети розробляють спільні стратегії розвитку і реалізують проєкти, що дозволяє об'єднувати зусилля та ресурси для досягнення спільних цілей. Це допомагає створювати реалістичніші й виконувані проєкти, ніж якби кожна громада діяла окремо. ІТІ також пропонують комплексний підхід до розвитку територій, фокусуючись на економічному зростанні, поліпшенні якості послуг та посиленні функціональних зв'язків між громадами. Це особливо актуально для України, де багато територій стикаються з проблемами відтоку робочої сили та обмеженим доступом до інфраструктури.

Однією з основних переваг ІТІ є можливість залучення різних джерел фінансування. Вони дозволяють комбінувати ресурси з кількох фондів та програм, що підвищує ефективність фінансування проєктів та сприяє кращому розподілу інвестицій. Цей підхід також допомагає сприяти розвитку полюсів зростання, таких як міські чи сільські центри з великим потенціалом. Цільові інвестиції в інфраструктуру, транспортні мережі та житлово-комунальні послуги підтримують розвиток цих центрів та сприяють їх інтеграції в загальний економічний простір.

У контексті полюсів зростання в Україні механізми, аналогічні ІТІ, можуть стати ключовим інструментом для їх розвитку. Вони допоможуть не лише зупинити економічний відтік, а й посилити зв'язки між громадами, забезпечуючи спільний розвиток. Завдяки залученню ресурсів на рівні міжмуніципальної співпраці малі громади зможуть брати участь у великих проєктах, які самостійно реалізувати їм було б важко. Це дозволить не тільки покращити економічну ситуацію, а й забезпечити більшу соціальну інтеграцію мешканців, що особливо важливо для віддалених або сільських регіонів України в умовах відновлення та розвитку.

Розділ 7. Основні висновки та пропозиції щодо подальших кроків

Україна наразі перебуває у складному економічному стані через наслідки війни та тривалі системні проблеми у розвитку регіонів. Для подолання поточних викликів, зокрема у сфері економічного розвитку, необхідно стимулювати зростання регіонів, збалансовуючи водночас економічний потенціал різних громад. Сьогодні диспропорції між регіонами та громадами тільки посилюються, тому вкрай важливо знайти рішення, які допоможуть не лише вирівняти економічні умови, але й забезпечити зростання для регіонів із високим потенціалом впливу.

Україні у своїй повоєнній регіональній політиці доведеться одночасно вирішувати два завдання — прискорення економічного розвитку і подолання регіональних диспаратів. Ці проблеми стояли перед Україною і до початку повномасштабного вторгнення, однак війна загострила їх ще більше. З одного боку, війна, враховуючи її різний вплив на різні регіони, ще більше посилює диспропорції регіонального розвитку. З другого боку, щоб перерозподіляти частину ресурсів на користь більш постраждалих чи слабших регіонів і громад, необхідно ці ресурси генерувати. Відтак стимулювання потребуватимуть також ті регіони і громади, які можуть і мають стати двигунами зростання.

У більшості країн існують різні інструменти вирівнювання, однак для активного стимулювання економічного розвитку потрібні додаткові механізми. Одним із таких перспективних інструментів є концепція полюсів зростання. Світовий досвід вирішення подібних проблем вказує на можливість звернутись до практики застосування підходів, які базуються на політиці так званих полюсів зростання. Аналіз цієї практики, а також можливостей її адаптації в українських реаліях нашоєму на кілька висновків.

Досвід різних країн показав, що звернення до такої політики є достатньо поширеним в подібних обставинах, коли доводиться долати виклики, з якими матиме справу Україна на етапі повоєнного відновлення, такі як стимулювання економічного розвитку, подолання

регіональних диспаритетів і інтеграція в міжнародні економічні системи. Незважаючи на те, що така практика не завжди виправдовувала очікування, здебільшого в літературі і експертами вона оцінюється позитивно. Водночас критично важливим є чітке визначення умов застосування такого підходу, інструментів і очікуваних результатів.

Регіональна політика ЄС використовує низку понять і підходів, які було взято з ідеї полюсів зростання і вдосконалено практикою вирішення завдань подолання економічних диспаритетів та стимулювання економічного зростання. Йдеться передовсім про інтегрований підхід, який робить ставку на стимулювання використання регіонами свого власного потенціалу (place-based approach), ідею функціональних територій, які об'єднують муніципалітети різного рівня спроможності за їх функціональними зв'язками, акцент на ролі міст для забезпечення економічного розвитку і як центрів, навколо яких такі території формуються, інтегрованих територіальних інвестицій, які передбачає використання коштів з різних джерел для стимулювання розвитку таких функціональних територій, загалом ідеї поліцентричності як наскрізної ідеї європейської регіональної політики. Імплементация підходів, спрямованих на розвиток полюсів зростання в Україні, має спиратися не тільки на традиційну практику застосування цього підходу, але також враховувати те, як цей підхід трансформувався в контексті сучасної європейської політики.

В українській регіональній політиці поняття полюсів зростання згадується, але воно не опрацьоване. В актуальних на сьогодні документах (закони, Державна стратегія регіонального розвитку) розвиток РПЗ фігурує як автономне завдання. Потрібно розробити механізми, які дозволять ефективно впроваджувати цю концепцію у відповідності до європейських стандартів і національних потреб. Насамперед це стосується створення фінансового механізму для підтримки розвитку полюсів зростання. Можливо, таким механізмом стане реформа Державного фонду регіонального розвитку або створення нового фонду, спрямованого на стимулювання регіонального розвитку. Цей інструмент має забезпечувати цільове фінансування, спрямоване на розвиток регіонів, а не тільки на рівномірний розподіл ресурсів.

Аналіз показав, що при виділенні полюсів зростання в різних країнах використовувалися різні індикатори, які можна звести у наступні групи: статус населеного пункту в АТУ, демографічні показники, інноваційна діяльність, економічна спроможність, просторова інтеграція або просторова зв'язність. Водночас за браком статистики в Україні можливості використання багатьох індикаторів обмежені. Однак навіть дещо спрощений підхід, який базується на такому наборі показників, як статус районного центру, кількість населення, дотаційність, доходи на одного мешканця та кількість ЗВО дозволяє достатньо аргументовано визначити потенційні полюси.

Реалізація політики полюсів зростання передбачає їх державне стимулювання. Загалом набір таких інструментів є достатньо широким. Узагальнено вони зводяться до стимулювання економічного розвитку, інвестицій в інфраструктуру, розвитку людського капіталу, розширення міжнародної співпраці, розроблення нових політик та створення інституцій. Можливості використання таких інструментів мають бути передбачені на законодавчому рівні.

Враховуючи ідеї place-based approach, доцільно орієнтуватися на те, щоб стимули були таргетовані для конкретних територій з урахуванням їх пріоритетних потреб і ключових особливостей, що передбачає те, що полюси мають розробляти свої інтегровані плани розвитку. Ці документи мають бути закріплені на законодавчому рівні та мати чітку структуру, яка включає економічні, соціальні та інфраструктурні аспекти розвитку. Законодавча підтримка дозволить таким документам отримати статус офіційних стратегій, а не залишатися лише рекомендаційними. Створення відповідних стратегічних планів сприятиме інтеграції полюсів зростання в загальний регіональний розвиток і забезпечить ефективне використання фінансових ресурсів. Ще однією передумовою має бути розвиток інституційної спроможності. Без чіткого визначення потреб наявності такої спроможності не всякий полюс зможе реалізуватись.

Для напрацювання конкретних рішень, враховуючи наявність багатьох відкритих питань, доцільно було б почати з пілотування. Пілотний проєкт дозволить відпрацювати процес розроблення стратегій, оцінити, як працюватимуть фінансові інструменти, а також зрозуміти, як

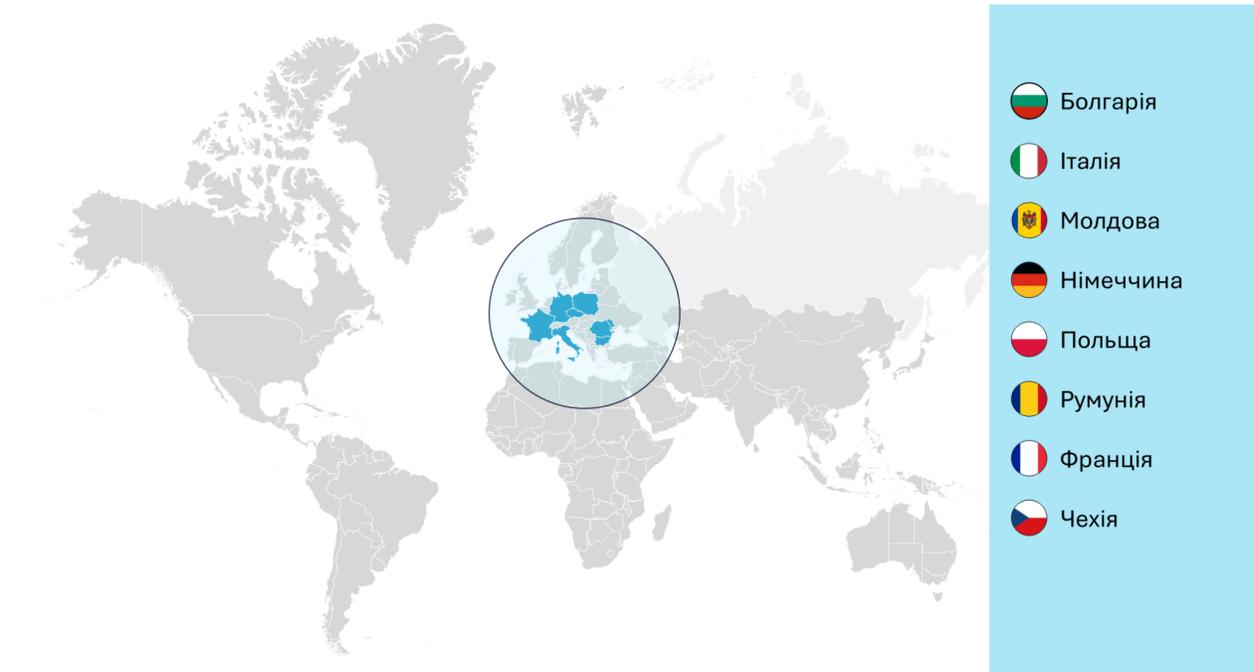
можна масштабувати цей підхід на національному рівні. Завдяки детальному розумінню механізмів фінансування та стратегічного планування, отриманому в ході пілотного проєкту, стане можливим масштабування концепції полюсів зростання на всю країну. Це дозволить через фінансові інструменти стимулювати розвиток регіонів, а також забезпечити їхній вплив на прилеглі території.

Пілотування підходу полюсів зростання передбачатиме три етапи: спочатку визначатимуться потенційні полюси через аналіз даних та інтерв'ю зі стейкхолдерами для виявлення зон впливу; далі, в результаті обговорень з місцевими органами влади й бізнесом, буде розроблено інтегровані проєкти розвитку з проведенням cost-benefit аналізу; на фінальному етапі будуть напрацьовані нормативна база для підтримки полюсів, методологія, механізми фінансування та рекомендації щодо регулювання, що в результаті забезпечить готові концепти проєктів із оцінкою їх впливу та створить основу для сталої регіональної політики.

Так, концепція полюсів зростання є необхідним кроком для стимулювання регіонального розвитку в Україні. Впровадження цієї моделі, що базується на міжнародному досвіді та європейських стандартах, дозволить розвивати економіку регіонів, зменшувати дисбаланс між громадами і сприятиме загальній інтеграції України до європейського економічного простору.

ДОДАТКИ

1. Міжнародний досвід

Болгарія

Після приєднання Болгарії до Європейського Союзу в 2007 році, країна вступила в новий етап свого розвитку, який характеризувався як значними можливостями, так і низкою викликів. Адаптація до нових економічних реалій та вимог європейської інтеграції стала необхідною умовою для Болгарії, що вимагало впровадження низки реформ і стратегій для досягнення сталого економічного зростання та підвищення якості життя населення.

Передумови впровадження полюсів зростання

Основними передумовами для впровадження концепції полюсів зростання стали потреба у вирівнюванні регіональних диспропорцій, імплементація європейської регіональної політики, створення умов для

прискороного економічного зростання, зниження рівня безробіття, розвиток територіального співробітництва та вирішення проблеми депопуляції.

Болгарія мала значні відмінності у рівні розвитку різних регіонів, і вирівнювання цих диспропорцій стало однією з ключових цілей для забезпечення більш збалансованого економічного розвитку країни. Вступ до ЄС вимагав адаптації національної політики до вимог європейських структурних фондів, що включало заходи з підтримки регіонального розвитку та зменшення територіальних нерівностей. З метою забезпечення сталого економічного розвитку було необхідно створити умови для залучення інвестицій, розвитку інфраструктури та стимулювання підприємництва.

Високий рівень безробіття, особливо в сільських районах та малих містах, вимагав активних дій для створення нових робочих місць та залучення молоді до економічної діяльності. Розвиток співпраці між регіонами та муніципалітетами, а також між Болгарією та сусідніми країнами став важливим фактором для стимулювання економічного зростання та покращення якості життя. Значна частина населення мігрувала до великих міст або за кордон у пошуках кращих умов життя та праці, що спричинило демографічні проблеми у відсталих регіонах, які потребували активних заходів для зупинення процесу депопуляції.

Полюс зростання Болгарії це осередок міської агломерації, який впливає на розвиток прилеглих зон, а також осей розвитку, тобто територій, які з'єднують окремі полюси за наявності транспортної та іншої інфраструктури.

Для визначення полюсів зростання в Болгарії були використані такі індикатори:

- кількість населення у містах мала перевищувати 200 тис. осіб;
- наявність транспортної інфраструктури;
- наявність в потенційних полюсах зростання освітньої інфраструктури (закладів вищої, професійно-технічної освіти, дослідних інститутів).

Механізми імплементації полюсів зростання

Для реалізації концепції полюсів зростання в Болгарії в 2000-х було застосовано кілька важливих механізмів, спрямованих на стимулювання економічного розвитку у визначених регіонах:

1. Розроблення Національної стратегії регіонального розвитку Болгарії

Стратегія визначила основні напрями та пріоритети розвитку регіонів, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення проблем територіальних диспропорцій та стимулювання економічного зростання.

2. Розроблення Концепції територіально-урбаністичної структури Болгарії з акцентом на поліцентричному розвитку

Ця концепція спрямована на підтримку розвитку кількох центрів економічної активності (полюсів зростання) замість одного домінуючого центру. Поліцентричний розвиток дозволяє забезпечити більш збалансований розподіл ресурсів та можливостей між регіонами.

3. Виділення осей розвитку першого та другого рівня на основі ключових транспортних магістралей

Було визначено основні транспортні коридори, які з'єднують різні полюси зростання та сприяють розвитку прилеглих територій. Ці осі розвитку забезпечують ефективну логістику та покращують доступ до ринків, що стимулює економічну активність.

4. Інвестиції в інфраструктуру

Значні кошти були вкладені у будівництво та модернізацію транспортної, комунальної та соціальної інфраструктур. Це включало будівництво нових доріг, залізничних шляхів, аеропортів та інших транспортних об'єктів, а також розвиток комунальних послуг та інфраструктури зв'язку.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

Впровадження концепції полюсів зростання в Болгарії принесло значні позитивні результати, що сприяли економічному та соціальному розвитку країни. Було виділено 9 основних полюсів розвитку транснаціонального значення: Пловдив, Варна, Стара-Загора, Русе, Плевен, Відин, Благоевград, Велико-Тирново. Ці міста отримали значні інвестиції в

інфраструктуру та розвиток бізнесу, що дозволило їм стати ключовими гравцями на регіональному та міжнародному рівнях. Також визначено 10 вторинних полюсів зростання національного значення: Враца, Габрово, Силістра, Добрич, Шумен, Слівен, Хасково, Кирджалі, Смолян, Кюстенділ. Ці міста отримали підтримку для розвитку місцевої економіки та підвищення якості життя населення.

Інвестиції в інфраструктуру та соціальні проекти сприяли покращенню доступу до охорони здоров'я, освіти, комунальних послуг та транспорту в менш розвинених регіонах. Це підвищило якість життя місцевих мешканців та сприяло зменшенню міграції до більших міст. Загалом впровадження концепції полюсів зростання сприяло збалансованому розвитку регіонів Болгарії, зменшенню територіальних нерівностей та стимулюванню економічної активності. Полюси зростання стали центрами інновацій, залучення інвестицій та створення нових робочих місць, що позитивно вплинуло на загальний економічний стан країни.

Список джерел

1. Національна стратегія регіонального розвитку Болгарії, доступ за [посиланням](#).
  2. Стратегія формування полюсів зростання в Болгарії, доступ за [посиланням](#).
-

Італія

Італія з початку XX століття впроваджувала різні стратегії регіонального розвитку, намагаючись подолати економічні розриви між Північчю та Півднем країни. Концепція полюсів зростання стала одним із ключових інструментів вирівнювання територіальної диспропорції, але результати її застосування залишаються неоднозначними.

Передумови впровадження полюсів зростання

Італія стикається з тривалою проблемою нерівномірного розвитку між промислово розвиненими північними регіонами та менш розвинутими південними областями, які зазнають економічного відставання.

Меццоджорно, що включає такі регіони, як Кампанія, Сицилія та Калабрія, традиційно було економічно відсталим, з низьким рівнем доходів, високим безробіттям та недорозвиненою інфраструктурою. Іншим важливим фактором стало зростання міграції з Півдня на Північ, що загостило демографічні проблеми в регіонах Меццоджорно. Згідно SVIMEZ (1950, цит. у Higgins, 1986), між 1861 і 1936 роками південні регіони втрачають близько 3,8 мільйонів жителів (тобто близько 40% природного приросту населення) через міграцію на північ країни або в інші країни в пошуках роботи. Політична підтримка на рівні Європейського Союзу також була важливим чинником, оскільки ЄС активно підтримував політики, спрямовані на вирівнювання регіональних диспропорцій в Італії.

Полюс зростання в Італії — це певний географічний регіон або місто, яке держава визначає як центр економічного розвитку з потенціалом для поширення позитивних ефектів на сусідні території. Ідея полягала в тому, щоб зосередити державні та приватні інвестиції в ключові міста або регіони, де могли б розвиватися промисловість, інфраструктура та робочі місця, а згодом ці процеси мали б поширюватися на прилеглі, менш розвинені регіони.

Для визначення полюсів зростання в Італії використовувалися такі індикатори:

- наявність ресурсів для розвитку великих промислових підприємств;
- потенціал створення нових робочих місць у промислових секторах;
- можливість розвитку інфраструктури для підтримки промислових зон.

Механізми імплементації полюсів зростання

1. Підготовка законодавчої бази

Було розроблено та затверджено закон, що визначав конкретні полюси зростання, галузі промисловості, на інвестування в які буде зроблено акцент, чіткі механізми фінансової підтримки розвитку.

2. Створення відповідальної інституції

На початку реалізації політики в 1950 році на державному рівні було створено інституцію, що мала координувати розвиток визначених полюсів зростання. Також на неї була покладена функція фінансування розвиткових проєктів в межах полюсів. Протягом перших 10 років свого функціонування, з 1951 по 1960 рік, інституції виділялося 100 мільярдів італійських лір на рік. У 1952 році асигнування було збільшено до 1280 мільярдів італійських лір для використання в період 1951-1962 років. Закон 634, виданий у 1957 році, надав додаткові 760 мільярдів лір до бюджетної каси та продовжив термін її дії до 1965 року.

3. Розвиток великих підприємств

Одним з прийнятих рішень був розвиток індустріальних галузей на аграрному півдні, що потенційно могли б затримати відтік робочої сили через створення додаткових робочих місць та збереження наявних. Це були сектори металургії, хімії та деяких галузей машинобудування, які, як очікувалося, розширяться в найближчі роки, і чий фірми могли б отримати вигоду від резерву наявної робочої сили.

4. Підтримка інфраструктури

У межах політики полюсів зростання здійснювались інвестиції в будівництво доріг, енергетичну інфраструктуру та транспортні системи, що мали підтримувати роботу великих підприємств. Створення базової інфраструктури, що була необхідна для розвитку полюсів, виступало першочерговим завданням.

5. Фінансові та податкові стимули

Державна підтримка включала субсидії та податкові пільги для підприємств, що розташовувались у регіонах полюсів зростання. Було встановлено обов'язок державних адміністрацій резервувати 40% своїх інвестицій у Меццоджорно, а також зобов'язання державних компаній розміщувати щонайменше 60% своїх нових інвестицій, і в будь-якому випадку не менше 40% своїх інвестицій у ці сфери. Закон також встановив суттєву систему фінансових, кредитних і фіскальних стимулів, спрямованих на малі та середні підприємства, які, якщо розташовані в муніципалітетах з населенням менше 75 000 жителів, отримували переваги з безповоротних грантів, що покривали 20% їхніх інвестицій.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

Реалізація концепції полюсів зростання в Італії дала змішані результати. Північні регіони країни, такі як Ломбардія та Емілія-Романья, показали успішний розвиток, завдяки активному залученню інвестицій та розвитку промислових кластерів. У 1966 році вже було створено 16 районів індустріалізації (розміщення полюсів розвитку) і 26 ядер індустріалізації. Багато інших було розроблено в наступні роки. Однак спроба вирівнювання економічного розриву між Північчю та Півднем виявилася менш успішною. Відбулося тимчасове скорочення міграції населення з Півдня та створення нових робочих місць. Наприклад, у Таранто кількість робітників зросла з 28 000 у 1951 році до 70 000 у 1971 році. Однак у багатьох випадках полюси зростання не спричинили очікуваного розвитку малих і середніх підприємств, а велика частина економічних зв'язків залишилася поза регіоном. Крім того, деякі підприємства стали залежними від державної підтримки, що обмежувало їх стійкість. Незважаючи на значні державні інвестиції в південні регіони, такі як Кампанія та Сицилія, позитивні ефекти виявилися короточасними. Це було зумовлено штучністю створення полюсів зростання без належного врахування реальних економічних умов та відсутністю сталого інвесторського інтересу. Залежність цих регіонів від державних субсидій та слабка місцева економіка призвели до того, що Південь Італії залишається менш розвиненим, ніж Північ.

Зараз в регіональній політиці Італії використовуються елементи концепції полюсів зростання. Інструменти сприяння розвитку зосереджуються навколо компаній, у тому числі іноземних, яким і досі пропонується розміститися у відсталих районах на основі інвестиційної програми, погодженої з національними та місцевими політиками.

Список джерел:

1. Revisiting Perroux's development poles: the cases of Italy and Brazil, доступ за [ПОСИЛАННЯМ](#).
2. From periphery to growth pole (and back again?): late industrialism, smart strategies and tourism in south-eastern Sicily, доступ за [ПОСИЛАННЯМ](#).
3. Growth poles in the Mezzogiorno. Towards a historical perspective, доступ за [ПОСИЛАННЯМ](#).

Молдова

Молдова активно впроваджує концепцію полюсів зростання, спрямовану на скорочення економічних диспропорцій та стимулювання регіонального розвитку через концентрацію ресурсів у стратегічно важливих регіонах. Основними центрами для розвитку обрані регіони Кагул, Комрат, Унгень, Орхей, Сорока та Єдінець в рамках Національної програми розвитку міст полюсів. Також була запроваджена програма EU4Moldova: Focal Regions, яка реалізується за підтримки ЄС та міжнародних організацій, таких як Програма розвитку ООН (UNDP) та UNICEF.

Передумови впровадження полюсів зростання

Впровадження полюсів зростання в Молдові обумовлене кількома ключовими передумовами. По-перше, є суттєва економічна нерівність між регіонами країни, особливо між сільськими та міськими територіями, де більшість економічних можливостей зосереджено у Кишиневі. Ця ситуація вимагає розроблення механізмів для скорочення диспропорцій і забезпечення рівного доступу до ресурсів. По-друге, потреба в залученні інвестицій є важливою, оскільки слабка інфраструктура та обмежений доступ до ринків ускладнюють привабливість регіонів для інвесторів. Національна програма розвитку міст-полюсів покликана вирішити ці проблеми через розвиток інфраструктури та підтримку місцевого бізнесу, створюючи умови для конкурентоспроможності на національному та міжнародному рівнях. По-третє, євроінтеграційні прагнення Молдови та підтримка міжнародних організацій, таких як ЄС і Світовий банк, надають можливості для впровадження європейських практик і стандартів розвитку, що є важливим чинником для створення полюсів зростання. З огляду на ці умови концепція полюсів зростання має потенціал для позитивного впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Полюси зростання в Молдові — це міста субрегіонального значення, які мають населення понад 20 000 осіб і відіграють ключову роль у регіональному розвитку країни. Відповідно до національної програми, полюси зростання сприяють покращенню якості життя населення, економічній активності та зменшенню міграції до великих міст. Такі міста,

як Кагул, Комрат, Унгень, Орхей, Сорока та Єдінець, визначені як регіональні центри з метою створення сприятливих умов для інвестицій, підвищення зайнятості та підтримки навколишніх сільських територій.

Індикатори, що використовувалися для визначення полюсів зростання в Молдові, включають:

- населення: мінімальна чисельність понад 20 000 мешканців;
- економічна активність: потенціал для розвитку малого та середнього бізнесу та залучення інвестицій;
- інфраструктурні можливості: наявність базової інфраструктури, зокрема доріг, електромереж і водопостачання;
- соціальна інфраструктура: наявність шкіл, лікарень та інших установ, які забезпечують якість життя;
- зв'язок із навколишніми муніципалітетами: сполучення з меншими населеними пунктами та здатність підтримувати економічний розвиток навколишніх територій.

Механізми імплементації полюсів зростання

1. Розвиток кластерів

У рамках програми EU4Moldova: Focal Regions особлива увага приділяється створенню та підтримці бізнес-кластерів у таких секторах, як сільське господарство, виноробство та туризм. Кластери дозволяють об'єднувати підприємства, наукові установи та державні структури задля підвищення їхньої конкурентоспроможності та впровадження інновацій.

2. Інфраструктурні проєкти

Програма спрямована на розвиток інфраструктури, включаючи оновлення доріг, модернізацію водопостачання, будівництво промислових зон та логістичних центрів. Це підвищує привабливість регіонів для інвесторів і сприяє створенню нових робочих місць. Також особлива увага приділяється об'єктам соціальної інфраструктури.

3. Підтримка місцевого бізнесу

Проєкт передбачає надання фінансової та технічної допомоги місцевим підприємствам, зокрема через мікрокредити, підтримку стартапів та

тренінги для підвищення підприємницьких навичок. Це допомагає бізнесам розширюватися та розвивати експортний потенціал.

4. Інтеграція екологічних та інноваційних підходів

В рамках кластерів впроваджуються принципи циркулярної економіки та цифровізації, що допомагає Молдові відповідати вимогам зеленого розвитку та європейських стандартів у сфері охорони довкілля

Результати впровадження концепції полюсів зростання

У рамках програми EU4Moldova: Focal Regions у регіонах Кахул та Унгени було досягнуто значних результатів у сфері економічного розвитку та інфраструктури. Створено територіальні платформи економічного співробітництва та міжмуніципального партнерства для сприяння інвестиціям і сталому розвитку. Реалізовано проєкти модернізації водопостачання та відновлення громадських просторів, що покращило життя понад 78 тисяч людей. Більше 75 компаній і стартапів отримали гранти на розвиток, а дитячі садки оснащено сучасним ІТ-обладнанням. Місцевий бізнес отримав суттєву підтримку через гранти на загальну суму понад 1,7 мільйона євро, що сприяло створенню нових робочих місць та підвищенню інвестиційної привабливості регіонів. Окрім цього, впроваджено інноваційні рішення, такі як дистанційне зчитування лічильників води та мережі SMART у муніципалітеті Кагул, що сприяло цифровій трансформації регіонів. Про фінальні результати впровадження концепції говорити ще зарано, оскільки Молдова порівняно нещодавно запустила процес, а основні проєкти, що сприяють впровадженню концепції, ще не є завершеними.

Список джерел

1. EU4Moldova: Focal Regions, доступ за [посиланням](#).
2. Strong Businesses and Communities for Moldova. Supporting improved socio-economic prospects for the population, доступ за [посиланням](#).
3. Six municipalities from Moldova to be turned into cities poles of regional growth, доступ за [посиланням](#).
4. Ungheni, Orhei started program agenda for growth poles cities, доступ за [посиланням](#).
5. CONCEPT of Sustainable Urban Development of the Republic of Moldova, доступ за [посиланням](#).

Німеччина

Німеччина, одна з найбільших економік Європи, зазнала значних політичних та економічних змін у ХХ столітті. Після закінчення Другої світової війни країна була розділена між сферами впливу США, Франції, Великої Британії та СРСР, що призвело до утворення Федеративної Республіки Німеччина (ФРН) на заході та Німецької Демократичної Республіки (НДР) на сході. Цей поділ, який проіснував майже п'ять десятиліть, значно вплинув на розвиток регіонів і політичну ситуацію в обох частинах країни. ФРН, яка перебувала під західним впливом, швидко інтегрувалася у західноєвропейську економічну систему, тоді як НДР залишалася частиною комуністичного блоку під керівництвом СРСР.

Після возз'єднання Німеччини в 1990 році країна зіткнулася з необхідністю інтеграції східних земель, що раніше належали до НДР, у загальнонімецьку економіку. Це спровокувало нові виклики, пов'язані з великими регіональними диспропорціями, зокрема у рівнях розвитку інфраструктури, промислового виробництва та зайнятості. У відповідь на це Німеччина впровадила низку політик, спрямованих на вирівнювання економічних диспропорцій та стимулювання розвитку менш розвинених регіонів.

Передумови впровадження полюсів зростання

Оскільки в другій половині ХХ століття Німеччина була розділена між сферами впливу США, Франції, Великої Британії та СРСР, то й концепція полюсів зростання на території країни застосовувалася не одночасно. Вперше в Німеччині концепція полюсів зростання була застосована в частині ФРН після закінчення Другої світової війни як інструмент післявоєнного відновлення. В повоєнний період країна зіштовхнулася з низкою проблем, таких як депопуляція, значне скорочення промислового виробництва (занепад деяких промислових районів), високі показники інфляції. Воєнні руйнування разом з цими факторами спричинили поглиблення територіальних диспропорцій. Для вирішення цієї проблеми необхідне було впровадження нових ефективних механізмів в регіональній політиці, якими стала концепція полюсів зростання.

В східній частині Німеччини (територія НДР), що перебувала під впливом СРСР і мала комуністичний устрій, концепція полюсів зростання почала впроваджуватися значно пізніше, а саме вже після об'єднання в єдину державу. Через відмінності у методах управління розділеними частинами Німеччини, після об'єднання спостерігались різкі диспропорції у територіальному розподілі населення, рівнях економічної діяльності та розвитку регіонів загалом. Полюси зростання були покликані вирішити ці проблеми. Яскравим прикладом є кейс впровадження цієї концепції на землі Бранденбург.

В Німеччині полюси зростання — це міста або об'єднання міст, що мають потенціал економічного зростання та потенціал до впровадження інноваційної діяльності, зокрема зі сформованим або на стадії формування промисловим кластером.

У цьому кейсі для визначення полюсів зростання застосовувалися такі індикатори:

- кількість населення у місті має бути не менше 20 000 осіб;
- місто повинно мати економічний та/або науковий потенціал (університет, коледж або інша науково-дослідна установа);
- місто повинно мати сформований або на стадії формування галузевий кластер.

Механізми імплементації полюсів зростання

Механізми імплементації полюсів зростання в Німеччині мають на меті стимулювання економічного розвитку певних регіонів шляхом використання різноманітних стратегій та інструментів.

1. Першочергово, після визначення полюсів зростання, обрані міста мали **розробити стратегію, що визначала напрями їх розвитку.**

Для уніфікації та узгодження цих стратегій урядом були розроблені структура та якісні показники, що мали бути обов'язково враховані. Також регіональні полюси зростання мали змогу отримати додаткове фінансування для залучення приватних консалтингових компаній в процес розроблення вищезгаданої стратегії.

2. Пріоритизація підтримки регіональних полюсів зростання (РПЗ)

на політичному та державному рівнях здійснюється шляхом призначення Державної канцелярії відповідальною за координацію політики РПЗ. Це слугує важливим сигналом для муніципалітетів і законодавчої влади. Державна канцелярія також виконує роль посередника між підрозділами міністерств, допомагаючи вирішувати розбіжності в їхніх позиціях щодо полюсів зростання, якщо виникає потреба. Зокрема, проекти розвитку полюсів зростання отримали можливість пріоритетного державного фінансування.

3. Також провадилось заохочення інвесторів шляхом податкових пільг та інших фінансових стимулів на території РПЗ

Зниження податкових ставок для нових підприємств, зокрема податку на прибуток, майно та інші види податків, що дозволяє зменшити фінансове навантаження на бізнес і підвищує привабливість регіону для ведення підприємницької діяльності.

4. Ще одним із механізмів розвитку РПЗ в Німеччині було надання фінансової та консультаційної підтримки для розвитку місцевого бізнесу

Відбувалось надання грантів, субсидій та пільгових кредитів для місцевих підприємств, особливо малих і середніх (МСП). Також ефективним було створення центрів підтримки підприємництва, які надають консультації з бізнес-планування, маркетингу, фінансового менеджменту та правових питань.

5. Розвиток міжрегіонального співробітництва між РПЗ та громадами,

що їх оточують, передовсім активно використовувався задля забезпечення поширення економічного розвитку в площині центр-периферія. Оскільки налагодження співробітництва вимагали плани спільних інфраструктурних та інших проектів.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

В результаті впровадження цієї концепції було виділено 15 РПЗ на землі Бранденбург. Це сприяло значному вирівнюванню регіональних

диспропорцій в економічному розвитку територій в межах регіону та значною мірою стимулювало розвиток депресивних територій. Також за рахунок залучення інвестицій на створення нових робочих місць вдалося досягти підвищення рівня зайнятості в регіоні. Зі свого боку це знизило інтенсивність маятникових міграцій населення землі Бранденбург до можливих місць прикладання праці. Розвиток полюсів зростання сприяв залученню на територію регіону інноваційних компаній та формуванню нових форм просторової організації підприємницької та наукової складової регіону — індустріальних парків, технопарків та центрів досліджень. Такі якісні зміни сприяли підвищенню конкурентоспроможності регіону. Що також дало поштовх для диверсифікації економіки монофункціональних регіонів та підвищення її стійкості.

Список джерел

1. Регіональні полюси зростання. Розуміння інструменту, аналіз передумов його успіху і виявлення принципів для можливості перенесення в український контекст, доступ за [посиланням](#).
2. Регіональні полюси зростання (РПЗ) на землі Бранденбург/Німеччина. Визначення принципів щодо можливості запозичення в український контекст, доступ за [посиланням](#).
3. Regional Economic Interaction and the Role of Growth Poles in East Germany's Convergence Process, доступ за [посиланням](#).
4. Inspirational practices from East German Regional Growth Pole (RGP) experiences, доступ за [посиланням](#)

Польща

Після 1989 року Польща розпочала демократичні та ринкові реформи після десятиліть комуністичного режиму, зіткнувшись з великими економічними та соціальними викликами, пов'язаними з переходом до ринкової економіки. Внаслідок реформи адміністративно-територіального устрою 1999 року в країні було створено 16 воєводств. Це дозволило краще координувати регіональний розвиток та залучати європейські фонди. На початку 2000-х років Польща перебувала на шляху інтеграції до Європейського Союзу, що додатково

стимулювало економічні та інституційні реформи. Вступ до ЄС у 2004 році відкрив доступ до значних фінансових ресурсів і програм, спрямованих на скорочення регіональних диспропорцій. Проте багато регіонів продовжували страждати від високого рівня безробіття, економічного застою та недостатньої інфраструктури.

Передумови впровадження полюсів зростання

Концепція полюсів зростання в Польщі була впроваджена з метою прискорення економічного розвитку на визначених територіях та зниження рівня регіональних диспропорцій. Впровадження цієї концепції почалося після 1989 року, коли в Польщі стартували демократичні та ринкові реформи після десятиліть комуністичного режиму. Протягом 1990-х років країна стикалася з великими економічними та соціальними викликами, пов'язаними з переходом до ринкової економіки. Проте багато регіонів продовжували страждати від високого рівня безробіття, економічного застою та недостатньої інфраструктури.

Основними передумовами для створення полюсів зростання стали: потреба в реагуванні на посткомуністичні економічні перетворення, які супроводжувалися кризою в багатьох регіонах та галузях, підвищення рівня безробіття, особливо в індустриальних районах, що втратили свої економічні основи після падіння комуністичного режиму, а також необхідність зменшення різко вираженої регіональної нерівності, яка стала особливо помітною у процесі переходу до ринкової економіки. Крім того, важливою стала потреба підвищення конкурентоспроможності регіонів та галузей на тлі євроінтеграційних процесів і підготовки до вступу в ЄС.

Полюсом зростання у Польщі є місце в географічному просторі, що характеризується швидшим економічним розвитком, порівняно з іншими територіями, який індукується на сусідніх територіях, тобто характеризується позитивними ефектами поширення розвитку.

Для визначення полюсів зростання використовувалися такі індикатори:

- місто, яке мало статус столиці краю до реформи адміністративно-територіального устрою 1999 року (АТУ);
- місто, яке має статус субрегіонального центру — NUTS 3, що є важливим адміністративним і економічним центром;
- місто з чисельністю понад 50 тисяч осіб, яке надає необхідний набір соціальних послуг і претендує на статус полюса росту;
- зона впливу субрегіонального центру: транспортна доступність до полюса росту не повинна перевищувати 45 хвилин, що забезпечує зручний доступ для населення з навколишніх територій.

Механізми імплементації полюсів зростання

Польща застосувала кілька важливих механізмів для реалізації концепції полюсів зростання:

1. Впровадження спеціальних економічних зон (СЕЗ)

У Польщі були створені спеціальні економічні зони, які забезпечували субсидії та податкові пільги для суб'єктів господарювання. Це стимулювало залучення інвестицій, розвиток місцевого бізнесу та створення нових робочих місць. Підприємства, розташовані в СЕЗ, отримували доступ до фінансових стимулів, таких як знижки на податки, гранти та інвестиційні субсидії.

2. Інвестиції у розвиток інфраструктури

Значні кошти були інвестовані у будівництво та модернізацію транспортних мереж, комунальних послуг та інших інфраструктурних проєктів. Європейські фонди сприяли фінансуванню проєктів з покращення доріг, залізниць, аеропортів та інших транспортних інфраструктур. Це забезпечило кращий зв'язок між регіонами та сприяло економічному зростанню.

3. Надання пільг підприємствам

Підприємства, які працювали в полюсах зростання, отримували податкові пільги та інші фінансові стимули. Це включало зниження ставок податку на прибуток, знижки на соціальні внески, а також доступ до дешевих кредитів та інвестиційних грантів. Такі заходи стимулювали бізнес до розширення та створення нових робочих місць.

4. Розвиток освіти та науки

Одним із важливих аспектів була підтримка розвитку освіти та науки в полюсах зростання. Це включало інвестиції у навчальні заклади, дослідницькі інститути та наукові центри. Метою було забезпечення наявності кваліфікованої робочої сили та сприяння інноваційному розвитку. Програми підготовки кадрів, стипендії та гранти на наукові дослідження стимулювали розвиток людського капіталу.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

Впровадження полюсів зростання в Польщі принесло значні позитивні результати. Регіональні полюси стали драйверами економічного зростання в країні завдяки політиці залучення інвестицій та створення сприятливих умов для бізнесу. Це перетворило їх на важливі центри економічного розвитку, сприяло залученню як внутрішніх, так і іноземних інвестицій, розширенню бізнесу та промисловості, що призвело до створення нових робочих місць і значного зниження рівня безробіття.

Нерівності у розвитку різних регіонів країни були помітно зменшені завдяки вирівнюванню економічного розвитку, що зменшило розрив між більш розвиненими та менш розвинутими регіонами. Інвестиції в інфраструктуру та соціальні послуги підвищили якість життя у відсталих регіонах, сприяючи загальному зростанню добробуту населення. Відбулася децентралізація виробничих потужностей на території країни: завдяки створенню сприятливих умов для бізнесу у різних регіонах виробничі потужності стали розподілятися більш рівномірно по всій території, що сприяло збалансованому економічному розвитку та зменшенню залежності від кількох економічно сильних центрів.

Помітне збільшення конкурентоспроможності на регіональному, національному та міждержавному рівнях також стало результатом впровадження полюсів зростання. Розвиток інновацій та технологій у цих регіонах підвищив загальну конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку. Розвиток науки, освіти та дослідницьких інститутів у полюсах зростання забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів, що також позитивно вплинуло на конкурентоспроможність.

Список джерел

1. Subregional growth poles in the competition for development factors, доступ за [посиланням](#).
  2. Wyzwania, trendy i procesy rozwoju gospodarczego Identyfikacja biegunów wzrostu i ośrodków równoważenia rozwoju w Polsce, доступ за [посиланням](#).
  3. Hierarchia biegunów wzrostu, доступ за [посиланням](#).
  4. Bieguny wzrostu na tle hierarchii osadniczej miast, доступ за [посиланням](#).
-

Румунія

Після падіння комуністичного режиму в 1989 році Румунія почала свій шлях до ринкової економіки та інтеграції в Європейський Союз, що вимагало значних економічних і соціальних реформ. У 2007 році Румунія офіційно стала членом ЄС, що поставило нові вимоги до конкурентоспроможності її регіонів та галузей. На тлі євроінтеграції, Румунія зіткнулася з необхідністю підвищення конкурентоспроможності своїх регіонів, щоб відповідати європейським стандартам та ефективно інтегруватися в спільний ринок.

Передумови впровадження полюсів зростання

Однією з ключових передумов був низький рівень міжмуніципального співробітництва. Місцеві громади часто діяли ізольовано одна від одної, що призводило до неефективного використання ресурсів та недостатнього розвитку регіональної інфраструктури. Це зі свого боку посилювало регіональну нерівність, яка була дуже вираженою в різних частинах країни. Особлива увага також приділялася залученню до економічної діяльності маргіналізованих громад та національних меншин. Багато цих груп було ізольовано від основних економічних процесів через відсутність доступу до базових соціальних послуг.

Варто також відзначити, що різко виражена регіональна нерівність ставила під загрозу стійкий розвиток країни. Багаті на ресурси та розвинені міста, як Бухарест, Клуж-Напока чи Тимішоара, стрімко

розвивалися, тоді як інші регіони, особливо в північно-східній та південній частинах країни, залишалися значно відсталими. Це створювало соціальну напругу та перешкоджало гармонійному розвитку держави в цілому.

Тому концепція полюсів зростання в Румунії з'явилася як відповідь на необхідність вирішення цих комплексних проблем.

Полюси зростання Румунії — це міста першого рівня з потенціалом до формування навколо них інноваційних промислових кластерів, забезпечені транспортною та інституційною інфраструктурою.

Для визначення полюсів зростання використовувалися наступні індикатори:

- чисельність населення понад 200 000 осіб;
- розвинена економіка зі значною часткою третинного сектору;
- розвинена транспортна мережа.

Механізми імплементації полюсів зростання

Для реалізації концепції полюсів зростання Румунія застосувала низку важливих механізмів, спрямованих на стимулювання економічного розвитку у визначених регіонах. Основні заходи включали законодавчі ініціативи, використання європейських фондів та створення стратегічних рамок для регіонального розвитку.

1. Закон про регіональний розвиток (1998)

Закон впровадив три основні принципи: субсидіарність, децентралізацію та партнерство. Субсидіарність передбачала делегування повноважень на місцевий рівень, децентралізація — перерозподіл влади та ресурсів, а партнерство — співпрацю між урядом, місцевими органами влади та приватним сектором.

2. Регіональна політика Румунії на 2007-2013 роки

Полюси зростання були визначені як пріоритетний напрямок у рамках регіональної політики. 30% загального бюджету регіонального розвитку, що фінансувався європейськими коштами, було спрямовано на

підтримку полюсів зростання. У цей період надходження з бюджету ЄС по Регіональній операційній програмі відіграли ключову роль у фінансуванні інфраструктурних проєктів та інших ініціатив.

3. Національна стратегічна орієнтовна рамка (НСРР) на період 2007-2013 років

НСРР визначила п'ять пріоритетних напрямів, серед яких особливу увагу приділяли покращенню інфраструктури на всіх рівнях, особливо у менш розвинених регіонах. Цей документ став основою для планування та реалізації проєктів, спрямованих на стимулювання регіонального розвитку.

4. Інвестиції у розвиток інфраструктури

Значні кошти були вкладені у будівництво та модернізацію транспортної, комунальної та соціальної інфраструктур. Це включало будівництво нових доріг, залізничних шляхів, аеропортів та інших транспортних об'єктів, що забезпечили кращий зв'язок між регіонами та сприяли економічному зростанню.

5. Стимулювання інновацій та освіти

Важливим аспектом було сприяння розвитку інновацій та підвищення рівня освіти в полюсах зростання. Інвестиції у навчальні заклади, дослідницькі інститути та наукові центри забезпечували підготовку висококваліфікованих кадрів та сприяли інноваційному розвитку.

6. Підтримка малих та середніх підприємств (МСП)

Спеціальні програми та фінансові інструменти були розроблені для підтримки МСП у полюсах зростання. Це включало субсидії, гранти, податкові пільги та доступ до пільгових кредитів, що стимулювало розвиток малого та середнього бізнесу.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

Впровадження концепції полюсів зростання в Румунії принесло значні позитивні результати, що сприяли економічному та соціальному розвитку країни. Було виділено 7 полюсів зростання та 13 полюсів міського розвитку. Полюси міського розвитку включають міста з населенням понад 100 тисяч жителів, які мають високий потенціал впливу на мережу

поселень. Полюси зростання зосереджені на більших територіях і мають ширші функції, включаючи економічний розвиток та покращення якості життя, ставши центрами концентрації економічної активності та інвестицій.

Ці полюси зростання сприяли позитивній економічній динаміці, залучаючи значні обсяги нових інвестицій, які спрямовувалися на розвиток приміських районів. Інвестиції допомогли створити нові робочі місця та стимулювати економічне зростання, причому приміські райони, які концентрують близько 40% прибутків компаній, стали важливими центрами економічної активності.

Відбулася децентралізація виробничих потужностей на території країни, що сприяло більш рівномірному розподілу економічної активності. Це дозволило зменшити залежність від кількох великих економічних центрів і створити умови для збалансованого розвитку різних регіонів. Були створені кластери спеціалізації навколо полюсів зростання, що сприяло розвитку інновацій та підвищенню конкурентоспроможності.

Процес субурбанізації навколо полюсів зростання виразився у розширенні приміських зон і підвищенні доступності житла та послуг у часовому радіусі 20-60 хвилин, що покращило умови життя та зменшило навантаження на міські центри. Регіональні нерівності помітно зменшилися завдяки зосередженню зусиль на розвитку менш розвинених регіонів. Інвестиції в інфраструктуру, освіту та соціальні послуги дозволили підвищити рівень життя у відсталих регіонах і забезпечити більш рівномірний розподіл економічних можливостей.

Список джерел

1. The Growth Poles - a Balanced Option for Decentralization and Regional Development in Romania, доступ за [посиланням](#).
2. HOTĂRÂRE nr. 998 din 27 august 2008, доступ за [посиланням](#).
3. Competitive Cities: Reshaping the Economic Geography of Romania, доступ за [посиланням](#).

Франція

Франція як першопроходець у застосуванні концепції полюсів зростання стала зразком для багатьох країн у плануванні регіонального розвитку. За понад півстоліття Франція пройшла два етапи впровадження цієї концепції: спочатку полюси зростання, що пізніше трансформувались у полюси конкурентоспроможності. Ці етапи включали послідовні стратегії для стимулювання економічного зростання та інновацій у різних регіонах країни, трансформуючи їх у потужні економічні та наукові центри.

Передумови впровадження полюсів зростання

Концепція полюсів зростання вперше виникла у Франції, у 1950-х роках. Після закінчення Другої Світової війни французька держава зіштовхнувся з низкою проблем: міграція населення за межі країни, економічна стагнація та загострення соціально-економічних проблем. Потреба у впровадженні нового інструменту повоєнного відновлення була обумовлена утворенням “французьких пустель” на фоні значного руйнування регіонів та моноцентру країни — Парижу, занепадаючих регіонів поза Столичним регіоном. Це спричинило територіальні диспропорції у регіональному розвитку, коли на фоні зростаючого центру існують слабкі регіони зі значним міграційним відтоком. Критичне загострення регіональних диспропорцій зумовило потребу в механізмі регіональної політики вирівнювання. Таким механізмом, який застосовується у стратегічно-просторовому плануванні розвитку регіонів Франції з 1950-х років є концепція полюсів зростання.

Під **полюсами зростання** у Франції розуміють велике місто з високим потенціалом зростання, залучене в процес поширення інновацій та з індустріалізаційними процесами на периферійних територіях.

Передумови для визначення полюса зростання у кожній країні відрізняються в залежності від вихідної базової ситуації. Полюсом зростання може бути:

- велике місто регіонального значення;
- місто, що має порівняно розвинену транспортну інфраструктуру;
- наявність наукової, дослідницької бази (університети, інститути), а отже інституційної можливості підготовки фахових кадрів.

Механізми імплементації полюсів зростання

Актуальність проблем та передумов реалізації концепції полюсів зростання визначила необхідність формування **механізмів імплементації**:

1. Відбулося створення окремої інституції для координування та стимулювання роботи полюсів зростання

Був створений відділ регіональної політики при Міністерстві реконструкції та урбаністики.

2. Впровадження механізмів децентралізації економічної активності.

Економічна децентралізація відбувається шляхом впровадження бізнес-субсидій для компаній в менш розвинених регіонах, державне стримування розвитку бізнесу в межах Паризького регіону. Держава ввела обмеження, відповідно до якого відкриття нового та/або розширення наявних виробничих потужностей неможливе без отримання дозволів від відповідного органу влади. Для усунення проблем із залученням фінансування була створена мережа інформаційних офісів за кордоном Агентством регіональної політики DATAR для заохочення іноземних інвестицій. Залучені фінансові ресурси передовсім були націлені на фінансування транспортної та інфраструктури зв'язку.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

У результаті здійснення такої політики міграція з провінцій була призупинена, а регіональні центри почали трансформуватися у економічно спроможніші ядра зі зростанням економічної ваги. Відбулася децентралізація економічної активності, до “французької пустелі” релокувався бізнес, промислові потужності та людський капітал, який складає основу економічної діяльності. Додатковим позитивним результатом стала просторова оптимізація мережі розселення.

З розвитком полюсів зростання вартість життя місцевих мешканців значно зросла, проте це нівелюється за рахунок загального покращення соціально-економічного стану.

Досвід впровадження полюсів зростання показав гарний результат регіонального розвитку Франції. Тому концепція полюсів зростання трансформувалась у нову політику регіонального розвитку — концепцію полюсів конкурентоспроможності.

Передумови впровадження полюсів конкурентоспроможності

Реалізація політики полюсів зростання сформувала мережу сильних центрів. Полюси конкурентоспроможності вплинули на формування мережі кластерів. Кластерна політика полюсів конкурентоспроможності була започаткована в 2004 році для мобілізації ключових факторів конкурентоспроможності, головним серед яких є здатність до інновацій, а також для розвитку зростання та зайнятості на ринках, що розвиваються. Водночас **полюсом конкурентоспроможності** є територіальні кластери, що сконцентровані на розвитку інноваційних галузей та інституцій, а також частково інших пропульсивних галузях.

Полюсом конкурентоспроможності може бути кластер із сильною територіальною прив'язкою, спираючись на наявний стан інфраструктури (промислова, освітня, комунальна інфраструктура тощо).

Механізми імплементації

Національна політика спрямована на наступні **інструменти**: фінансування Міжміністерським унікальним фондом (Fonds Unique Interministériel), Національним агентством досліджень (Agence Nationale de la Recherche) або BPIfrance, які виконують також функції координування та управління полюсами. Економічним важелем підтримки соціально-економічного розвитку полюсів зростання є звільнення від податків підприємств.

Результати впровадження концепції полюсів конкурентоспроможності

Як результат було визначено 55 полюсів конкурентоспроможності на 2024 рік, їх кількість збільшилася на 8 одиниць з 2020-х років, що говорить про позитивну динаміку впровадження цієї концепції. Полюси

конкурентоспроможності діють як регіональні утворення або міжрегіональні, але виключно у відмежованих географічних зонах та мають свою спеціалізацію. Кластер конкурентоспроможності об'єднує на чітко визначеній території та за цільовою темою компанії, малі та великі, дослідницькі лабораторії та навчальні заклади.

Незважаючи на успішність, французький досвід можна переймати, лише якщо регіон має ресурси, промислові умови та готовність до утворення кластеру для підтримки стратегії кластеризації. Інакше вплив на індекси національної конкурентоспроможності країн буде нульовим.

Список джерел

1. Territorial Equality in France: A Historical Perspective, доступ за [ПОСИЛАННЯМ](#).
2. Regional Development Policy in France, доступ за [ПОСИЛАННЯМ](#).
3. Présentation des pôles de compétitivité, доступ за [ПОСИЛАННЯМ](#).
4. Growth Poles and Growth Centers in Regional Planning—A Review, доступ за [ПОСИЛАННЯМ](#).

Чехія

Після закінчення комуністичного режиму у Чехословаччині та розділення країни на Чехію та Словаччину в 1993 році, Чехія зіткнулася з необхідністю великих економічних реформ і перебудов, які стали ключовими для її подальшого розвитку. Цей період був важливим етапом в історії Чехії, адже країна перейшла від централізованої планової економіки до ринкової, що вимагало значних зусиль для стабілізації економіки та забезпечення сталого розвитку.

Передумови впровадження полюсів зростання

Основними передумовами для впровадження концепції полюсів зростання стали потреба у вирівнюванні територіальних диспропорцій, великих економічних реформах та перебудовах, а також використанні природних, географічних та історичних факторів.

Значні регіональні відмінності в рівні розвитку вимагали ефективних заходів для забезпечення більш збалансованого економічного розвитку. Відмінності між розвиненими містами, такими як Прага, та відсталими регіонами потребували активних дій для зменшення цього розриву. Чехія, як і інші країни, що перейшли до ринкової економіки після розпаду СРСР, потребувала значних реформ для стабілізації економіки. Ці реформи включали приватизацію державних підприємств, лібералізацію ринків, розвиток підприємництва та покращення бізнес-клімату.

У Чехії є регіони з великим потенціалом для розвитку завдяки своїм природним, географічним або історичним особливостям. Наприклад, райони з багатими природними ресурсами або історичними пам'ятками мають потенціал для розвитку туризму та рекреаційної діяльності. Використання цих факторів могло стимулювати економічне зростання та залучення інвестицій.

Полюсом зростання Чехії є велика агломерація з диверсифікованою структурою економіки та наявністю промислових підприємств, здатних генерувати зростання в їх оточення.

Для визначення полюсів зростання використовувалися такі індикатори:

- загальний приріст населення на 1 000 жителів;
- рівень безробіття та кількість претендентів на 1 вакантну посаду;
- кількість зданих квартир на 1 000 жителів;
- кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання на 1 000 жителів;
- кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання з 1 000 працівників на 10 000 жителів;
- середньомісячна нарахована заробітна плата;
- середньомісячна нарахована заробітна плата в промисловості;
- кількість працівників наукової сфери на 1 000 економічно активного населення.

Механізми імплементації полюсів зростання

Для реалізації концепції полюсів зростання в Чехії було застосовано кілька важливих механізмів:

1. Визначення на основі підходу функціональних міських територій

Полюси зростання визначалися як великі міські агломерації з розвиненою інфраструктурою та економічним потенціалом.

2. Проведення реформи децентралізації

Реформи сприяли перерозподілу адміністративних повноважень та ресурсів на місцевий рівень, що дозволило ефективніше управляти регіональним розвитком.

3. Інвестування в інфраструктуру

Значні кошти були вкладені у будівництво та модернізацію транспортної, комунальної та соціальної інфраструктур, що забезпечило кращий зв'язок між регіонами та сприяло економічному зростанню.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

Впровадження концепції полюсів зростання в Чехії принесло значні позитивні результати. Було визначено та підтримано 12 територій на законодавчому рівні, які стали ключовими центрами економічного розвитку. У кожному адміністративному краї розроблено та впроваджено стратегічні плани розвитку сильних полюсів зростання, що сприяло частковому вирівнюванню регіональних диспропорцій. Зусилля, спрямовані на розвиток відсталих регіонів, допомогли зменшити регіональні нерівності. Інвестиції у транспортну, комунальну та соціальну інфраструктуру забезпечили краще сполучення та підвищили якість життя на всіх рівнях. Особливо значущим став розвиток ІТ-полюса у Празі, яка перетворилася на центр залучення інвестицій в галузь інформаційних технологій, створюючи високооплачувані робочі місця та сприяючи розвитку інновацій.

Список джерел

1. Operational Programme Prague – Growth Pole of the Czech Republic, доступ за [посиланням](#).
2. Regional Development Strategy of the Czech Republic (Summary), доступ за [посиланням](#).
3. Polarizace ekonomického růstu v České republice, доступ за [посиланням](#).

Австралія

На початку 1970-х років національна стратегія нового австралійського уряду винесла на порядок денний підтримку потенційних місць та регіонів. Відтоді реалізація державної регіональної політики як пріоритет планувала розвиток регіональних і субметричних центрів зростання зі значним збільшенням населення відповідно до національної стратегії. З 1970-х років для двох регіонів на сході Австралії — Оранж-Батерст та Олбері-Водонга, було сформульовано політику створення центрів зростання.

Передумови впровадження полюсів зростання

Основними проблемами, висловленими у супровідних документах, було: погіршення стану сільської економіки, як у сільському господарстві, так і в гірничодобувній промисловості, та її негативний вплив на сферу послуг і промисловість у міських поселеннях. Основним аспектом було погіршення умов торгівлі для сільського сектору, що супроводжувалося зростанням витрат і падінням цін на вироблену продукцію. У якості передумов застосування політики передбачалося запобігання відтоку

населення з регіональних районів до великих міст, а також стимулювання інвестицій, зростання та зайнятість у вибраних регіонах.

У Австралії **полюсом зростання може бути** населений пункт, який має вигідне географічне положення. Потенційний центр повинен мати «наявний імпульс до зростання, заснований на ресурсах, базових галузях або експортних галузях», відповідно до цього полюс має мати достатньо придатних земельних, водних, енергетичних, соціальних та рекреаційних об'єктів і ресурсів, а також придатних для життя кліматичних умов. Наступна умова стосується того, що центр не повинен негативно впливати на навколишнє середовище регіону, має зберігати широкий спектр зв'язків між центром та периферією. З часом самі центри повинні нарощувати потенціал, щоб пропонувати нові можливості, а також надавати якісні освітні, культурні, соціальні послуги.

Механізми імплементації полюсів зростання

1. Впровадження урядової національної програми «Центри зростання»

Урядова програма «Центри зростання» у якості механізмів імплементації використовувала залучення до визначених центрів промислові та ділові установи через різні корпорації розвитку та уряди. Це було викликано необхідністю забезпечення можливостей працевлаштування для залучення та підтримки швидкого зростання населення у полюсах.

2. Децентралізація державного апарату

Переміщення урядових установ зі столиці до полюсів дало поштовх до зростання населення, але загалом було непопулярним механізмом і викликало опір з боку державних службовців.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

Програмою австралійського уряду «Центри зростання» на період 1972-1975 рр. було виділено 11 полюсів зростання. Уряд Австралії зобов'язувався надавати підтримку і допомогу урядам австралійських штатів у реалізації концепції центрів зростання у формі фінансової допомоги шляхом надання позик, включаючи допомогу в детальному плануванні та технічних дослідженнях. Протягом 1973-1977 років федеральним урядом було профінансовано на загальну суму близько 164

млн доларів США 4 центри зростання: Олбері-Водонга, Атерст-Оранж, Макартур і Монарто.

Реалізація політики полюсів зростання суттєво вплинула на зростання чисельності населення (аналіз проводився порівнюючи дані 1973 і 2001 років), у деяких випадках полюси перевищили свої прогнози зростання (наприклад, північно-західний коридор Перта). У середньому регіональні центри зростання досягли 66% запланованого приросту населення, а столичні полюси зростання — 61%. Найбільше зростання населення відбулося в столичних центрах зростання, прилеглих до зростаючих столиць австралійських штатів, таких як регіон Моретон (Moreton), побудований навколо розширеного Брісбена (Brisbane).

Список джерел

1. National Growth Centre, доступ за [посиланням](#).
2. Revisiting the Australian Government's Growth Centres program 1972–1975, доступ за [посиланням](#).
3. From growth centres to growth centres, доступ за [посиланням](#).
4. Regional Development Theories and Their Application, доступ за [посиланням](#).

В'єтнам

В'єтнам впроваджує концепцію полюсів зростання для підвищення економічної активності та вирішення територіальних диспропорцій. Це стало важливим етапом у розвитку країни з моменту економічних реформ Ёдї Мї у 1986 році, коли В'єтнам почав трансформуватися в середньоекономічну країну зі стабільним економічним зростанням і покращенням соціального добробуту. Полюси зростання, зокрема, сприяють концентрації інвестицій у ключових регіонах для стимулювання їхнього розвитку.

Передумови впровадження полюсів зростання

Впровадження концепції полюсів зростання у В'єтнамі обумовлено кількома ключовими факторами. По-перше, країна стикається з

територіальними диспропорціями, де розвиток зосереджений в урбанізованих областях, таких як Ханой і Хошимін, у той час як сільські райони відстають у економічному розвитку. По-друге, існує необхідність у залученні інвестицій, оскільки зростання міських агломерацій найімовірніше перевищує темпи розвитку сільських територій. По-третє, концепція полюсів зростання відображає стратегічні цілі В'єтнаму в досягненні сталого розвитку через ефективну урбанізацію та інтеграцію з глобальними ринками. Країна прагне до побудови сучасних і ефективних міст, що забезпечить економічну інтеграцію та соціальну рівність, враховуючи потреби всіх верств населення.

Полюси зростання у В'єтнамі — це стратегічно важливі міста та регіони, які уряд визначив як центри економічного розвитку для стимулювання економічної активності і покращення соціально-економічних умов у навколишніх областях. Зокрема, міста Ханой, Кантхо, Донг Най, Хошимін визнані важливими полюсами зростання завдяки своєму потенціалу для залучення інвестицій і розвитку транспортної інфраструктури. Концепція передбачає підтримку великих міст, які мають змогу стати ключовими центрами регіонального зростання, створюючи робочі місця, підтримуючи бізнес-кластери та розвиваючи інфраструктуру.

Індикатори, що використовувалися для визначення полюсів зростання у В'єтнамі, включають:

- рівень економічної активності та ВВП регіону: високий рівень виробництва, зокрема в промисловому та аграрному секторах, і здатність генерувати стабільний дохід;
- транспортна доступність: наявність розвинутих транспортних вузлів (портів, аеропортів, залізниць), що полегшують логістичні зв'язки з іншими частинами країни;
- інвестиційний потенціал: можливості для залучення іноземного та місцевого капіталів завдяки спеціальним економічним зонам, податковим пільгам та сприятливим умовам для бізнесу.
- населення: висока щільність населення та наявність кваліфікованої робочої сили, що сприяє розвитку виробництва та інших економічно важливих галузей;

— можливості для агломераційного зростання: потенціал для розвитку кластерів промисловості та бізнесу, що забезпечує поширення економічного впливу на навколишні території.

Механізми імплементації

1. Розвиток кластерів

У В'єтнамі ключовим механізмом імплементації полюсів зростання є створення економічних кластерів навколо великих міст, таких як Ханой, Хошимін і Дананг. Економічні кластери об'єднують підприємства з суміжних секторів, які можуть взаємодіяти для збільшення виробничих потужностей, ефективності та інноваційності. Це допомагає не лише концентрувати ресурси, але й поширювати економічний розвиток на прилеглі райони через позитивні агломераційні ефекти, зокрема шляхом створення нових робочих місць і залучення інвестицій.

2. Інфраструктурні інвестиції

Однією з головних стратегій є інвестування у розвиток транспортної та соціальної інфраструктури. В'єтнам активно модернізує транспортні вузли та розвиває внутрішні зв'язки між економічними центрами та віддаленими регіонами. Це допомагає зменшити регіональні диспропорції, забезпечуючи кращий доступ до ринків та зручність ведення бізнесу. Зокрема, у Ханой та Хошиміні будуються нові дороги та транспортні коридори, що з'єднують міста з прилеглими регіонами для поширення економічних переваг.

3. Економічна децентралізація

Політика децентралізації передбачає передачу повноважень місцевим органам влади для активнішої участі в управлінні регіональним розвитком. Місцеві адміністрації отримують інструменти для залучення інвестицій і створення стратегій розвитку, які враховують потреби конкретних регіонів. Це сприяє кращій координації між державним і приватним секторами, підвищуючи ефективність використання ресурсів та посилюючи регіональну співпрацю.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

Реалізація концепції полюсів зростання у В'єтнамі дала змішані результати. У великих містах, таких як Ханой і Хошимін, спостерігається значний економічний підйом завдяки збільшенню інвестицій та розвитку кластерів. Ці регіони демонструють високі темпи економічного зростання та залучення іноземного капіталу. Однак результати в інших регіонах менш однозначні. Наприклад, у центральній частині В'єтнаму та дельті Меконгу полюси зростання не принесли очікуваного ефекту. У деяких випадках відставання периферійних регіонів продовжується через недостатньо розвинуту інфраструктуру та відсутність інтегрованих стратегій для цих регіонів.

Деякі регіони, зокрема провінції Бен Тре та Лонг Ан, продемонстрували вищі темпи зростання завдяки місцевим ініціативам та активній участі приватного сектору. Проте для подальшого успіху потрібно краще планування та підтримка розвитку менш розвинених регіонів, щоб забезпечити більш рівномірний розподіл економічних вигод по всій країні.

Оскільки резолюція про визначення Ханюю, Хошиміну, Кханто та Донг Най була затверджена лише в 2023 році, то інформація щодо конкретних результатів у цих регіонах відсутня.

Список джерел

1. Identification of regional growth poles: the case of Vietnam, доступ за [посиланням](#).
2. Can Tho city poised to become Mekong Delta growth pole, доступ за [посиланням](#).
3. Dong Nai targets becoming key growth pole, доступ за [посиланням](#).

Південна Корея

Просторова політика Південної Кореї з 1960-х років постійно перебуває у трансформації, яка супроводжується швидкою урбанізацією на фоні індустріалізації та просторової поляризації паралельно з трансформаціями в управлінні, які відбулися в матриці відносин між урядом, громадянським суспільством і корпоративною економікою.

Передумови впровадження полюсів зростання

Наприкінці 1980-х років країна зіштовхнулася з надмірною концентрацією виробництва у двох економічних центрах — Сеулі та Пусані і фактично у сформованій осі розвитку між цими містами. За межею основної осі промислового розвитку віддалені регіони виступали радше донорами у переміщенні населення, відтоку економічних об'єктів, а відтак втрачали конкурентоспроможність з погіршенням умов життя. Для вирішення територіальних диспаритетів, уряд прийшов до застосування концепції полюсів зростання, щоб розосередити промислові потужності в окремих провінційних регіонах поза столичним регіоном. Сутність впровадженої ідеї просторового планування — полюсів зростання, в Кореї полягає в тому, щоб сконцентрувати децентралізацію промислового виробництва в перспективних місцях, а не розпорозувати його рівномірно по всій країні.

Полюсом зростання у Південній Кореї є кластер пропульсивних галузей з транспортною доступністю на високому рівні та спроможністю до інноваційної діяльності, що переважно слугує базою для експортоорієнтованого виробництва.

Для того, щоб місто отримало статус полюса зростання, воно має відповідати наступним критеріям:

- місто з великою чисельністю населення та швидші, ніж середні, темпи зростання, щоб мати економічне домінування в обраному регіоні;
- наявність провідних виробництв (домінуючих галузей промисловості, які призводять до інтеграції промислових комплексів);

- наявність компаній чи галузей з передовими технологіями, які можуть сприяти зростанню в регіоні;
- розвинена інституційна інфраструктура;
- кооперація галузей (наявність зв'язків).

Механізми імплементації полюсів зростання

У якості **механізмів імплементації**:

1. Відбулася промислова децентралізація підприємств у полюси зростання, які зосереджувались поза віссю Сеул — Пусан.

2. Було виділено три типи полюсів зростання за їх спеціалізацією

Розвиток нафтохімії, металургії та машинобудування. Відповідно кожен з типів полюсів має свій вплив на місцеві та регіональні території.

3. Акцент був зроблений на розвитку експортоорієнтованої важкої і хімічної промисловостей

Поза межами економічних центрів. Освоєння масових інвестицій в нові об'єкти важкої промисловості відбувалось у таких містах, як Ульсан і Пхохан. У той час, як Пусан — друге за величиною місто і південно-східний порт на березі Тихого океану, розвивався як центр текстильної та швейної промисловості.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

У результаті здійснення такої політики відбулася порівняно швидка промислова диверсифікація. Траєкторія диверсифікації характеризувалася переходом від диверсифікації виробництва до комплексної диверсифікації. Це стало можливим завдяки сильній регіональній політиці, заміщенню імпорту.

За рахунок впровадження мережі полюсів зростання вдалося підвищити зайнятість у промисловості та забезпечити оптимальну мережу розселення населення, вирівнявши південно-східний регіон.

Список джерел

1. The impact of heavy-industry growth poles on South Korean spatial structure, доступ за [посиланням](#).
2. Territorial Development Policies in Korea, доступ за [посиланням](#).
3. Governing South Korea's Urban Transition: Historical Perspective on the Prospect of Cities in the 21st Century, доступ за [посиланням](#).
4. Regional Development & Decentralization Policy in South Korea, доступ за [посиланням](#).

Бразилія, Бело Горизонте

Полюс зростання для Бело Горизонте у Бразилії — це економічна стратегія, спрямована на стимулювання регіонального розвитку через концентрацію промислових підприємств, послуг та інфраструктури в цьому місті. Завдяки зусиллям держави та місцевих підприємців Бело Горизонте перетворився на значний промисловий центр, що сприяв економічному розвитку не лише міста, а й усього штату Мінас-Жерайс.

Передумови впровадження полюсів зростання

Передумовами для створення полюсу зростання в Бело Горизонте стали недостатній рівень економічного розвитку штату Мінас-Жерайс порівняно з сусідніми штатами Сан-Паулу та Ріо-де-Жанейро, потреба в модернізації економіки та інфраструктури, а також наявність багатих природних ресурсів, зокрема залізних руд. Основною метою створення полюсу зростання було будівництво сучасного промислового центру, який би слугував каталізатором економічного розвитку всього штату, залучення внутрішніх та іноземних інвестицій для розвитку промисловості, а також зменшення залежності від аграрного сектора та перетворення Бело Горизонте на самодостатній промисловий вузол.

Основними індикаторами успішного розвитку полюсу зростання в Бело Горизонте є значне збільшення кількості промислових підприємств, ріст населення міста та його агломерації, збільшення обсягів виробництва та експорту промислових товарів, а також підвищення рівня зайнятості та покращення інфраструктури, включаючи дороги та електропостачання.

Механізми імплементації полюсів зростання

1. Централізоване планування та державне втручання

Уряд штату відігравав ключову роль у плануванні та реалізації проєктів промислового розвитку, створенні інфраструктури, наданні податкових пільг та заснуванні державних агенцій для підтримки індустріалізації. Значним кроком стало створення промислового парку Cidade Industrial у Конталгемі в 1941 році для залучення підприємств.

2. Розбудова критичної інфраструктури

Важливим аспектом було також будівництво гідроелектростанцій та інтегрованої дорожньої мережі, що допомогло знизити транспортні витрати та забезпечити надійне енергопостачання промислових підприємств. Активне залучення іноземного капіталу через надання податкових пільг та рекламу стратегічних переваг Бело Горизонте сприяло значним інвестиціям з боку багатонаціональних корпорацій.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

Результатом реалізації полюсу зростання стало значне збільшення вартості промислової продукції в Бело Горизонте, що зробило його третім за величиною промисловим центром Бразилії. Розвиток промислових парків та притік підприємств призвели до зростання зайнятості та швидкої урбанізації Бело Горизонте та його агломерації. Реалізація інтегрованої транспортної та енергетичної систем сприяли економічній інтеграції штату. Залучення іноземних інвестицій, особливо від багатонаціональних корпорацій, дало поштовх розвитку промисловості.

Список джерел

1. Creating a Growth Pole: The Industrialization of Belo Horizonte, Brazil, 1897-1987, доступ за [посиланням](#).

Буркіна-Фасо

Буркіна-Фасо — країна в Західній Африці, незважаючи на значні природні ресурси, залишалася однією з найменш розвинених країн світу. А після здобуття незалежності пережила кілька десятиліть політичної нестабільності, державних переворотів та економічних труднощів. З 1980-х років країна почала здійснювати перші кроки — економічні реформи, спрямовані на лібералізацію економіки, залучення іноземних інвестицій та розвиток приватного сектору. Ця політика триває і нині. У стратегії Світового банку 2011 року визначено, що полюси зростання є новим підходом до зміцнення африканської економіки через розвиток сільськогосподарського сектору. Фактично впровадження концепції полюсів зростання у Буркіна-Фасо було викликане розробленням урядової програми зростання сільськогосподарського сектору, що здійснювалося у партнерстві зі Світовим банком, починаючи з 2010 року.

Передумови впровадження полюсів зростання

Незважаючи на розпочату регіональну політику, економіка Буркіна-Фасо залишалася вразливою до зовнішніх криз та залежною від двох галузей: сільського господарства та видобувної промисловості.

Основними передумовами для впровадження концепції полюсів зростання в Буркіна-Фасо стали: (1) **потреба в економічній диверсифікації** з метою зменшення вразливості до зовнішніх шоків. Диверсифікація економіки мала зменшити цю залежність та підвищити стійкість економіки; (2) **підвищення показників експорту та забезпечення сталого зростання** через розвиток нових галузей та покращення інфраструктури; (3) **підвищення інвестиційної привабливості** для створення сприятливих умов для бізнесу, включаючи політичну стабільність, покращення правової бази та зниження корупції; (4) **покращення стану інфраструктур** транспортної, енергетичної та комунікаційної для забезпечення умов економічної діяльності та залучення інвестицій; (5) **зменшення рівня бідності та підвищення кількості робочих місць**.

Механізми імплементації полюсів зростання

Основні механізми включали розроблення стратегій, інвестиції в інфраструктуру, розвиток професійних навичок та покращення інвестиційного клімату:

1. Розроблення Стратегії прискореного зростання та сталого розвитку і Національного плану економічного та соціального розвитку з імплементацією підходу полюсів зростання

У рамках цього були розроблені стратегічні документи, що визначали основні напрями розвитку економіки та соціальної сфери країни. Ці стратегії включали конкретні заходи для розвитку полюсів зростання, спрямовані на забезпечення сталого економічного зростання та підвищення добробуту населення.

2. Приватні та державні інвестиції в транспортну інфраструктуру

Значні кошти були вкладені у будівництво та модернізацію транспортної інфраструктури, автомобільної та залізничної мереж. Це забезпечувало кращу транспортну доступність та логістичні можливості, що сприяло економічному зростанню та залученню інвестицій.

3. Розвиток професійних навичок у економічно активного населення у галузях та регіонах з найвищим потенціалом

Були впроваджені програми професійної підготовки та підвищення кваліфікації для робітників у ключових галузях економіки. Це включало навчальні курси, тренінги та інші освітні програми, спрямовані на підвищення рівня знань та навичок робітників.

4. Покращення інвестиційного клімату та надання підтримки малим та середнім підприємствам (МСП)

Були здійснені політичні та регуляторні реформи, спрямовані на створення сприятливих умов для бізнесу. Це включало спрощення процедур реєстрації бізнесу, зниження податкових ставок та створення сприятливих умов для іноземних інвесторів. Уряд також надав підтримку малим та середнім підприємствам у вигляді фінансової допомоги, консультаційних послуг та інших заходів, спрямованих на розвиток підприємництва.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

У результаті впровадження концепції полюсів зростання в Буркіна-Фасо було визначено 6 найбільш перспективних полюсів зростання. Проте лише два з них були визначені як пріоритетні з точки зору державних та приватних інвестицій, спрямованих на розвиток інфраструктури та стимулювання економічної активності: Суру та Багре. У Багре було проінвестовано більше 30 мільйонів доларів США. Ці кошти спрямовано на розвиток інфраструктури, а також на підтримку місцевого бізнесу та створення нових робочих місць.

Завдяки інвестиціям у інженерну інфраструктуру було відновлено або прокладено більше 250 км доріг та електромереж, що забезпечило кращу транспортну доступність та постачання електроенергії в регіони, які були визначені полюсами зростання. Це сприяло покращенню умов для ведення бізнесу та розвитку місцевої економіки, а також покращило доступ населення до охорони здоров'я, освіти, комунальних послуг та транспорту. Це підвищило якість життя місцевих мешканців та сприяло зменшенню міграції до більших міст.

У результаті впровадження концепції було створено більше 34 тисяч нових робочих місць в полюсах зростання. Внаслідок цього вдалося підвищити доходи населення, знизити рівень бідності в регіонах, де

впроваджувалися полюси зростання. Це покращило економічне становище місцевих мешканців та сприяло соціальній стабільності.

Список джерел

1. Burkina Faso Bagre Growth Pole Project, доступ за [посиланням](#).
  2. Socioeconomic study of 200 households in the 4 areas of Bagré Pole (developed area, concentration area, out of concentration area, downstream area), доступ за [посиланням](#).
  3. The Growth Pole of Bagre: An Analysis of the Communication System around a National Development Project in the Municipality of Bagre, Province of Boulgou, Central Region of Burkina Faso, доступ за [посиланням](#).
  4. Future-making in Burkina Faso: ordering and materializing temporal relations in the Bagré Growth Pole Project, доступ за [посиланням](#).
-

Демократична Республіка Конго

Демократична Республіка Конго (ДРК), розташована в центральній частині Африки, здобула незалежність від Бельгії у 1960 році. Після здобуття незалежності країна пережила періоди політичної нестабільності, збройних конфліктів та економічних криз. Незважаючи на значні природні ресурси, такі як мінерали, деревина та гідроелектричний потенціал, ДРК залишалася однією з найменш розвинених країн світу.

На початку 21-го століття країна почала здійснювати економічні та інституційні реформи з метою стабілізації економіки та створення умов для стійкого розвитку. Впровадження концепції полюсів зростання стало одним із ключових напрямів цих реформ.

Передумови впровадження полюсів зростання

Основними передумовами для впровадження цієї концепції в ДРК стали дефіцит інфраструктури, обмежена економічна диверсифікація та слабкі системи управління. Значні проблеми з дорогами, електропостачанням та водопостачанням стримували економічний розвиток та залучення інвестицій. Економіка країни залежала від кількох ключових галузей,

таких як видобувна промисловість, що робило її вразливою до зовнішніх шоків. Слабкі інститути управління та низька інституційна спроможність ускладнювали реалізацію ефективної економічної політики.

Високі ризики та нестабільність робили ДРК менш привабливою для іноземних інвесторів. Значні відмінності в рівні розвитку різних регіонів вимагали заходів для забезпечення більш збалансованого економічного розвитку. Високий рівень безробіття вимагав створення нових робочих місць для забезпечення зайнятості та підвищення рівня доходів населення. Високий рівень бідності, особливо в сільських районах, вимагав активних заходів для покращення економічного становища населення. Дефіцит професійних навичок серед економічно активного населення обмежував можливості працевлаштування та розвиток бізнесу.

Полюс зростання Демократичної Республіки Конго — це агломерація економічної діяльності, в яку скоординовано значні обсяги державних та приватних інвестицій, з центральним місцем групи динамічних галузей, пов'язаних з наявними на цій території ресурсами. Зростання домінуючих галузей зі свого боку породжує зовнішні ефекти, які стимулюють розвиток інших галузей завдяки міжгалузевим зв'язкам.

Для визначення полюсів зростання в ДРК використовувалися такі індикатори:

- розташування щодо наявних ключових економічних чинників, таких як природні ресурси, транспортна інфраструктура, наявні виробничі потужності та людські ресурси;
- інституційна спроможність;
- можливість підготовки кваліфікованих кадрів, а саме наявність освітніх та тренінгових програм для підготовки фахівців, необхідних для розвитку ключових галузей;
- розвиток інновацій, спроможність регіону впроваджувати нові технології та інноваційні рішення, що сприяють економічному зростанню.

Механізми імплементації полюсів зростання

Для реалізації концепції полюсів зростання в Демократичній Республіці Конго були застосовані кілька важливих механізмів, спрямованих на стимулювання економічного розвитку у визначених регіонах. Основні механізми включали розвиток спеціальних економічних зон, покращення інфраструктури, спрощення торгівлі та створення партнерських відносин.

1. Розвиток спеціальних економічних зон (СЕЗ)

СЕЗ були створені для залучення іноземних інвестицій, стимулювання виробництва та створення нових робочих місць. В цих зонах надавалися податкові пільги та інші стимули для підприємств, що сприяло розвитку бізнесу та економічної активності.

2. Покращення можливості постачання виробленої продукції

Були здійснені інвестиції в розвиток транспортної інфраструктури, що забезпечувало ефективне постачання продукції на ринки та сприяло розвитку експорту. Це включало будівництво та модернізацію доріг, залізниць та портів.

3. Покращення інфраструктури в ключових регіонах та заохочення інвестицій до менш розвинених регіонів

Значні кошти були вкладені у розвиток інфраструктури, включаючи енергетичну та інфраструктуру водопостачання. Це забезпечувало більш рівномірний розвиток регіонів та залучення інвестицій до менш розвинених областей.

4. Спрощення торгівлі в портах

Були впроваджені заходи для спрощення митних процедур та покращення умов торгівлі в портах. Це сприяло зниженню витрат та часу на перевезення товарів, що підвищило конкурентоспроможність місцевих виробників.

5. Розвиток партнерства та міжмуніципальних зв'язків

Було заохочено розвиток співпраці між муніципалітетами, а також між місцевими органами влади та приватним сектором. Це сприяло кращій координації зусиль та ефективнішому використанню ресурсів.

6. Створення технічних платформ для переробки сільсько-господарської продукції та професійного навчання

Були створені спеціалізовані центри для переробки сільськогосподарської продукції та проведення професійного навчання. Це підвищувало додану вартість продукції та забезпечувало підготовку кваліфікованих кадрів.

7. Відновлення мережі доріг

Значні зусилля були спрямовані на відновлення та будівництво доріг, що забезпечувало кращу транспортну доступність та покращення логістичних можливостей.

8. Відновлення або створення інфраструктури для постачання електроенергії та води

Інвестиції в енергетичну та водопостачальну інфраструктури забезпечували стійке постачання цих критично важливих ресурсів, що сприяло розвитку бізнесу та покращенню якості життя населення.

9. Поліпшення бізнес-середовища

Були впроваджені реформи для спрощення умов ведення бізнесу, включаючи дерегуляцію, спрощення адміністративних процедур та створення сприятливих умов для підприємництва.

10. Підготовка генерального плану землекористування та інфраструктури

Розробка та впровадження генерального плану землекористування та інфраструктури забезпечувала раціональне використання земельних ресурсів та планомірний розвиток інфраструктури в регіонах.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

Впровадження концепції полюсів зростання в Демократичній Республіці Конго принесло значні позитивні результати, сприяючи економічному та соціальному розвитку країни. Було визначено та підтримано 8 коридорів полюсів зростання, серед яких Кіншаса та Малука, що стали центрами економічної активності та залучення інвестицій. Завдяки цьому було створено близько 5000 нових робочих місць у вибраних галузях, що зменшило рівень безробіття та підвищило доходи населення.

Підвищення продуктивності виробництва вибраних продовольчих культур покращило продовольчу безпеку та сприяло зростанню доходів фермерів.

Відремонтовано більше 500 км доріг, що забезпечило кращу транспортну доступність і розвиток торгівлі та економічної активності в регіонах. Впровадження полюсів зростання залучило приватних інвесторів, що забезпечило додаткові фінансові ресурси для розвитку інфраструктури та бізнесу. Завдяки реалізації цих проєктів було досягнуто часткового вирівнювання регіональних диспропорцій, що сприяло більш збалансованому економічному розвитку країни.

Інвестиції в інфраструктуру та соціальні проєкти покращили доступ населення до охорони здоров'я, освіти, комунальних послуг та транспорту, підвищивши якість життя місцевих мешканців та зменшивши міграцію до більших міст.

Список джерел

1. Congo, Democratic Republic of Western Growth Poles Project, доступ за [посиланням](#).

Мадагаскар

У 1960 році Мадагаскар здобув незалежність від Франції. Після здобуття незалежності країна пройшла кілька десятиліть політичної нестабільності, військових переворотів та економічних труднощів. З 1990-х років Мадагаскар почав впроваджувати економічні реформи, спрямовані на лібералізацію економіки, залучення іноземних інвестицій та розвиток приватного сектору. Незважаючи на значний природний потенціал, включаючи багаті природні ресурси, біорізноманіття та туристичні можливості, економіка Мадагаскару залишалася вразливою та залежною від кількох ключових галузей. Країна також страждала від періодичних природних катастроф, таких як циклони та посухи, які негативно впливали на сільське господарство та інфраструктуру.

Передумови впровадження полюсів зростання

Передумовами для застосування концепції полюсів зростання Світовим банком в Мадагаскарі стали кілька ключових факторів. По-перше, була нагальна потреба стимулювання зростання обраних географічних регіонів, що мали потенціал для прискореного розвитку. По-друге, існувала необхідність усунення ключових обмежень для інвестицій, таких як недостатньо розвинена інфраструктура, несприятливе бізнес-середовище, низька інституційна спроможність, недостатня кваліфікація робочої сили та обмежений доступ до фінансування.

З огляду на ці передумови концепція полюсів зростання була впроваджена з метою створення сприятливих умов для економічного зростання у стратегічно важливих регіонах. Це передбачало розвиток інфраструктури, покращення бізнес-клімату, зміцнення інституцій, підвищення кваліфікації робочої сили та розширення доступу до фінансових ресурсів. Такий підхід мав на меті стимулювати інвестиції, створення робочих місць та стійкий економічний розвиток, що зі свого боку сприятиме зменшенню вразливості економіки Мадагаскару та її залежності від обмеженої кількості галузей.

В Мадагаскарі Світовий банк **полюсом зростання** визначає агломерацію економічної діяльності, в яку скоординовано значні обсяги державних та приватних інвестицій, з центральним місцем групи динамічних галузей, пов'язаних з наявними на цій території ресурсами. Зростання домінуючих галузей також породжує зовнішні ефекти, які стимулюють розвиток інших галузей завдяки міжгалузевим зв'язкам.

Для визначення полюсів зростання використовувалися наступні індикатори:

- розташування щодо наявних ключових економічних чинників, таких як природні ресурси, транспортна інфраструктура, виробничі потужності та людські ресурси;
- інституційна спроможність;
- можливість підготовки кваліфікованих кадрів, а саме наявність освітніх та тренінгових програм для підготовки фахівців, необхідних для розвитку ключових галузей;

— розвиток інновацій, спроможність регіону впроваджувати нові технології та прогресивні рішення, що сприяють економічному зростанню.

Механізми імплементації полюсів зростання

1. Виділення полюсів зростання на законодавчому рівні

Національне законодавство визначило певні географічні регіони як полюси зростання. Ці регіони отримали особливий статус, що дозволив залучати інвестиції та ресурси для прискореного економічного розвитку. Були встановлені особливі умови оподаткування та регуляторні пільги. Також було визначено стратегічні напрямки розвитку для кожного полюсу зростання на основі аналізу регіональних переваг та можливостей.

2. Розбудова допоміжної інфраструктури

Поліпшення інфраструктури в полюсах зростання покликане сприяти підтримці економічної діяльності, залученню інвестицій та підвищенню якості життя місцевих жителів. Це включає в себе розбудову транспортної інфраструктури, інженерної інфраструктури, зокрема розвиток енергетичної інфраструктури, поліпшення доступу до мережі інтернет та телекомунікацій. Такі дії сприяють поліпшенню логістики та зниженню транспортних витрат, збільшенню доступу до енергетичних та водних ресурсів, підвищенню якості життя та умов для ведення бізнесу.

3. Зміцнення спроможності муніципалітетів щодо адміністрування, фіскального управління та надання послуг

Суть механізму полягає у підвищенні ефективності роботи місцевих органів влади, їх здатності управляти фінансами та надавати якісні послуги населенню. Ключовими інструментами стало проведення навчання та підвищення компетентності працівників місцевих муніципалітетів, сприяння реформі системи місцевого самоврядування для забезпечення прозорості та підзвітності й надання технічної допомоги у розробленні та впровадженні місцевих проєктів розвитку.

4. Підтримка реформ бізнес-середовища

Механізм створення сприятливих умов для розвитку бізнесу передбачає реформування законодавства, регуляторних процесів та інституцій, щоб

стимулювати економічну активність і залучення інвестицій. Основні дії включають спрощення процедур реєстрації та ведення бізнесу, зменшення адміністративних бар'єрів і корупційних ризиків, впровадження ефективних механізмів захисту прав власності, а також створення інституцій підтримки бізнесу, таких як бізнес-інкубатори та технопарки. Ці заходи призвели до збільшення кількості малих та середніх підприємств, зростання інвестицій в економіку полюсів зростання та підвищення конкурентоспроможності регіонів.

5. Підтримка освітніх закладів

Механізм інвестування в розвиток освітньої інфраструктури та підвищення якості освіти спрямований на забезпечення підготовки кваліфікованих кадрів для задоволення потреб ринку праці. Основними діями в цьому напрямку є будівництво та модернізація навчальних закладів, підготовка та підвищення кваліфікації педагогічного персоналу, розроблення освітніх програм, що відповідають вимогам ринку праці, а також стимулювання партнерства між навчальними закладами та бізнесом. Ці заходи призвели до підвищення рівня освіти та професійної підготовки в регіоні, збільшення зайнятості та продуктивності праці, а також забезпечення потреб місцевого ринку праці в кваліфікованих кадрах.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

В Мадагаскарі були визначені три території зростання з конкретною спеціалізацією: Нусі-Бе (туризм), Форт-Дофін (видобуток корисних копалин і туризм), та Антананаріву-Анцирабе (експортоорієнтоване виробництво). Завдяки цим заходам приватні інвестиції зросли з 84 мільйонів доларів у 2005 році до 145 мільйонів доларів у 2007 році.

Це сприяло збільшенню кількості нових підприємств — за період 2006–2008 років було створено 5000 нових компаній, що призвело до створення приблизно 10 000 офіційних робочих місць. Значні зусилля були спрямовані на покращення місцевої інфраструктури, включаючи транспортні мережі, інституційну підтримку, водопостачання тощо.

Крім того, були значно спрощені процедури реєстрації бізнесу, сплати податків та отримання ліцензій, що дозволило скоротити термін

реєстрації бізнесу з двох місяців до чотирьох днів. Ці заходи сприяли створенню сприятливого середовища для розвитку бізнесу та економічного зростання у визначених регіонах.

Список джерел

1. Growth Poles: Raising Competitiveness and Deepening Regional Integration, доступ за [посиланням](#).
  2. The Integrated Growth Poles Project for Madagascar, доступ за [посиланням](#).
-

Мозамбiк

Мозамбiк розташований у південно-східній частині Африки, здобув незалежність від Португалії у 1975 році після тривалої визвольної війни. Потім країна пережила громадянську війну, яка тривала з 1977 до 1992 року і спричинила значні руйнування економіки та інфраструктури. Після підписання мирної угоди у 1992 році Мозамбiк почав поступово відновлюватися та інтегруватися у світову економіку. На початку 21-го століття було виявлено значні запаси природного газу та інших корисних копалин, що привернуло увагу міжнародних інвесторів. У країні були здійснені суттєві економічні реформи, спрямовані на лібералізацію економіки, залучення іноземних інвестицій та розвиток приватного сектору. Однак, незважаючи на певні успіхи, країна досі стикається з проблемами бідності, нерівності та низького рівня розвитку інфраструктури.

Передумови впровадження полюсів зростання

Основними передумовами для впровадження концепції полюсів зростання в Мозамбiку стали потреби стимулювати економічний розвиток та створити сприятливі умови для інвестицій і бізнесу. Високий рівень бідності, особливо в сільських районах вимагав активних заходів для покращення економічного становища населення та створення нових робочих місць. Економічний розвиток мав супроводжуватися створенням нових робочих місць, що сприяло б зменшенню безробіття та підвищенню рівня доходів населення. Для диверсифікації економіки та

підвищення її стійкості необхідно було зменшити залежність від сільського господарства та розвивати інші сектори. Залучення іноземних інвестицій було важливим для стимулювання економічного зростання, розвитку інфраструктури та бізнесу. Значні відмінності у рівні розвитку різних регіонів країни вимагали заходів для їх зменшення та забезпечення більш збалансованого економічного розвитку. Врешті-решт економіка Мозамбіку потребувала диверсифікації для зменшення залежності від окремих галузей та підвищення її стійкості до зовнішніх шоків. Задля вирішення цих проблем Світовим банком був розроблений проєкт стимулювання розвитку полюсів зростання.

У Мозамбіці Світовий банк полюсом зростання визначає агломерацію економічної діяльності, в яку скоординовано значні обсяги державних та приватних інвестицій, з центральним місцем групи динамічних галузей, пов'язаних з наявними на цій території ресурсами. Зростання домінуючих галузей зі свого боку породжує зовнішні ефекти, які стимулюють розвиток інших галузей завдяки міжгалузевим зв'язкам.

Для визначення полюсів зростання в Мозамбіку використовувалися такі індикатори:

- розташування щодо наявних ключових економічних чинників, таких як природні ресурси, транспортна інфраструктура, наявні виробничі потужності та людські ресурси;
- інституційна спроможність;
- можливість підготовки кваліфікованих кадрів, а саме наявність освітніх та тренінгових програм для підготовки фахівців, необхідних для розвитку ключових галузей;
- розвиток інновацій, спроможність регіону впроваджувати нові технології та інноваційні рішення, що сприяють економічному зростанню.

Механізми імплементації полюсів зростання

Для реалізації концепції полюсів зростання в Мозамбіку були застосовані кілька важливих механізмів, спрямованих на стимулювання економічного розвитку у визначених регіонах. Основні механізми включали створення

спеціалізованих агентств, спрямування інвестицій в інфраструктуру та зміцнення потенціалу державного сектору на субрегіональному рівні.

1. Створення Агенції розвитку долини Замбезі та Управління економічних зон з прискореним розвитком

Ці організації підпорядковані Міністерству планування та розвитку і відповідають за координацію та управління розвитком економічних зон та полюсів зростання. Вони займаються плануванням, залученням інвестицій та моніторингом виконання проєктів у визначених регіонах.

2. Спрямування інвестицій в інфраструктурні проєкти

Значні кошти були вкладені у будівництво та модернізацію транспортної, комунальної та соціальної інфраструктури. Це включало будівництво нових доріг, мостів, портів, а також розвиток комунальних послуг та інфраструктури зв'язку. Інвестиції в інфраструктуру мали на меті покращити доступність та сполучення між регіонами, що сприяло економічному зростанню та залученню інвестицій.

3. Зміцнення потенціалу державного сектору на субрегіональному рівні для планування та координації регіонального розвитку

Були впроваджені програми підготовки та розвитку кадрів для державного сектору на субрегіональному рівні. Це включало навчання та тренінги для місцевих органів влади та інших інституцій, що відповідають за планування та координацію регіонального розвитку. Мета цих заходів — підвищити ефективність управління та забезпечити кращу координацію між різними рівнями влади.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

Впровадження концепції полюсів зростання в Мозамбіку принесло значні позитивні результати, що сприяли економічному та соціальному розвитку країни. Полюси зростання були виділені в ключових регіонах, таких як Бейра, Мапуту, Накала (логістичний центр) та Тете (агробізнес). Ці регіони стали центрами економічної активності, залучаючи інвестиції та розвиваючи бізнес.

Середнє збільшення обсягу сільськогосподарської продукції на 79% у полюсах зростання свідчить про покращення продуктивності та

ефективності агробізнесу, що підвищило доходи фермерів та зменшило рівень бідності в сільських районах. Кількість дрібних власників бізнесу в радіусі 2 км від відремонтованих доріг досягла близько 12 000 одиниць, що свідчить про покращення інфраструктури та сприятливі умови для розвитку підприємництва.

Програми підготовки та розвитку кадрів для державного сектору зміцнили потенціал уряду на різних рівнях, підвищивши ефективність управління та координації економічного і соціального розвитку. Залучення приватних інвестицій стало одним із ключових результатів впровадження концепції полюсів зростання, сприяючи розвитку інфраструктури, створенню нових робочих місць та зростанню економічної активності.

Впровадження полюсів зростання також сприяло зниженню рівня безробіття та бідності, підвищенню доходів населення та соціальної стабільності. Однак для забезпечення стійкого розвитку та зменшення ризиків залежності від окремих галузей чи компаній подальший державний контроль та підтримка залишаються необхідними.

Список джерел

1. Mozambique Integrated Growth Poles Project, доступ за [посиланням](#).

Південно-Африканська Республіка

Південно-Африканська Республіка (ПАР) одна з небагатьох країн Субсахарської Африки, яка з 1960-х років впроваджує регіональну політику розвитку, яка значною мірою спирається на концепцію полюсів для стимулювання національного зростання та трансформації. Концепція полюсів зростання імплементувалась у регіональну політику розвитку країни паралельно з політикою промислової децентралізації.

За період реалізації політики Південна Африка, безумовно, стала найсильнішим полюсом зростання південно-африканського регіону.

Передумови впровадження полюсів зростання

Хоч впровадження полюсів зростання мало на меті усунення територіальних диспаритетів, ця політика передбачала досягнення також двох наступних цілей: розвантаження центральних міських районів шляхом створення робочих місць для мешканців сільських периферійних районів та зменшення поляризації та децентралізації національної системи. Полюси зростання в ПАР були впроваджені з орієнтацією конкретно на певну категорію населення, яка є дискримінованою за певною ознакою. Тривала система апартеїду спричинила сегреговане планування, яке акцентується на соціально-економічному розвитку місць проживання представників європеїдної раси, натомість уникаючи розвитку місць проживання негроїдної раси. Тому ще однією передумовою для впровадження системи полюсів зростання став загальнодержавний пріоритет — покращити соціально-економічний розвиток місць проживання та підвищити добробут темношкірого населення.

У ПАР під **полюсами зростання розуміють** інструмент політики для стимулювання економічного розвитку в місцях проживання темношкірого населення. Полюсом зростання є міста середнього розміру, що мають потенціал до зростання. Дуже часто під поняттям полюсу зростання розуміють активізацію точок промислового розвитку пропульсивних галузей у менш розвинені регіони.

Механізми імплементації полюсів зростання

1. З початку 1960-х років країна впровадила **індивідуальну політику регіонального розвитку**, яка значною мірою спиралася на концепцію полюсів зростання.
2. Намагання уряду вирівняти просторові диспаритети здійснювалось через **інвестиції в інфраструктуру та індустріалізацію** у конкретно визначених регіонах. Ці заходи відбувалися за принципом «розвиваючи конкретні регіони, розвиток поступово пошириться на бідніші та ізольовані частини країни».

3. У контексті Південної Африки застосування теорії полюсів зростання передбачало **підтримку галузей, які так чи інакше пов'язані (у т.ч. через ринкові відносини) з полюсом зростання.**

Результати впровадження концепції полюсів зростання

У результаті застосування стратегії полюса зростання відбулося стимулювання національного зростання та трансформація економіки, а також розвиток як периферії, так і самих полюсів. Трансформаційні зміни відбулися в самому полюсі, де робітничі класи були забезпечені роботою, доходами та переліком базових послуг (таких як житло, освіта та охорона здоров'я). Переваги зростання поширилися на навколишні сільські регіони через сформовані ринкові відносини: закупівлі продуктів харчування і сировини з сільської місцевості, що також стимулює комерціалізацію сільського господарства і сприяє поширенню капіталу та послуг на сільську місцевість.

У рамках політики регіонального розвитку у ПАР було визначено 11 полюсів зростання, які спрямовані на стимулювання економічної активності, залучення інвестицій та створення робочих місць у різних регіонах країни. Кожен з полюсів має свою спеціалізацію, що не обмежується лише одним видом діяльності. Регіони як полюси зростання були обрані на основі вже наявних економічних активностей та потенціалу для зростання з використанням місцевих ресурсів, інфраструктури та людського капіталу для стимулювання регіонального та національного розвитку.

Список джерел

1. Fair, T. J. D. (1982) South Africa, Spatial Frameworks for Development. South African Geography and Environmental Studies Series, доступ за [посиланням](#)
2. Growth without borders: a regional growth pole for Southern Africa, доступ за [посиланням](#).
3. Growth pole theory and regional development in South Africa: Results of a survey in selected growth areas, доступ за [посиланням](#).
4. Structural transformation in sub-saharan africa: the regional growth poles strategy, доступ за [посиланням](#).
5. Industrial development policy in South Africa -- the past, present and future, доступ за [посиланням](#).

Сьєрра-Леоне

Після здобуття незалежності від Великої Британії в 1961 році Сьєрра-Леоне пережила кілька десятиліть політичної нестабільності та економічних труднощів. У 1991 році в країні почалася громадянська війна, яка тривала до 2002 року і завдала значної шкоди економіці та інфраструктурі. Після закінчення війни Сьєрра-Леоне почала відновлюватися та здійснювати реформи для стабілізації економіки та підвищення рівня життя населення. Зокрема, в 2000-х Світовий банк запустив проєкт полюсів зростання, що мали на меті пришвидшити стабілізацію становища та економічний розвиток в країні.

Передумови впровадження полюсів зростання

Основними передумовами для впровадження концепції полюсів зростання стали розвиток спільної інфраструктури, створення ланцюжків додаткової вартості та розвиток соціального капіталу. Полюси зростання спрямовувалися на розвиток інфраструктури, яка забезпечувала умови для економічної діяльності та залучення інвестицій, включаючи транспортну інфраструктуру, комунікаційні мережі та енергетичні потужності. Інвестиції мали на меті створення ланцюжків додаткової вартості, що сприяло б розвитку місцевої економіки та створенню нових робочих місць, а також розвитку соціального капіталу через освіту, професійну підготовку та підвищення кваліфікації населення. Крім того, концепція полюсів зростання підтримувала стратегію уряду Сьєрра-Леоне, спрямовану на досягнення середнього рівня доходу до 2035 року, ставши ключовим інструментом реалізації цієї стратегії.

Полюси зростання в Сьєрра-Леоне — це інвестиційно привабливі сектори економіки, інвестиції, які підтримуватимуть самодостатність індустріалізації в країні.

Індикатори для визначення полюсів зростання включали:

- розташування щодо наявних ключових економічних чинників, таких як природні ресурси, транспортна інфраструктура, виробничі потужності та людські ресурси;
- інституційна спроможність;
- можливість підготовки кваліфікованих кадрів, а саме наявність освітніх та тренінгових програм для підготовки фахівців, необхідних для розвитку ключових галузей;
- розвиток інновацій, спроможність регіону впроваджувати нові технології та інноваційні рішення, що сприяють економічному зростанню.

Механізми імплементації полюсів зростання

Для реалізації концепції полюсів зростання в Сьєрра-Леоне було визначено кілька ключових механізмів, спрямованих на стимулювання економічного розвитку у визначених регіонах. Основні механізми включали визначення пріоритетів інвестування, координацію інвестицій та зацікавлених сторін з державного та приватного секторів.

1. Визначення пріоритетів інвестування

Було проведено комплексний аналіз для визначення пріоритетних географічних територій та галузей для інвестування. Це включало ідентифікацію регіонів з найбільшим потенціалом для економічного зростання та галузей, які можуть забезпечити створення додаткової вартості та робочих місць. Пріоритетні галузі включали сільське господарство, рибальство, видобувну промисловість та туризм. Було розроблено стратегії для розвитку цих галузей через залучення інвестицій, розвиток інфраструктури та покращення доступу до ринків.

2. Координація інвестицій та зацікавлених сторін з державного та приватного секторів

Було створено платформи для координації інвестицій між державним та приватним секторами. Це включало створення інвестиційних форумів, де представники уряду, приватного сектору та міжнародних організацій могли обговорювати можливості співпраці та узгоджувати плани дій. Уряд також надав підтримку у вигляді політичних та регуляторних реформ, спрямованих на покращення бізнес-клімату та зниження бар'єрів для інвестицій. Це включало спрощення процедур реєстрації

бізнесу, зниження податкових ставок та створення сприятливих умов для іноземних інвесторів.

Результати впровадження концепції полюсів зростання

Впровадження концепції полюсів зростання в Сьєрра-Леоне принесло значні позитивні результати, сприяючи економічному та соціальному розвитку країни. Було визначено три життєздатні полюси зростання: Північний, Прибережний та Південно-Східний. Північний полюс зростання, спрямований на розвиток сільського господарства та агробізнесу, отримав інвестиції в інфраструктуру, виробничі потужності та підвищення продуктивності сільськогосподарських культур. Прибережний полюс зосереджувався на рибальстві, туризмі та видобувній промисловості, що включало розвиток риболовецьких флотів, будівництво туристичних об'єктів та інфраструктури для видобутку й переробки корисних копалин. Південно-Східний полюс був орієнтований на розвиток лісового господарства та деревообробної промисловості, з інвестиціями в методи лісокористування, деревообробні підприємства та стале використання лісових ресурсів.

Завдяки впровадженню цих полюсів зростання було створено значну кількість нових робочих місць, що знизило рівень безробіття та підвищило доходи населення, забезпечивши кращі економічні перспективи та підвищивши рівень добробуту місцевих мешканців. Інвестиції в інфраструктуру покращили транспортні сполучення, доступ до електроенергії та водопостачання, а також розвиток комунікаційних мереж, що підвищило якість життя населення та сприяло економічному розвитку регіонів. Впровадження сучасних технологій та інновацій підвищило продуктивність та ефективність виробництва в різних галузях економіки, збільшило обсяги виробництва та підвищило конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та міжнародному ринках. Реформи, спрямовані на покращення бізнес-клімату, сприяли залученню іноземних та внутрішніх інвестицій, забезпечивши додаткові фінансові ресурси для розвитку економіки та створення нових можливостей для бізнесу.

Список джерел

1. Sierra Leone Growth Poles Project, доступ за [посиланням](#).

2. Інструкція до дашборду з визначення полюсів зростання

CIVITTA та EasyBusiness у партнерстві з Ukraine-Moldova American Enterprise Fund проводять дослідження щодо можливостей застосування політики, яка ґрунтувалась би на методології полюсів/центрів зростання. Це інструмент регіонального розвитку, який передбачає стимулювання економічного зростання в так званих полюсах або центрах поступово поширюючи розвиток на сусідні території та периферію.

Метою застосування підходу буде як підвищення стійкості української економіки в умовах повномасштабного російського вторгнення, так і збільшення ефективності на етапі повоєнного відновлення в майбутньому.

Ця концепція успішно використовується у світовій практиці та відповідає сучасній регіональній політиці Європейського Союзу. Крім того, полюси зростання згадуються у Законі про засади державної регіональної політики та Державній стратегії регіонального розвитку до 2027 року, однак практичних деталей про логіку визначення полюсів та інструментів для підтримки розвитку полюсів у документі не згадується.

У рамках проєкту ми створили інструмент, який дозволить визначати потенційні полюси зростання, базуючись на використанні різних показників та їх важливості для статусу полюса.

Ми зібрали низку показників громад, які були в публічному доступі — кількість населення громад, їх доходи та інші. Повний перелік показників з посиланням на першоджерела можна знайти у [таблиці за посиланням](#).

Використовуючи ці дані, ми створили два дашборди, які відрізняються способом формування оцінки громад. В обох випадках громада отримує умовний статус полюса зростання, якщо її оцінка вище, ніж $n\%$ інших громад області, де число n встановлюється користувачем. Типове значення n — 80%. Водночас є можливість встановити два пороги, наприклад 80% і 60%, що дозволяє побачити, які громади найближче підходять під визначені критерії, хоча не повністю їм відповідають.

Дашборд зважування формує оцінку на основі зважених стандартизованих показників громад в межах однієї області (детальніше

див. [Додаток 1. Спосіб оцінки](#)). Стандартизація дозволяє показники, які мають різні одиниці виміру звести до однієї шкали, де 1 — значення, яке є максимальним за цим показником для області, 0 — мінімальним.

Далі для кожного показника може бути встановлена вага, яка відображає значення, яке тому чи іншому показнику надається при визначенні полюсів зростання. Наприклад, якщо користувач встановив вагу 0,4 для показника «Доходи на мешканця», та 0,6 для «Населення», то оцінка на 40% буде залежати від першого показника та на 60% від другого відповідно.

Вага встановлюються користувачем у правій стороні дашборду (детальніше див. [1.1 Визначення оцінки громади](#)). Якщо змінювати вагу показника, можна змодельовати, наприклад, як посилення того чи іншого показника вплине на статус полюса зростання для громади.

Дашборд порогів формує оцінку, рахуючи кількість всіх показників обраних користувачем, які перевищують певний поріг (детальніше див. [Додаток 1. Спосіб оцінки](#)).

Наприклад, якщо користувач обрав показник «Доходи загального фонду» для формування оцінки (див. [2.1 Визначення оцінки громади](#)) та встановив поріг у 10 млн грн, то 1 бал отримують лише ті громади, які мають доходи загального фонду вище, ніж 10 млн грн, а решта громад отримає 0 балів.

Тут також закладена можливість моделювання ситуації — картина буде різною залежно від того, які пороги ми встановимо. Наприклад, при встановленні різного порогу мінімальної чисельності населення список потенційних полюсів зростання буде довшим або коротшим.

Такі ж операції також можна провести відразу у [файлі](#) з показниками громад — логіка визначення полюсів зростання є ідентичною з дашбордами. На листі «Зважена оцінка» ви можете шукати полюси зростання за зваженою оцінкою, на листі «Відповідність критеріям» — за другою оцінкою.

Варто також зазначити, що розроблений інструмент наразі побудований на показниках, які були у відкритому доступі. Однак він дозволяє доповнювати і міняти перелік показників, у тому числі в перспективі

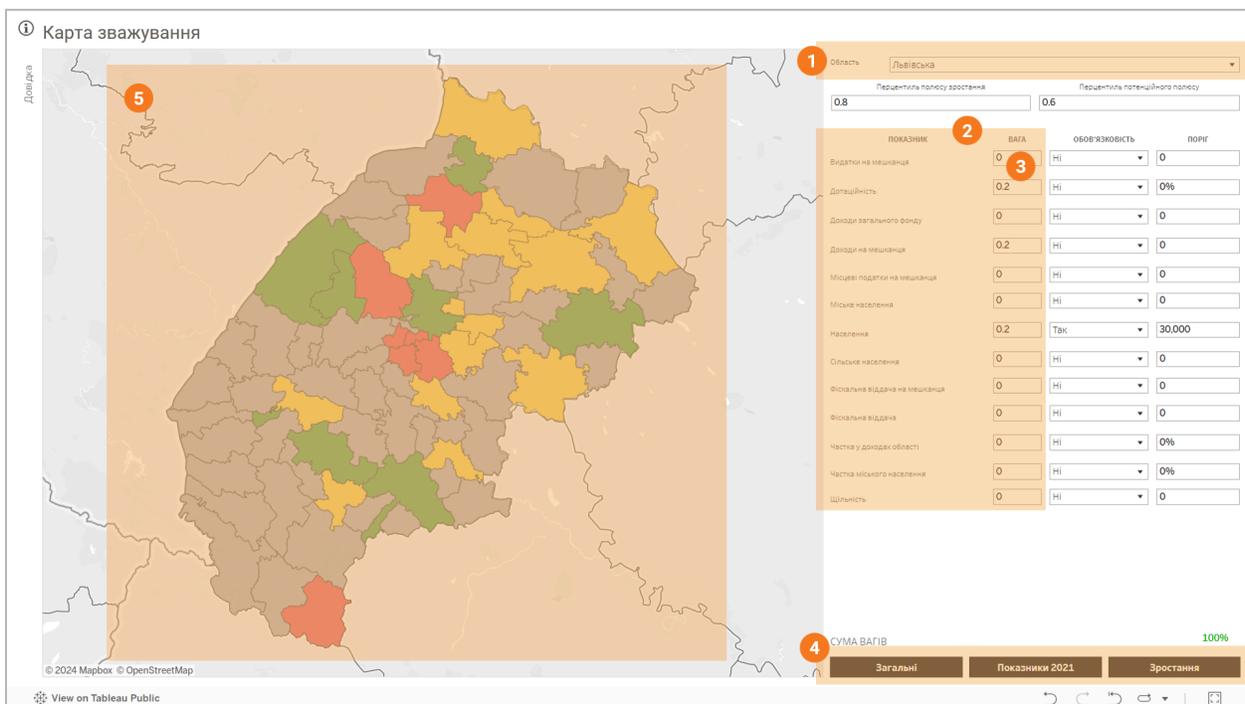
додавати показники у динаміці і тим самим моніторити зміни, які відбуваються в результаті застосування тих чи інших інтервенцій.

Для зручності ми додали детальні інструкції для [дашборду зважування](#) та [дашборду порогів](#) і додатки до них, щоб полегшити вам роботу. Сподіваємося, що їх використання буде цікавим та корисним для вас.

ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ ДАШБОРДУ ЗВАЖУВАННЯ

Цей документ є інструкцією до дашборду, що знаходиться за [посиланням](#). Його мета: ознайомити вас з роботою дашборду, щоб ви могли його використовувати максимально ефективно.

1.1 ВИЗНАЧЕННЯ ОЦІНКИ ГРОМАДИ

1. У правому верхньому куті виберіть область, полюси зростання якої хочете визначити.
2. Виберіть показники, які хочете включити до оцінки. Для цього встановіть їм певну **вагу** у відповідному стовпчику. Чим вища вага, тим вища частка показника у формуванні інтегрованої оцінки.

- Важливо:** вказувати вагу навпроти відповідного показника потрібно не у відсотках, а у коефіцієнтах. Наприклад, якщо ви хочете, щоб 10% оцінки громади формувалося на основі чисельності населення, впишіть у відповідну клітинку 0,1 (не 10%). Для коректних результатів радимо, щоб сума ваг дорівнювала 1 (100%).
- На початковому листі можна змінювати показники за 2023 рік. Проте у нижньому правому куті є можливість переключити на інші листи — з показниками 2021 року, даними зростання за 2021–2023 роки та загальними показниками громади.
- Якщо ви зробили наведені вище кроки, то вже маєте бачити карту області з громадами, кольори яких відповідають їхньому **статусу**. Щоб дізнатися статус, наведіть курсор на громаду області — там ви можете знайти й загальну інформацію про неї.

1.2 ВСТАНОВЛЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВИХ КРИТЕРІЇВ

Карта зважування

Область: Львівська

Перцентиль полюсу зростання: 0.8 | Перцентиль потенційного полюсу: 0.6

ПОКАЗНИК	ВАГА	1	ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ	ПОРІГ
Відатки на мешканця	0	НИ	0	
Дотаційність	0.2	НИ	0%	
Доходи загального фонду	0	НИ	0	
Доходи на мешканця	0.2	НИ	0	
Місцеві податки на мешканця	0	НИ	0	
Міське населення	0	НИ	0	
Населення	0.2	Так	30,000	
Сільське населення	0	НИ	0	
Фіскальна віддача на мешканця	0	НИ	0	
Фіскальна віддача	0	НИ	0	
Частка у доходах області	0	НИ	0%	
Частка міського населення	0	НИ	0%	
Щільність	0	НИ	0	

СУМА ВАГІВ: 100%

Зразки: Загальні | Показники 2021 | Зростання

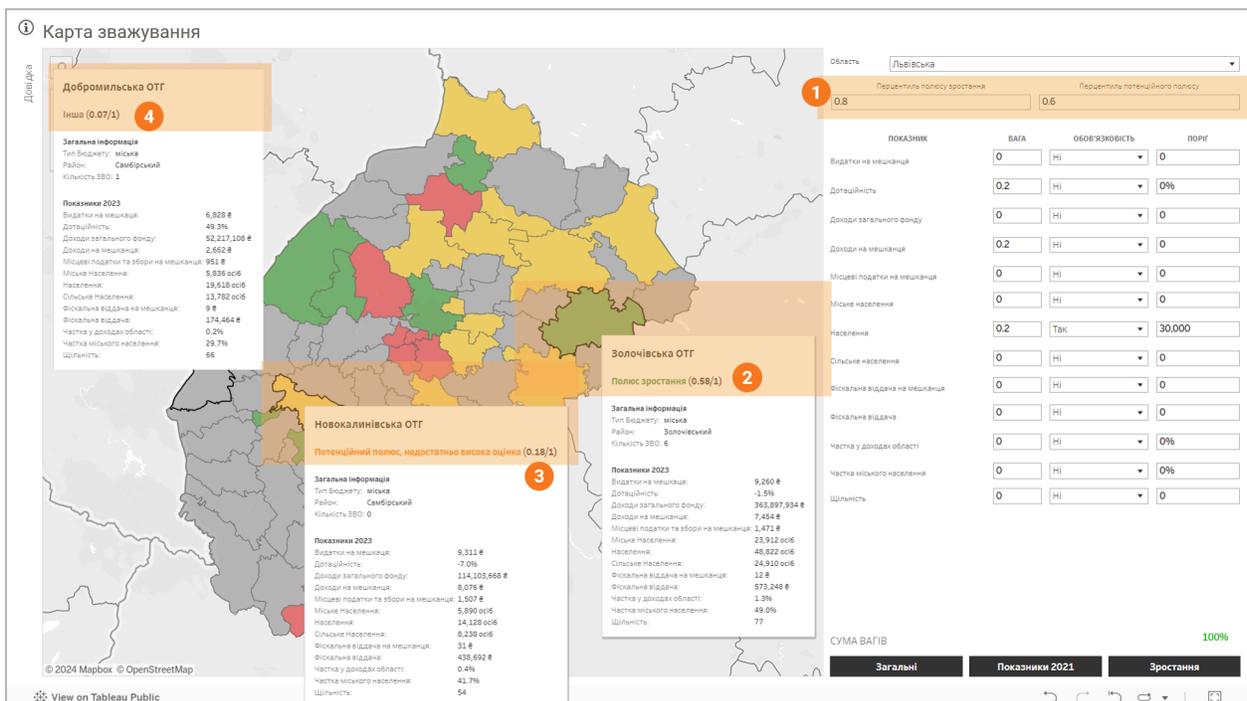
Під час пошуку полюсів зростання може виникнути потреба встановити **обов'язкові критерії** для відбору полюса зростання. Наприклад, щоб доходи громади були вищими за X гривень. Для цього на листах біля стовпчика «Вага» є ще два — «**Обов'язковість**» та «**Поріг**».

1. Стовпчик «**Обов'язковість**» визначає обов'язкові критерії для громади, щоб вона стала полюсом зростання.

Наприклад, якщо на вашу думку доходи загального фонду полюса зростання у 2023 році повинні бути не менше 10 тисяч гривень на 1 мешканця, то навпроти відповідного показника у стовпчику «Обов'язковість» встановіть значення «Так», а у стовпці «Поріг» напишіть значення 10 000.

2. Якщо громада не буде відповідати критерію, але її оцінка буде достатньою для того, щоб стати полюсом зростання, вона буде позначена червоним кольором та отримає відповідний статус — «Не відповідає критерію».

1.3 ВСТАНОВЛЕННЯ ПЕРЦЕНТИЛЮ ПОЛЮСА ГРОМАДИ

Для визначення, які громади стануть полюсами зростання, встановлюється **перцентиль полюса зростання** (зверніть увагу, що встановлюється він також у значенні від 0 до 1).

1. У верхньому правому куті, під фільтром «Область» знайдіть поле «Перцентиль полюса зростання».

2. Початково у полі «Перцентиль полюса зростання» стоїть значення 0,8. Це означає, що статус «Полюс зростання» отримують лише ті громади, що мають оцінку вище за 80% інших громад області. Щоб розширити кількість полюсів зростання, зменште цей показник до прийняттого рівня.
3. Також є поле «Перцентиль полюса зростання», де початково стоїть значення 0,6. Громади, що пройшли цей перцентиль, але не стали полюсами зростання, отримують статус «Потенційний полюс, недостатня оцінка».
4. Громади, що не пройшли жоден з перцентилів, отримують статус «Інша».

ДОДАТОК 1. СПОСІБ ОЦІНКИ

Формування оцінки громади відбувається у три етапи

1. СТАНДАРТИЗАЦІЯ

Щоб отримати у результаті коректну оцінку, кожен показник спочатку проходить стандартизацію за формулою.

$$y_i = \frac{x_i - \min(x_i)}{\max(x_i) - \min(x_i)}$$

де x_i — значення показника, $\min(x_i)$ — мінімальне значення показника в області, $\max(x_i)$ — максимальне.

У результаті стандартизації громади за кожним показником отримують коефіцієнт, що може набувати значень від 0 до 1 включно. Цей коефіцієнт і використовується під час подальших розрахунків.

2. ЗВАЖЕННЯ ТА СУМА

Кожен коефіцієнт множиться на вагу, яка була встановлена користувачем через відповідний стовпчик на дашборді. Потім знаходиться сума всіх зважених стандартизованих показників.

Цей результат і є **оцінкою громади**.

3. ОЦІНЮВАННЯ СТАТУСУ ГРОМАДИ

Статус громади формується через **перцентиль полюса зростання** та **перцентиль потенційного полюса**, який встановлюється користувачем.

Коли оцінка громади більша або дорівнює значенню розподілу у встановленому перцентилі полюса зростання, вона отримує статус **«Полюс зростання»** (або «Не відповідає критерію», якщо не відповідає одному зі встановлених критеріїв).

Якщо оцінка громади більша або дорівнює лише значенню розподілу у перцентилі потенційного полюса то вона отримує статус «Потенційний полюс, недостатньо висока оцінка».

Якщо жодна з цих умов не виконується, громада отримує статус «Інша».

ДОДАТОК 2. ОЦІНЮВАННЯ НЕЧИСЛОВИХ ПОКАЗНИКІВ ТА КІЛЬКОСТІ ЗВО

На листі «Загальні показники» є декілька нечислових показників — «Тип громади», «Районний центр», «Колишній районний центр».

Під час стандартизації громади отримують один бал, якщо вони є районними центрами чи були ними, відповідно до показника, і 0 балів якщо ні.

Під час стандартизації громади отримують 1 бал, якщо вони є міськими громадами, 0,5 — якщо є селищними і 0 балів, якщо вони є сільськими.

Під час стандартизації громади отримують:

- 0 балів, якщо у громаді немає зареєстрованих ЗВО;
- 0,2 бали — якщо кількість зареєстрованих ЗВО менша або дорівнює двом;
- 0,5 балів — якщо кількість зареєстрованих ЗВО менша або дорівнює 5;
- 1 бал — якщо кількість зареєстрованих ЗВО більша 5.

ДОДАТОК 3. СКОРОЧЕННЯ

Для ефективного використання місця на дашборді було вирішено скоротити назви деяких показників.

Список скорочень

- Видатки на мешканця — видатки загального фонду на 1 мешканця.
- Дотаційність — рівень дотаційності бюджетів.

- Доходи загального фонду — всього надходжень до загального фонду бюджету.
- Доходи на мешканця — доходи загального фонду на 1 мешканця.
- Місцеві податки на мешканця — місцеві податки і збори на 1 мешканця.
- Населення — чисельність наявного населення станом на 01.01 відповідного року.
- Фіскальна віддача на мешканця — фіскальна віддача території громади на 1 мешканця.
- Фіскальна віддача — фіскальна віддача території громади.
- Щільність — щільність населення.

ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ ДАШБОРДУ ПОРОГІВ

Цей документ є інструкцією до дашборд, що знаходиться за [посиланням](#). Його мета: ознайомити вас з роботою дашборду, щоб ви могли його використовувати максимально ефективно.

Цей дашборд відрізняється від дашборду вагів лише методом формування оцінки. Всі інші умови залишаються незмінними.

2.1 ВИЗНАЧЕННЯ ОЦІНКИ ГРОМАДИ

Карта порогів

1 область: Львівська

Перцентилья палесу зростання: 0.8 | Перцентилья потенційного палесу: 0.7

ПОКАЗНИК	ВРАХУВАННЯ	ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ	ПОРІГ
Видатки на мешканця	Ні	Ні	0
Дотаційність	Твк	Ні	0.0%
Доходи загального фонду	Ні	Ні	0
Доходи на мешканця	Твк 2	Ні	10,000 3
Місцеві податки на мешканця	Ні	Ні	0
Міське населення	Ні	Ні	0
Населення	Твк	Ні	30,000
Сільське населення	Ні	Ні	0
Фіскальна віддача на мешканця	Ні	Ні	0
Фіскальна віддача	Ні	Ні	0
Частка доходів у області	Ні	Ні	2.0%
Частка міського населення	Ні	Ні	10.0%
Щільність	Ні	Ні	0

4 Загальні | Показники 2021 | Зростання

5

1

2

3

4

Стрийська ОТГ
Полос зростання (4 / 5 балів)

Загальні показники
Тип громади: міська
Район: Стрийський
Площа: 549.8
Кількість ЗВО: 8

Показники 2023

Видатки на мешканця, 2023:	10,728 ₪
Дотаційність, 2023:	-2.8%
Доходи загального фонду, 2023:	970,606,108 ₪
Доходи на мешканця, 2023:	9,866 ₪
Місцеві податки та збори на мешканця, 2023:	2,183 ₪
Міське населення, 2023:	61,768 осіб
Населення, 2023:	98,378 осіб
Сільське населення, 2023:	36,610 осіб
Фіскальна віддача на мешканця, 2023:	18 ₪
Фіскальна віддача, 2023:	1,765,300 ₪
Частка доходів у області, 2023:	3.5%
Частка міського населення, 2023:	62.8%
Щільність, 2023:	179 осіб/км²

1. У правому верхньому куті оберіть область, полюси зростання якої хочете визначити.
2. Оберіть показники, які хочете включити до оцінки. Для цього навпроти відповідного показника у стовпчику «**Враховуваності**» оберіть «Так».
3. Щоб громада отримала бал за визначеними показниками, вони повинні перевищувати значення, встановлені у стовпчику «**Поріг**».

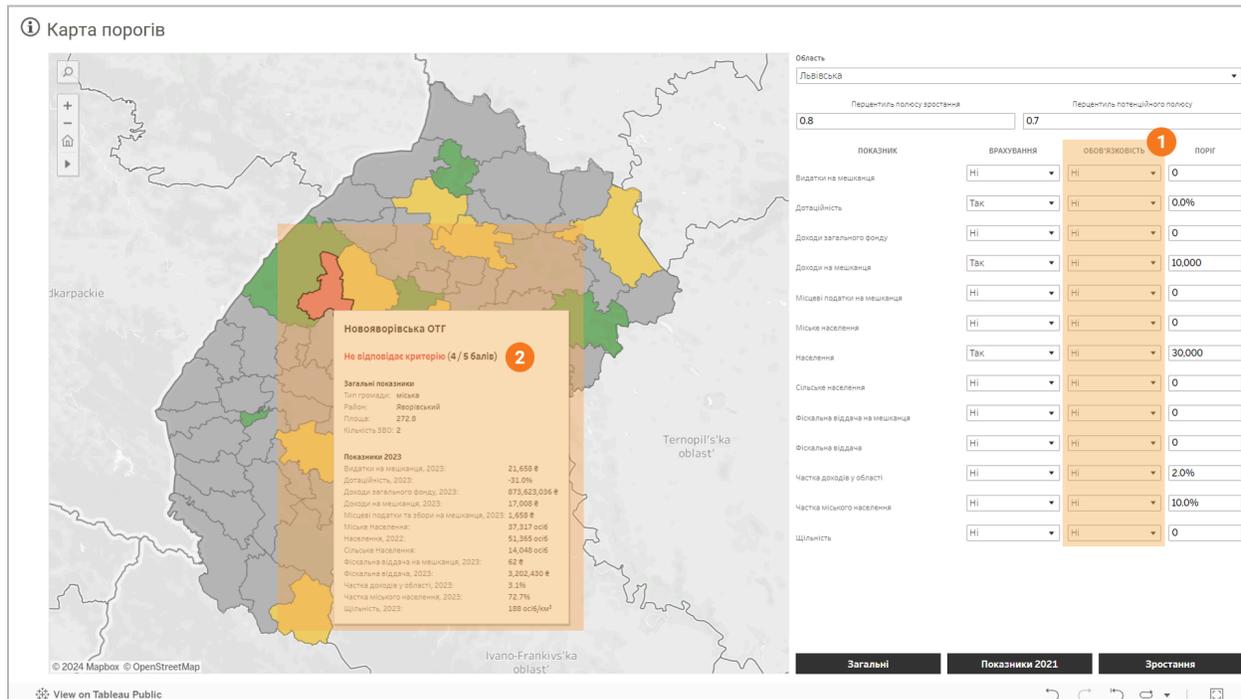
Наприклад: якщо ви обрали «Так» у стовпчику «Враховуваності» навпроти критерію «Населення» і у стовпчику «Поріг» встановили значення 20 000, то бал отримують лише ті громади, де чисельність наявного населення дорівнює або перевищує 20 000 осіб.

Для показника «Дотаційність» через його природу діє обернена логіка — бал отримують лише ті громади, відсоток дотаційності яких нижчий за встановлений.

4. На початковому листі можна змінювати показники за 2023 рік. Проте у нижньому правому куті є можливість переключити на інші листи — з показниками 2021 року, показниками зростання за 2021–2023 роки та загальними показниками громади.
5. Якщо ви зробили наведені вище кроки, то вже маєте бачити карту області з громадами, кольори яких відповідають їхньому **статусу**. Щоб дізнатися статус, наведіть курсор на громаду області — там ви можете знайти й загальну інформацію про неї.

Максимальна оцінка дорівнює кількості встановлених «Враховуваностей». **Важливо зазначити:** якщо багато громад отримують схожі оцінки, то результати буде важко інтерпретувати. Тому при аналізі рекомендуємо використовувати не менше 5 враховуваностей.

2.2 ВСТАНОВЛЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВИХ КРИТЕРІЇВ

Логіка обов'язкових критеріїв на цьому дашборді ідентична логіці на дашборді зважування.

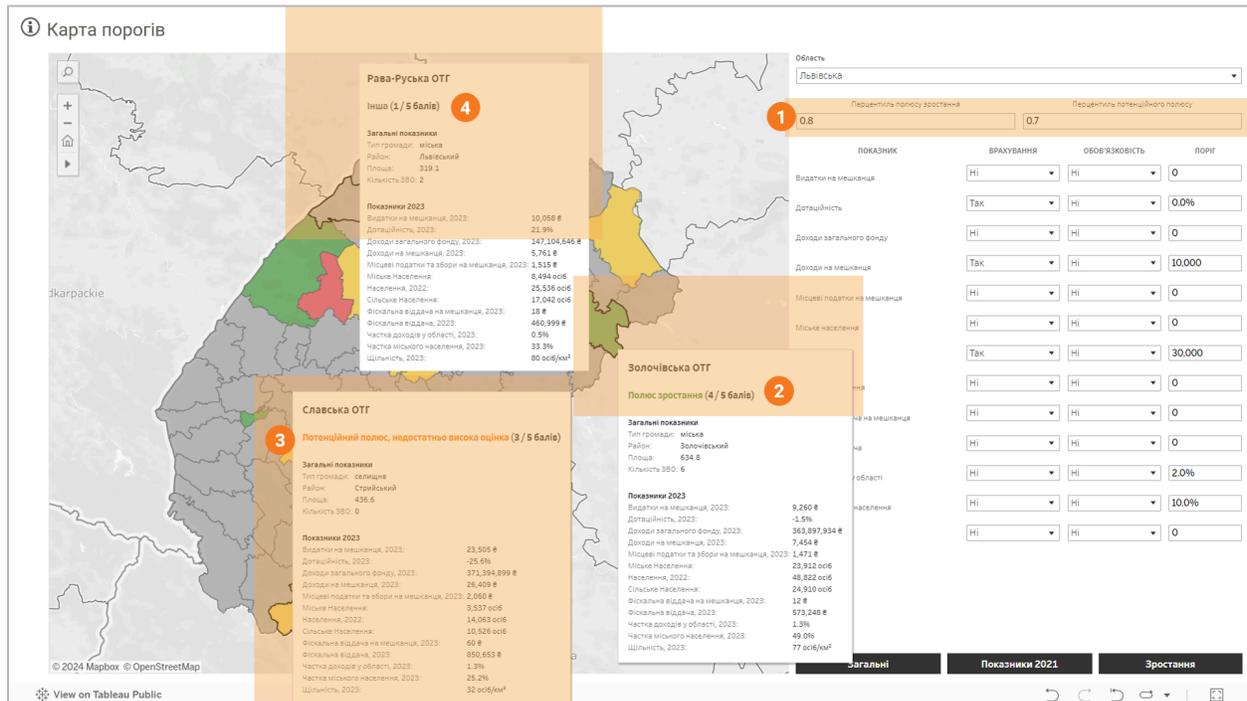
Під час пошуку полюсів зростання може виникнути потреба встановити **обов'язкові критерії** для відбору полюса зростання. Наприклад, щоб доходи громади були вищими за X гривень. Для цього на листі є стовпчик **«Обов'язковість»**.

1. Стовпчик **«Обов'язковість»** визначає обов'язкові критерії для громади, щоб вона стала полюсом зростання.

Наприклад, якщо, на вашу думку, доходи загального фонду полюса зростання у 2023 році повинні бути не менше 10 тисяч гривень на 1 мешканця, то навпроти відповідного показника у стовпчику «Обов'язковість» встановіть значення «Так», а у стовпці «Поріг» напишіть значення 10 000.

2. Якщо громада не буде відповідати критерію, проте її оцінка буде достатньою для того, щоб та стала полюсом зростання, вона буде позначена червоним кольором та отримає відповідний статус — «Не відповідає критерію».

2.3 ВСТАНОВЛЕННЯ ПЕРЦЕНТИЛЮ ПОЛЮСУ ГРОМАДИ

Для визначення, які громади стануть полюсами зростання, встановлюється **перцентиль полюса зростання** (зверніть увагу, що встановлюється він також у значенні від 0 до 1).

1. У верхньому правому куті під фільтром «Область» знайдіть поле «Перцентиль полюса зростання».
2. Початково у полі «Перцентиль полюса зростання» стоїть значення 0,8. Це означає, що статус «Полюс зростання» отримують лише ті громади, що мають оцінку вище 80% інших громад області. Щоб розширити кількість полюсів зростання, зменште цей показник до прийняттого рівня.
3. Також є поле «Перцентиль полюса зростання», де початково стоїть значення 0,7. Громади, що пройшли цей перцентиль, але не стали полюсами зростання, отримають статус «Потенційний полюс, недостатня оцінка».
4. Громади, що не пройшли жоден з перцентилів, отримають статус «Інша».

ДОДАТОК 1. СПОСІБ ОЦІНКИ

Формування оцінки громади відбувається у два етапи

1. СУМА БАЛІВ ЗА ВСІ ПОКАЗНИКИ

Якщо показник враховується при формуванні оцінки (у стовпчику «Враховуваність» навпроти показника стоїть «Так») та його значення перевищує (менше ніж у випадку «Дотаційності») встановлений поріг, то громада за цим показником отримує 1 бал.

Знаходиться сума цих балів і на її основі визначається оцінка громади.

2. ОЦІНЮВАННЯ СТАТУСА ГРОМАДИ

Статус громади формується через **перцентиль полюса зростання** та **перцентиль потенційного полюса**, який встановлюється користувачем.

Коли Оцінка громади більша або дорівнює значенню розподілу у встановленому перцентилі полюса зростання, вона отримує статус **«Полюс зростання»** (або «Не відповідає критерію», якщо не відповідає одному зі встановлених критеріїв).

Якщо оцінка громади більша або дорівнює лише значенню розподілу у перцентилі потенційного полюса то вона отримує статус «Потенційний полюс, недостатньо висока оцінка».

Якщо жодна з цих умов не виконується, громада отримує статус «Інша».

ДОДАТОК 2. ОЦІНЮВАННЯ НЕЧИСЛОВИХ ПОКАЗНИКІВ ТА КІЛЬКОСТІ ЗВО

На листі «Загальні показники» є декілька нечислових показників — «Тип громади», «Районний центр», «Колишній районний центр». Якщо вони будуть враховуватися для формування оцінки, то громада отримає бал за наступних обставин:

- громада є районним чи колишнім районним центром (відповідно до обраного показника);
- якщо навпроти критерію «Тип громади» у стовпчику «Поріг» обрано значення «Міська», то бал отримують лише міські громади. Якщо

обрано значення «Несільська», то бал отримують міські та селищні громади.

ДОДАТОК 3. СКОРОЧЕННЯ

Для ефективного використання місця на дашборді було вирішено скоротити назви деяких показників.

Список скорочень

- Видатки на мешканця — видатки загального фонду на 1 мешканця.
- Дотаційність — рівень дотаційності бюджетів.
- Доходи загального фонду — всього надходжень до загального фонду бюджету.
- Доходи на мешканця — доходи загального фонду на 1 мешканця.
- Місцеві податки на мешканця — місцеві податки і збори на 1 мешканця.
- Населення — чисельність наявного населення станом на 01.01 відповідного року.
- Фіскальна віддача на мешканця — фіскальна віддача території громади на 1 мешканця.
- Фіскальна віддача — фіскальна віддача території громади.
- Щільність — щільність населення.

3. Профілі громад

Бориславська громада

Бориславська територіальна громада розташована у південно-східній частині Львівської області. До складу громади входить 7 населених пунктів. Її площа складає майже 161,8 кв. км. Місто Борислав - адміністративний центр громади, а також єдине місто в світі яке лежить на нафтогазовому та озокеритному родовищі (яке є промисловим) та відоме за рахунок джерел мінеральних і лікувальних вод. Бориславську громаду, хоч вона і не потрапила в перелік потенційних полюсів зростання важливо розглядати з точки зору конурбації Дрогобич-Борислав-Трускавець⁴⁷.

Це передгірська громада, яка розташована на північно-східних схилах Українських Карпат. Громада межує з Дрогобицькою, Трускавецькою, Східницькою та Ралівською громадами Львівської області. Громадою проходить автомобільний шлях Т-1402 та Т-1415, який забезпечує транспортне сполучення з найближчими містами Львівської області (Дрогобич - 10 км, Трускавець - 7,8 км, Стрий - 38,6 км), при цьому відстань до адміністративного центру області м. Львів становить 86 км.

Перелік основних планувальних документів

Стратегія розвитку Бориславської міської територіальної громади на період до 2027 року⁴⁸

Таблиця 1. Основні показники соціально-економічного розвитку громади

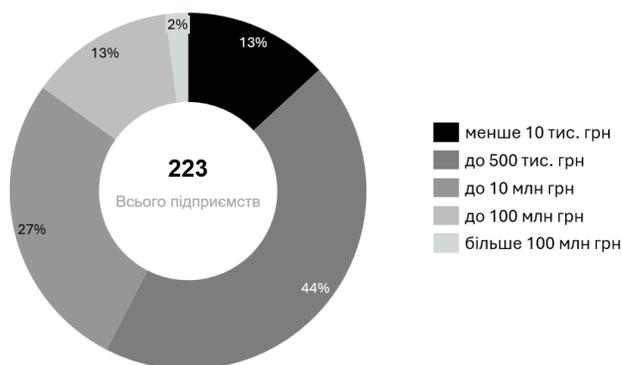
Показник	Значення
Адміністративний центр	м. Борислав
Площа територіальної громади	161,8 км ²
Склад територіальної громади	7 населених пункти
Чисельність населення, 2022	38,700 (з якого: 32,473 - міське; 6,227 - сільське)
Густота населення, 2022	239 осіб/км ²

⁴⁷ Конурбація - поліцентрична агломерація до складу якої входять декілька рівноправних міст і великих міських територій, які злилися в одну безперервну міську розвинену зону

⁴⁸ Стратегія розвитку Бориславської міської територіальної громади на період до 2027 року, доступ за [посиланням](#)

Бюджет (податкові надходження), 2023	248 446 012,00 грн, або 0,9% від бюджету області у 2024 році
Доходи на мешканця, 2023	6 420 грн (середнє значення по Львівській області - 8 411 грн)
Місцеві податки і збори на мешканця, 2023	2 401 грн
Дотаційність ⁴⁹ , 2023	16,4%

Рисунок 1. Розподіл юридичних осіб за доходом, станом на вересень 2024

Таблиця 2. ТОП-10 найбільших підприємств в громаді, станом на вересень 2024

Назва	Дата реєстрації	Вид діяльності	Дохід (тис. грн)	Активи (тис. грн)	Персонал (чол.)
ТОВ "СП"БНК" 22402928	19.12.1996	06.10 Добування сировини нафти	340 892	267 563	50
ТЗОВ "ІНТЕР-СИНТЕЗ" 25548331	26.03.1998	46.75 Оптова торгівля хімічними продуктами	337 266	95 250	28
ТОВ "БЕЛУКО" 40399585	05.04.2016	31.09 Виробництво інших меблів	337 115	144 935	272
ТОВ "АК АРТ-БУД" 34511978	11.07.2006	71.12 Діяльність у сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання	185 108	85 918	31

⁴⁹ Дотація - доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів. Показник розраховується як співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету територіальної громади з дотаціями, але без урахування субвенцій із державного бюджету

		послуг технічного консультування в цих сферах			
ТДВ "БЗ "РЕМА" 14310460	20.06.1996	28.13 Виробництво інших помп і компресорів	160 170	175 447	205
ДП "БЕТОН ЦЕНТР" ТЗОВ "УКР ІННОВАЦІЇ" 33914891	30.11.2005	23.63 Виробництво бетонних розчинів, готових для використання	95 446	41 534	32
ТОВ ВТП "ВСЕСМАК" 39789864	13.05.2015	46.39 Неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами	67 796	22 457	25
ТЗОВ "СИНТЕЗ СОЛАР" 39973452	27.08.2015	35.11 Виробництво електроенергії	66 618	248 941	18
ТОВ "БОРИСЛАВСЬК А СОНЯЧНА СТАНЦІЯ" 41649855	10.10.2017	35.11 Виробництво електроенергії	53 385	132 269	15
"НТД-УКРАЇНА" ТЗОВ 25227710	22.12.1997	68.20 Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна	43 029	151 658	21

Таблиця 3. Перелік зареєстрованих індустріальних парків, станом на вересень 2024

№	Назва ІП	Дата включення до реєстру	Адреса	Строк, на який створено	Площа	Примітки
1	Індустріальний парк "ІнПарк Борислав"	15.03.2024	Борислав, Львівська область	30 років	20 га	Розпорядження "Про включення індустріального парку "ІнПарк Борислав" до Реєстру індустріальних (промислових) парків" Концепція

Таблиця 4. Заклади вищої освіти та ЗП (ПТО)

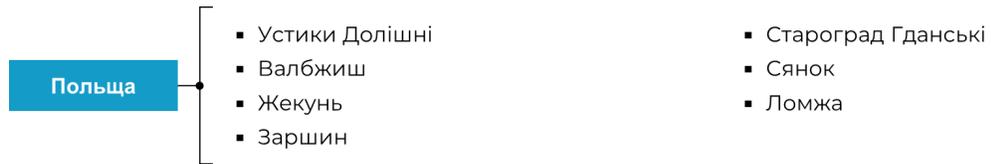
Назва закладу освіти	Категорія закладу освіти	Форма власності
Бориславський професійний ліцей	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Комунальний заклад Львівської обласної ради "Бориславський фаховий медичний коледж"	Заклад фахової передвищої освіти	Комунальна

Рисунок 2. Статистика проєктів громади у Dream Project⁵⁰, станом на вересень 2024

⁵⁰ Статистика проєктів громади у Dream, доступ за [посиланням](#)

Рисунок 3. Перелік міст-партнерів Бориславської громади⁵¹

---

⁵¹ Платформа співпраці, доступ за [посиланням](#)

Дрогобицька громада

Дрогобицька територіальна громада розташована у південній частині Львівської області. До складу громади входить 34 населених пунктів. Її площа складає майже 420,7 кв. км. Місто Дрогобич - адміністративний центр Дрогобицького району, а у 1939–1941 і 1944–1959 роках місто мало статус центру Дрогобицької області. Потенційно, Дрогобич може стати полюсом зростання, вплив якого поширюватиметься на Трускавецьку та Бориславську територіальні громади.

Географічне положення визначає її як передгірську громаду, яка межує з Меденицькою, Бориславською, Трускавецькою, Новокалінівською, Ралівською, Стрийською громадами Львівської області. Її географічне положення, а також близькість до кордону впливає на факт високої інвестиційної привабливості. Громадою проходить автомобільний шлях Т-1415 та Т-1418, який забезпечує транспортне сполучення з найближчими обласними центрами (Івано-Франківськ - 127 км, Тернопіль - 213 км, Чернівці - 265 км), при цьому відстань до адміністративного центру області м. Львів становить 78 км.

Перелік основних планувальних документів

Стратегія розвитку Дрогобицької міської територіальної громади⁵²

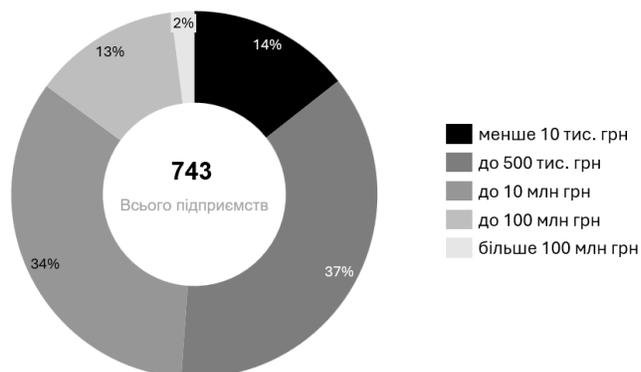
Таблиця 1. Основні показники соціально-економічного розвитку громади

Показник	Значення
Адміністративний центр	м. Дрогобич
Площа територіальної громади	420,7 км ²
Склад територіальної громади	34 населених пункти
Чисельність населення, 2022	120,404 (з якого: 93,882 - міське; 26,522 - сільське)
Густота населення, 2022	285,73 осіб/км ²
Бюджет (податкові надходження), 2023	609 365 600,00 грн, або 2,9% від бюджету області у 2024 році
Доходи на мешканця, 2023	6,814 грн (середнє значення по Львівській області - 8 411 грн)

⁵² Стратегія розвитку Дрогобицької міської територіальної громади, доступ за [посиланням](#)

Місцеві податки і збори на мешканця, 2023	1847 грн
Дотаційність ⁵³ , 2023	8.5%

Рисунок 1. Розподіл юридичних осіб за доходом, станом на вересень 2024

Таблиця 2. ТОП-10 найбільших підприємств в громаді, станом на вересень 2024

Назва	Дата реєстрації	Вид діяльності	Дохід (тис. грн)	Активи (тис. грн)	Персонал (чол.)
ТОВ "СОФТСЕРВ ІНДУСТРІЯ"389 80288	15.11.2013	62.01 Комп'ютерне програмування	2 128 776	582 634	5
ПАТ "НПК-ГАЛИЧИНА"00152388	25.04.1994	19.20 Виробництво продуктів нафтоперероблення	1 270 462	14 424 159	467
ПРАТ ТЕК "ЗАХІДУКРТАНС"13825481	03.08.1998	49.41 Вантажний автомобільний транспорт	980 564	790 184	505
ТОВ "ГУРЗУФ ДЕФЕНС"4482 5049	23.09.2022	30.30 Виробництво повітряних і космічних літальних апаратів,	417 959	383 355	31

⁵³ Дотація - доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів. Показник розраховується як співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету територіальної громади з дотаціями, але без урахування субвенцій із державного бюджету

		супутнього устаткування			
ТОВ "ВЕСТ БЕРІ"40262050	08.02.2016	46.31 Оптова торгівля фруктами й овочами	385 418	126 716	32
ТЗОВ "НЕСКОМ"22340475	25.02.1997	46.90 Неспеціалізована оптова торгівля	234 341	38 407	48
ТОВ "ДК" ДЛЗ"44773039	17.08.2022	25.73 Виробництво інструментів	226 709	342 493	305
КНП "ДМЛ №1" ДМР13815703	26.02.2001	86.10 Діяльність лікарняних закладів	201 039	299 997	733
МКП "ФАРМАКО"25545159	24.02.1998	47.73 Роздрібна торгівля фармацевтичними товарами в спеціалізованих магазинах	195 364	30 920	122
ТЗОВ "ТАНДЕМ"23956385	08.07.1997	01.19 Вирощування інших однорічних і дворічних культур	164 353	151 497	146

Таблиця 3. Перелік зареєстрованих індустріальних парків, станом на вересень 2024

№	Назва ІП	Дата включення до реєстру	Адреса	Строк, на який створено	Площа	Примітки
1	Еко-смайт індустріальний парк "ГАЛІТ"	14.11.2022	Дрогобич, Львівська область	30 років	19 га	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 № 1013-р Концепція

Таблиця 4. Заклади вищої освіти та ЗП (ПТО)

Назва закладу освіти	Категорія закладу освіти	Форма власності
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка	Заклад вищої освіти	Державна
Навчально-консультаційний пункт Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу у місті Дрогобич	Заклад вищої освіти	Державна
Філія Національного університету "Львівська політехніка" в м. Дрогобич	Заклад вищої освіти	Державна
Спеціальний центр швидкого реагування Державної служби України з надзвичайних ситуацій	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Вище професійне училище № 19 м. Дрогобича	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Дрогобицький навчальний центр №40	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Навчальна організація "Дрогобицька автомобільна школа товариства сприяння обороні України"	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Приватна
Приватне підприємство "Дрогобицький навчальний центр автомобільної справи"	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Приватна
Філія "Дрогобицький державний навчально-курсний комбінат" УДП "Укрінтеравтосервіс"	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Дрогобицька філія вищого приватного навчального закладу "Львівський медичний фаховий коледж "Медик"	Заклад фахової передвищої освіти	Приватна
Дрогобицька філія Вищого приватного навчального закладу Львівський медичний фаховий коледж "Монада"	Заклад фахової передвищої освіти	Приватна
Дрогобицький механіко-технологічний фаховий коледж	Заклад фахової передвищої освіти	Державна

Дрогобицький фаховий коледж нафти і газу	Заклад фахової передвищої освіти	Державна
Комунальний заклад Львівської обласної ради Дрогобицький музичний фаховий коледж ім. В.Барвінського	Заклад фахової передвищої освіти	Комунальна
Стебницький професійний ліцей	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна

Рисунок 2. Статистика проєктів громади у Dream Project⁵⁴, станом на вересень 2024

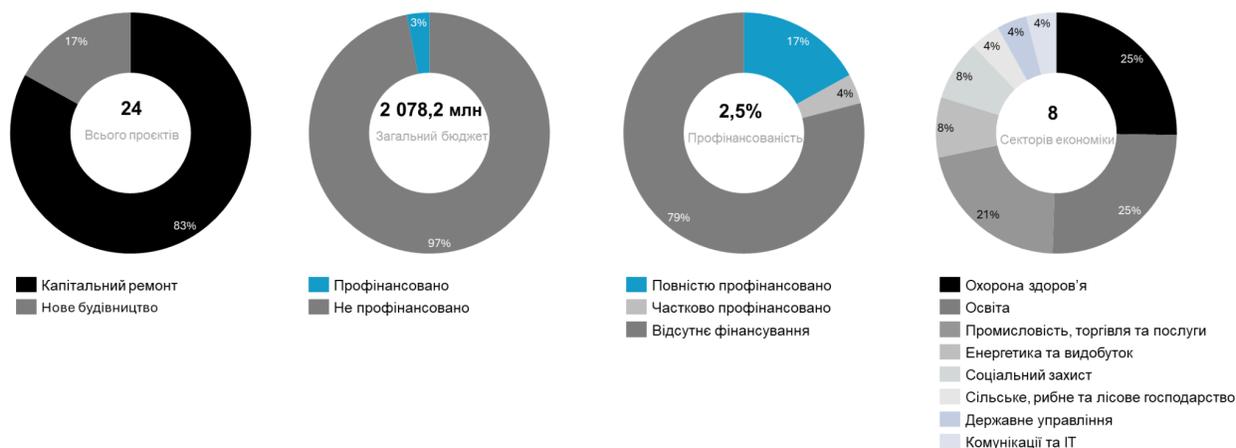
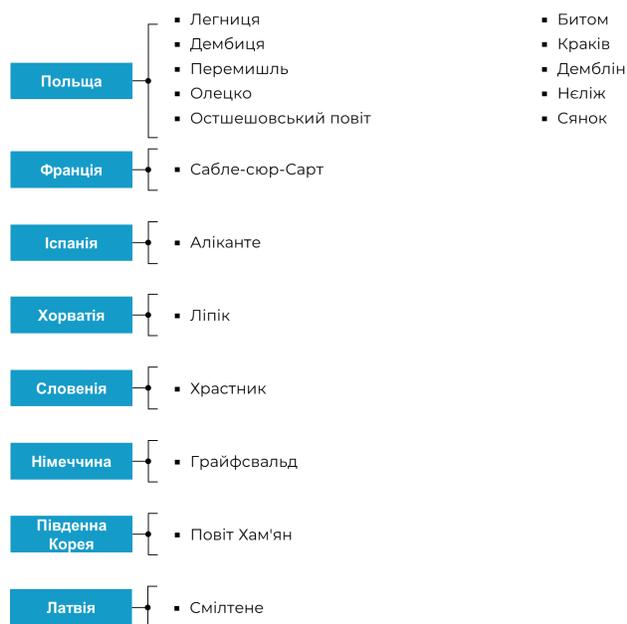

Рисунок 3. Перелік міст-партнерів Дрогобицької громади⁵⁵, станом на вересень 2024

⁵⁴ Статистика проєктів громади у Dream, доступ за [посиланням](#)

⁵⁵ Платформа співпраці, доступ за [посиланням](#)

Золочівська громада

Золочівська територіальна громада розташована у східній частині Львівської області. До складу громади входить 67 населених пунктів. Її площа складає майже 634,8 кв. км. Місто Золочів - адміністративний центр Золочівського району.

Громада межує з Поморянською, Перемишлянською, Глинянською, Красненською, Буською, Заболотцівською, Підкамінською громадами Львівської області, а також Зборівською громадою Тернопільської області. По території громади проходить міжнародний автошлях М-09 та низка доріг регіонального значення. Також через громаду проходить залізнична гілка, велика залізнична станція розташована у м. Золочів. Відстань до обласного центру, м. Львів, складає 66 км.

Перелік основних планувальних документів

Стратегія розвитку Золочівської міської територіальної громади до 2027 року⁵⁶

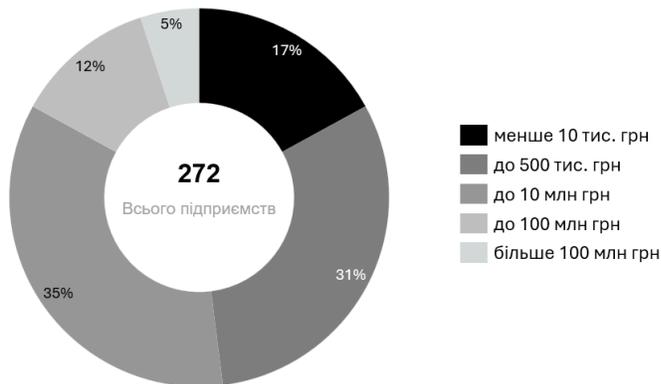
Таблиця 1. Основні показники соціально-економічного розвитку громади

Показник	Значення
Адміністративний центр	м. Золочів
Площа територіальної громади	634,8 км ²
Склад територіальної громади	67 населених пункти
Чисельність населення, 2022	48,8 тис. (з якого: 29 720 - міське; 29,671 - сільське)
Густота населення, 2022	78,08 осіб/км ²
Бюджет (податкові надходження), 2023	363 897 934,00 грн, або 1,3 % від бюджету області у 2024 році
Доходи на мешканця, 2023	7,454 грн (середнє значення по Львівській області - 8 411 грн)
Місцеві податки і збори на мешканця, 2023	1471 грн
Дотаційність ⁵⁷ , 2023	-1.5%

⁵⁶ Стратегія розвитку Золочівської міської територіальної громади до 2027 року, доступ за [посиланням](#)

⁵⁷ Дотація - доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів. Показник розраховується як співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету територіальної громади з дотаціями, але без урахування субвенцій із державного бюджету

Рисунок 1. Розподіл юридичних осіб за доходом, станом на вересень 2024

Таблиця 2. ТОП-10 найбільших підприємств в громаді, станом на вересень 2024

Назва	Дата реєстрації	Вид діяльності	Дохід (тис. грн)	Активи (тис. грн)	Персонал (чол.)
ТОВ "Коудайс Україна" 33708884	18.08.2005	10.91 Виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах	1 232 648	603 414	91
ТОВ "Княжі дани" 36211644	05.12.2008	01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	939 926	1 086 646	259
ТОВ "Золочів ТХ" 01737300	27.01.2005	46.61 Оптова торгівля сільськогосподарськими машинами й устаткуванням	370 696	272 856	32
ТОВ "Карпатські мінеральні води" 31778022	23.11.2001	11.07 Виробництво безалкогольних напоїв; виробництво мінеральних	204 916	287 223	146

		вод та інших вод, розлитих у пляшки			
ПП "ПАФ "Вороняцькі лани" 35130486	25.06.2007	01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	168 163	193 427	21
ПП "Галкомсервіс" 31489950	31.07.2001	42.22 Будівництво споруд електропостачання та телекомунікацій	149 385	62 772	73
ТЗОВ "Мисливське господарство "Надбужжя" 30947615	08.06.2000	01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	146 855	205 737	28
ТЗОВ "Д-мікс" 36918050	06.04.2010	10.91 Виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах	135 681	555 892	114
ТОВ ІМ. Маркіяна Шашкевича 34086798	25.01.2006	01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	107 552	137 234	24
ПП "ВІТА-АГРО"	08.04.2003	46.61 Оптова торгівля	102 771	44 294	13

32469212		сільськогосподарськими машинами й устаткуванням			
--------------------------	--	---	--	--	--

Таблиця 3. Заклади вищої освіти та ЗП (ПТО)

Назва закладу освіти	Категорія закладу освіти	Форма власності
Золочівська автомобільна школа Товариства сприяння обороні України	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Золочівський професійний ліцей	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Навчальний центр імені Василя Вишиваного Національної гвардії України (військова частина 3007)	Інший заклад освіти, що надає професійну (професійно-технічну освіту)	Державна
Відокремлений структурний підрозділ "Золочівський фаховий коледж Національного університету "Львівська політехніка"	Заклад фахової передвищої освіти	Державна

Рисунок 2. Статистика проєктів громади у Dream Project⁵⁸, станом на вересень 2024

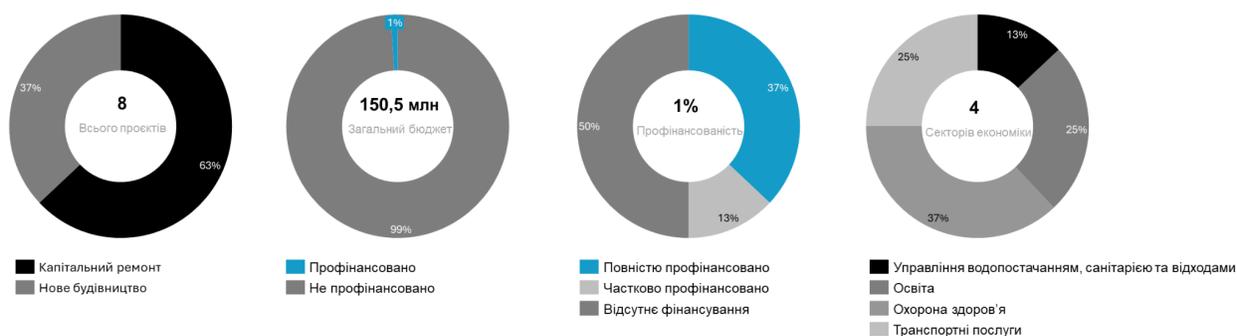
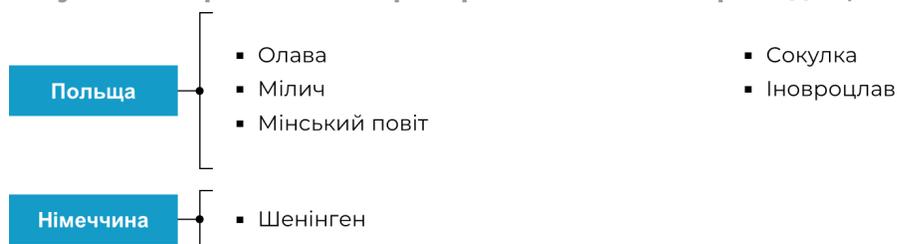

Рисунок 3. Перелік міст-партнерів Золочівської громади⁵⁹, станом на вересень 2024

⁵⁸ Статистика проєктів громади у Dream, доступ за [посиланням](#)

⁵⁹ Платформа співпраці, доступ за [посиланням](#)

Новояворівська громада

Новояворівська територіальна громада розташована у західній частині Львівської області. До складу громади входить 22 населених пунктів. Її площа складає майже 274,5 кв. км.

Громада межує з Яворівською, Івано-Франківською, Городоцькою громадами Львівської області. Її географічне положення, а також близькість до кордону визначає її стратегічно важливе значення та розвитковий потенціал. Громадою проходить автомобільний шлях М-10, який забезпечує розвинене транспортне сполучення. Відстань до адміністративного центру області м. Львів становить 39 км.

Кількість постійного населення становить 51,4 тис. осіб, з яких 37 317 осіб - міське населення. Кадровий потенціал громади становить 30 960 осіб працездатного віку. Освітний потенціал вимірюється кількістю закладів освіти, так, у громаді налічується 2 закладів ЗП (ПТО).

Перелік основних планувальних документів

Стратегія розвитку Новояворівської міської територіальної громади на період до 2027 року⁶⁰

Таблиця 1. Основні показники соціально-економічного розвитку громади

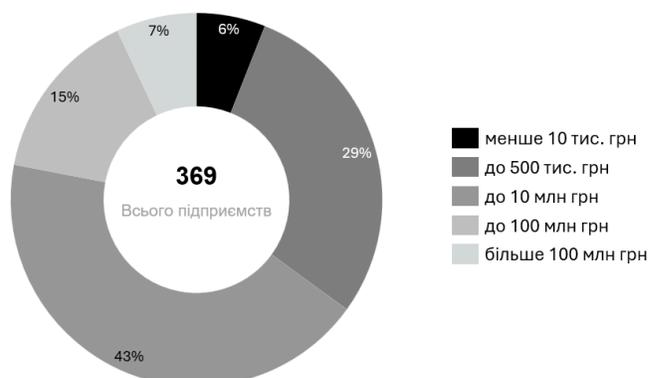
Показник	Значення
Адміністративний центр	м. Новояворівськ
Площа територіальної громади	273, 4 км ²
Склад територіальної громади	22 населених пункти
Чисельність населення, 2022	51 400 (з якого: 37 317 - міське; 14 083 - сільське)
Густота населення, 2022	188,6 осіб/км ²
Бюджет (податкові надходження), 2023	873 623 036,00 грн, або 3,1% від бюджету області у 2024 році
Доходи на мешканця, 2023	17 008 грн (середнє значення по Львівській області - 8 411 грн)
Місцеві податки і збори на мешканця, 2023	1 658 грн

⁶⁰ Стратегія розвитку Новояворівської міської територіальної громади на період до 2027 року, доступ за [посиланням](#)

Дотаційність⁶¹, 2023

-31%

Рисунок 1. Розподіл юридичних осіб за доходом, станом на вересень 2024

Таблиця 2. ТОП-10 найбільших підприємств в громаді, станом на вересень 2024

Назва	Дата реєстрації	Вид діяльності	Дохід (тис. грн)	Активи (тис. грн)	Персонал (чол.)
ТЗОВ "Кормотех" 32673400	30.09.2003	10.92 Виробництво готових кормів для домашніх тварин	4 478 613	2 108 456	871
ТЗОВ "Явір-інвест" 38380596	31.08.2012	10.41 Виробництво олії та тваринних жирів	630 277	384 327	59
ТЗОВ "Домен-друк" 33562775	16.05.2005	17.29 Виробництво інших виробів з паперу та картону	480 307	294 838	229
ТОВ "Енергопарк "Яворів" 38424785	27.09.2012	35.11 Виробництво електроенергії	378 235	1 371 600	18
ПМП "Експрес" 30253563	30.12.1998	49.41 Вантажний автомобільний транспорт	316 607	82 096	25
ПП "Старицький"	16.03.2016	10.11 Виробництво	282 743	99 266	79

⁶¹ Дотація - доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів. Показник розраховується як співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету територіальної громади з дотаціями, але без урахування субвенцій із державного бюджету

М'ясокомбінат" 40346549		М'яса			
ТЗОВ "Факро орбіта" 31754918	28.11.2001	25.72 Виробництво замків і дверних петель	229 432	198 673	230
ТЗОВ "Бейкер-Україна" 32296918	10.12.2002	10.72 Виробництво сухарів і сухого печива; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок тривалого зберігання	201 960	113 907	133
ТЗОВ "ВВМ Явір" 35546011	02.11.2007	46.73 Оптова торгівля деревиною, будівельними матеріалами та санітарно-технічним обладнанням	151 773	70 455	28
ПП "Рональ" 23954759	03.07.1997	47.30 Роздрібна торгівля пальним	145 257	17 099	38

Таблиця 3. Перелік зареєстрованих індустріальних парків, станом на вересень 2024

№	Назва ІП	Дата включення до реєстру	Адреса	Строк, на який створено	Площа	Примітки
1	Індустріальний парк "Технологій та бізнесу"	20.08.2024	селище Шкло, Львівська область	30 років	17,4 га	Розпорядження КМУ від 20 серпня 2024 р. № 781-р

Таблиця 4. Заклади вищої освіти та ЗП (ПТО)

Назва закладу освіти	Категорія закладу освіти	Форма власності
Державний навчальний заклад "Новояворівське вище професійне училище"	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
"Новояворівський міжшкільний ресурсний центр"	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Комунальна

Рисунок 2. Статистика проєктів громади у Dream Project⁶², станом на вересень 2024

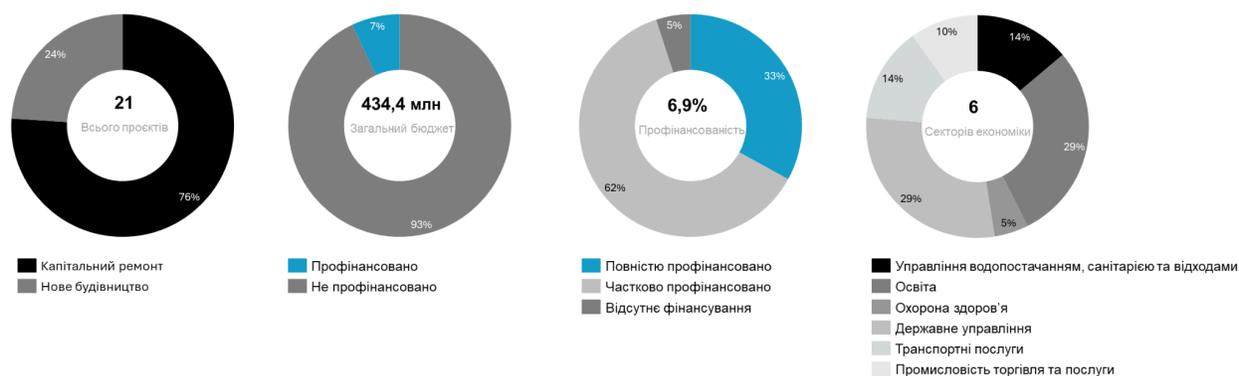
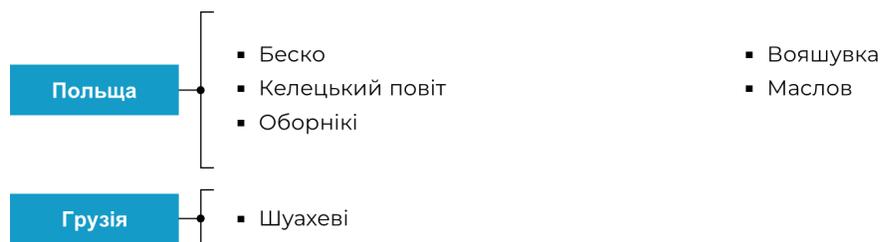

Рисунок 3. Перелік міст-партнерів Новояворівської громади⁶³, станом на вересень 2024

⁶² Статистика проєктів громади у Dream, доступ за [посиланням](#)

⁶³ Платформа співпраці, доступ за [посиланням](#)

Самбірська громада

Самбірська територіальна громада розташована у південно-західній частині Львівської області. До складу громади входить 5 населених пунктів, загальна площа громади складає майже 42,2 кв. км. Наразі м. Самбір (після реформи АТУ 2020 року) має статус районного центру Самбірського району.

Громада межує з Новокалінівською, Дрогобицькою, Бісковицькою, Хирівською, Старосамбірською, Судовишнянською та Ралівською громадами Львівської області. До найближчого пункту перетину кордону від міста Самбору приблизно 40 кілометрів. Територією громади проходять дорога національного значення: Н-13, а також Т-1415 та Т-1418. Транспортна доступність громади відзначається наявністю залізничного сполучення та автомобільним сполученням. Відстань до адміністративного центру області м. Львів становить 75 км.

Перелік основних планувальних документів

Стратегія розвитку Самбірської міської територіальної громади на період до 2027 року⁶⁴

Таблиця 1. Основні показники соціально-економічного розвитку громади

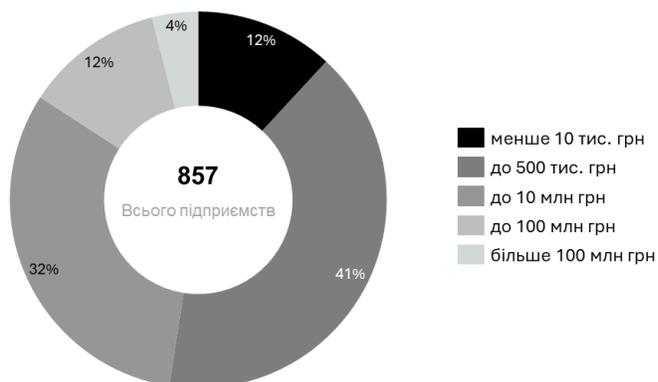
Показник	Значення
Адміністративний центр	м. Самбір
Площа територіальної громади	42,2 км ²
Склад територіальної громади	5 населених пункти
Чисельність населення, 2022	37 973 ос. (з якого: 35,054 - міське; 2,919 - сільське)
Густота населення, 2022	900 осіб/км ²
Бюджет (податкові надходження), 2023	260 000 000,00 грн, або 4,3% від бюджету області у 2024 році
Доходи на мешканця, 2023	6,231 грн (середнє значення по Львівській області - 8 411 грн)
Місцеві податки і збори на мешканця, 2023	1868 грн

⁶⁴ Стратегія розвитку Самбірської міської територіальної громади на період до 2027 року, доступ за [посиланням](#)

Дотаційність⁶⁵, 2023

0%

Рисунок 1. Розподіл юридичних осіб за доходом, станом на вересень 2024

Таблиця 2. ТОП-10 найбільших підприємств в громаді, станом на вересень 2024

Назва	Дата реєстрації	Вид діяльності	Дохід (тис. грн)	Активи (тис. грн)*	Персонал (чол.)
ТДВ"ШРБУ №88" 03448623	30.07.1997	42.11 Будівництво доріг і автострад	475 069	147 842	18
ТОВ "СЕМ Екопак" 34893917	05.10.2007	17.21 Виробництво гофрованого паперу та картону, паперової та картонної тари	375 020	252 579	259
ТОВ Самбірська птахофабрика" 31447233	24.05.2001	01.47 Розведення свійської птиці	350 920	135 355	150
ТОВ "Ембавуд	31.08.2009	31.09	179 939	145 116	124

⁶⁵ Дотація - доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів. Показник розраховується як співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету територіальної громади з дотаціями, але без урахування субвенцій із державного бюджету

Україна" 36676494		Виробництво інших меблів			
ТЗОВ "Самбірський радіозавод "Сигнал" 37752996	08.06.2011	27.40 Виробництво електричного освітлювального устаткування	163 966	1 247 144	19
ТЗОВ"Молокозавод "Самбірський" 00424415	19.09.1996	10.51 Перероблення молока, виробництво масла та сиру	121 065	115 697	95
ПРАТ "Завод "Омега" 14311554	16.11.1995	27.12 Виробництво електророзподільчої та контрольної апаратури	80 568	89 183	87
ТДВ "Самбірська швейна фабрика" 00309536	05.03.1994	14.12 Виробництво робочого одягу	71 329	22 964	243
ТОВ"Тирегод Україна" 41977317	02.03.2018	25.62 Механічне оброблення металевих виробів	69 584	52 479	45
ТЗОВ "ЕІМО" 37685117	01.07.2011	16.29 Виробництво інших виробів з деревини; виготовлення виробів з корка, соломки та рослинних матеріалів для плетіння	66 224	115 432	107

Таблиця 3. Заклади вищої освіти та ЗП (ПТО)

Назва закладу освіти	Категорія закладу освіти	Форма власності
Самбірська філія Західноукраїнського національного університету ЗУНУ	Заклад вищої освіти	Державна
ДПЗО "Самбірський ПЛ"	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Комунальний заклад Львівської обласної ради "Професійно-технічне училище-інтернат професійної реабілітації учнів-інвалідів м. Самбора"	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Комунальна
Самбірський міський спортивно-технічний клуб ТСО України	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Приватна
Самбірський фаховий коледж культури і мистецтв	Заклад фахової передвищої освіти	Комунальна
Самбірський фаховий медичний коледж	Заклад фахової передвищої освіти	Комунальна
КЗЛОП "Самбірський фаховий педколедж ім.І.Филипчака"	Заклад фахової передвищої освіти	Комунальна
Самбірський фаховий коледж економіки та інформаційних технологій	Заклад фахової передвищої освіти	Державна

Рисунок 2. Статистика проєктів громади у Dream Project⁶⁶, станом на вересень 2024

⁶⁶ Статистика проєктів громади у Dream, доступ за [посиланням](#)

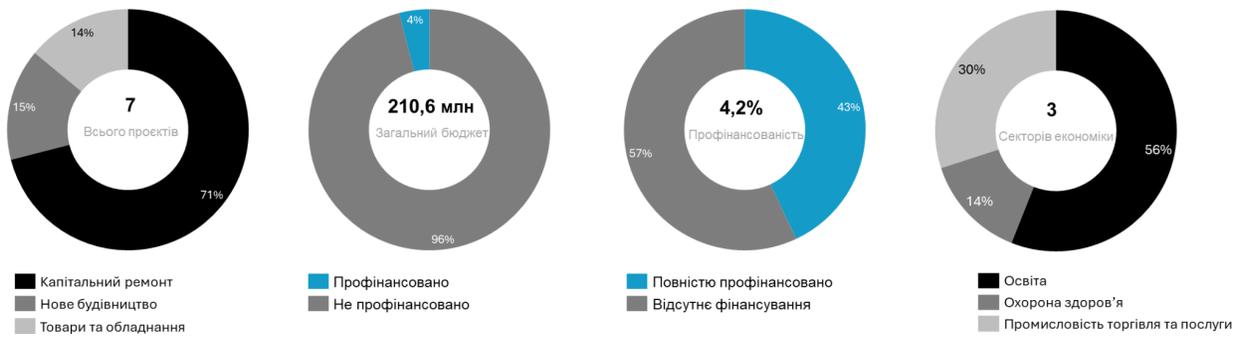
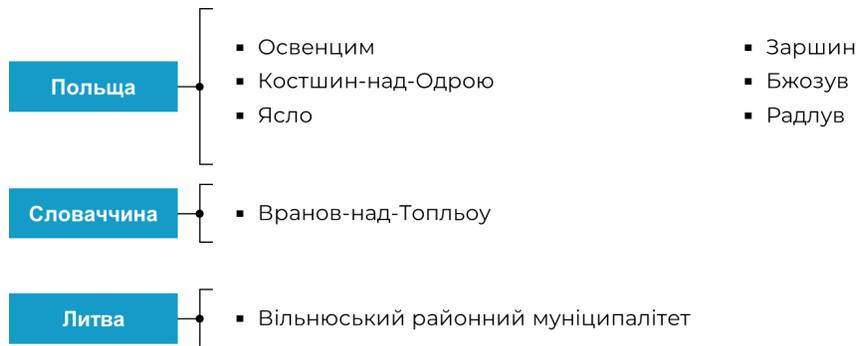

Рисунок 3. Перелік міст-партнерів Самбірської громади, станом на вересень 2024⁶⁷

⁶⁷ Платформа співпраці, доступ за [посиланням](#)

Стрийська громада

Стрийська територіальна громада розташована у південно-західній частині Львівської області. До складу громади входить 47 населених пунктів. Її площа складає майже 551,1 кв. км. Місто Стрий - адміністративний центр Стрийського району.

Географічне положення визначає її як передгірську громаду, яка межує з Меденицькою, Трускавецькою, Моршинською, Грабовецько-Дулібівською, Дрогобицькою, Миколаївською, Розвадівською, Жидачівською, Гніздичівською, Журавненською, Сколівською громадами Львівської області, а також Болехівською та Долинською громадами Івано-Франківської області. Її географічне положення, а також близькість до кордону впливає на факт високої інвестиційної привабливості. Стрийська громада, зокрема саме місто Стрий, є важливим транспортним вузлом на заході України. Через громаду проходять міжнародні автошляхи М-12, М-06, європейські - Е-50, Е-471 та національні - Н-10, а також ряд регіональних. Також через громаду проходить залізнична гілка, велика залізнична станція розташована у м. Стрий. Відстань до обласного центру, м. Львів, складає 67 км.

Перелік основних планувальних документів

Стратегія розвитку Стрийської міської територіальної громади на період до 2027 року⁶⁸

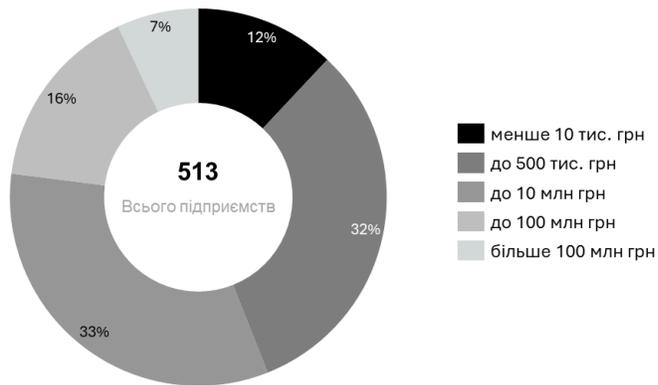
Таблиця 1. Основні показники соціально-економічного розвитку громади

Показник	Значення
Адміністративний центр	м. Стрий
Площа територіальної громади	551,1 км ²
Склад територіальної громади	47 населених пункти
Чисельність населення, 2022	98,378 (з якого: 61,768 - міське; 36,610 - сільське)
Густота населення, 2022	179 осіб/км ²
Бюджет (податкові надходження), 2023	970 606 108,00 грн, або 3,48% від бюджету області у 2024 році
Доходи на мешканця, 2023	9 866 грн (середнє значення по Львівській області - 8 411 грн)

⁶⁸ Стратегія розвитку Стрийської міської територіальної громади на період до 2027 року, доступ за [посиланням](#)

Місцеві податки і збори на мешканця, 2023	2 163 грн
Дотаційність ⁶⁹ , 2023	-2,8%

Рисунок 1. Розподіл юридичних осіб за доходом, станом на вересень 2024

Таблиця 2. ТОП-10 найбільших підприємств в громаді, станом на вересень 2024

Назва	Дата реєстрації	Вид діяльності	Дохід (тис. грн)	Активи (тис. грн)	Персонал (чол.)
ТЗОВ "Комунальник 1" 25240544	28.07.2004	38.11 Збирання безпечних відходів	18 534 372	12 648	18
ТЗОВ "Леоні ваерінг системс УА ГМБХ" 31358171	08.02.2002	29.31 Виробництво електричного й електронного устаткування для автотранспортних засобів	8 891 091	4 034 986	5 934
ТОВ "Фішка доялті" 43937826	02.02.2021	82.99 Надання інших допоміжних комерційних послуг, н.в.і.у.	1 569 960	1 514 909	28
ТЗОВ "Галичина - Захід" 30124457	28.11.2001	01.46 Розведення свиней	1 363 638	1 482 385	230

⁶⁹ Дотація - доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів. Показник розраховується як співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету територіальної громади з дотаціями, але без урахування субвенцій із державного бюджету

ПП "Лемар агро" 36418926	01.04.2009	46.21 Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин	1 081 744	243 045	22
ТОВ "Видавничий дім "Укрпол" 32802333	30.12.2003	17.21 Виробництво гофрованого паперу та картону, паперової та картонної тари	1 070 409	740 266	569
ТОВ "Стрийнафтогаз" 39454684	23.10.2014	06.20 Добування природного газу	784 222	468 177	40
ПП "Агротем" 31742132	15.11.2001	10.11 Виробництво м'яса	509 718	128 651	135
ТОВ "Компакт+" 43303246	23.10.2019	46.39 Неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами	417 508	32 922	25
ПП "Шоді 24" 42516551	03.10.2018	45.31 Оптова торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів	373 428	55 670	86

Таблиця 3. Перелік зареєстрованих індустріальних парків, станом на вересень 2024

№	Назва ІП	Дата включення до реєстру	Адреса	Строк, на який створено	Площа	Примітки
1	Індустріальний парк "Долина Стрий"	02.05.2023	Стрий, Львівська область	30 років	13,95 га	Рішення "Про включення індустріального парку "Долина Стрий" до Реєстру індустріальних

						(промислових) парків” Концепція
--	--	--	--	--	--	---

Таблиця 4. Заклади вищої освіти та ЗП (ПТО)

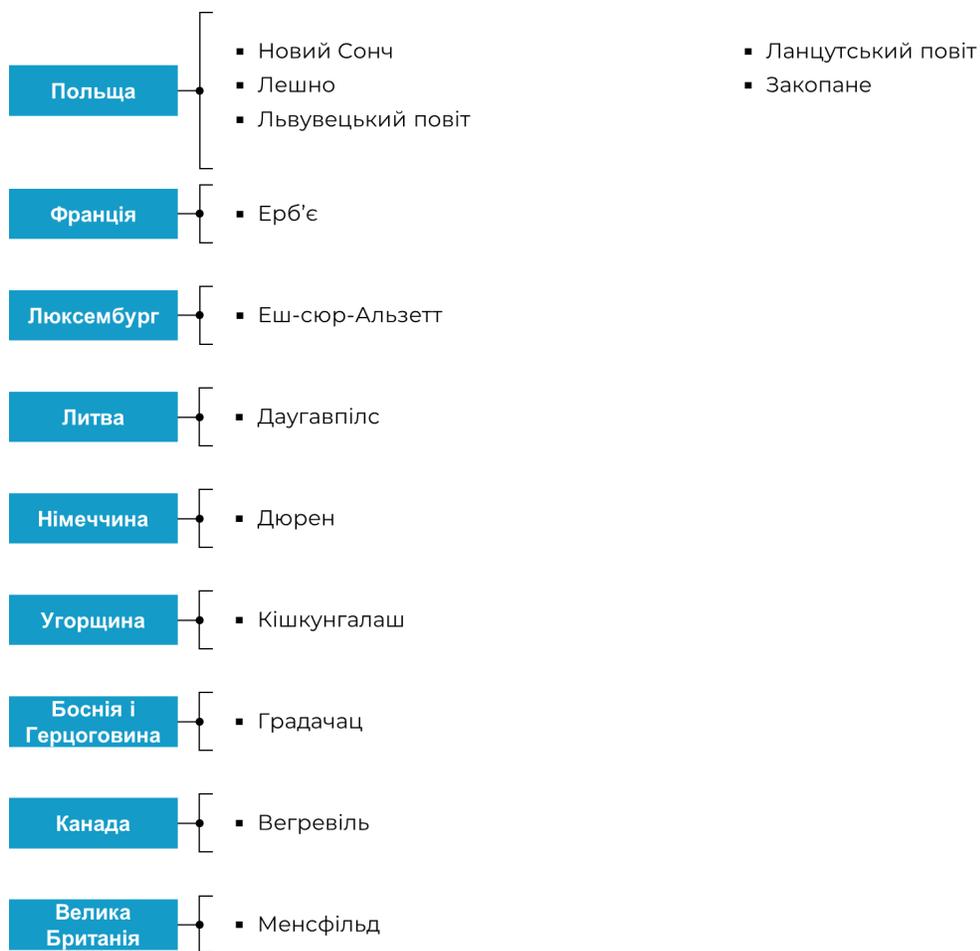
Назва закладу освіти	Категорія закладу освіти	Форма власності
Вище професійне училище № 35 м. Стрия	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Державний навчальний заклад "Вище професійне училище №34 м. Стрий"	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Державний навчальний заклад "Вище професійне училище №8 м.Стрия"	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Державний професійно-технічний навчальний заклад "Стрийське вище художнє професійне училище"	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Стрийський міжшкільний ресурсний центр	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Комунальна
Стрийський спортивно-технічний клуб Товариства сприяння обороні України	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Приватна
Відокремлений структурний підрозділ "Стрийський фаховий коледж Львівського національного університету природокористування"	Заклад фахової передвищої освіти	Державна
Товариство з обмеженою відповідальністю "Диференціал"	Інший заклад освіти, що надає професійну (професійно-технічну освіту)	Приватна

Рисунок 2. Статистика проєктів громади у Dream Project⁷⁰, станом на вересень 2024

⁷⁰ Статистика проєктів громади у Dream, доступ за [посиланням](#)

Рисунок 3. Перелік міст-партнерів Стрийської громади⁷¹, станом на вересень 2024

⁷¹ Платформа співпраці, доступ за [посиланням](#)

Трускавецька громада

Трускавецька територіальна громада розташована у південно-східній частині Львівської області. До складу громади входить 8 населених пунктів, загальна площа громади складає майже 189,3 кв. км. Трускавецьку громаду, хоч вона і не потрапила в перелік потенційних полюсів зростання важливо розглядати з точки зору конурбації Дрогобич-Борислав-Трускавець⁷².

Громада межує з Східницькою, Бориславською, Дрогобицькою, Меденицькою, Сколівською, Градобецько-Дубілівською та Стрийською громадами Львівської області. Громадою проходить автомобільний шлях Т-1402, який з'єднує громаду з прилеглими громадами. Транспортна доступність громади відзначається наявністю залізничного сполучення та добре розвиненою автомобільною мережею. Відстань до адміністративного центру області м. Львів становить 82 км.

Перелік основних планувальних документів

Стратегія розвитку Трускавецького субрегіону на період до 2028 року⁷³

Таблиця 1. Основні показники соціально-економічного розвитку громади

Показник	Значення
Адміністративний центр	м. Трускавець
Площа територіальної громади	207,9 км ²
Склад територіальної громади	8 населених пункти
Чисельність населення, 2022	39 086 ос. (з якого: 28,287 - міське; 10,799 - сільське)
Густота населення, 2022	189,39 осіб/км ²
Бюджет (податкові надходження), 2023	419 779 100,00 грн, або 6,7% від бюджету області у 2024 році
Доходи на мешканця, 2023	7,960 грн (середнє значення по Львівській області - 8 411 грн)
Місцеві податки і збори на мешканця, 2023	3160 грн

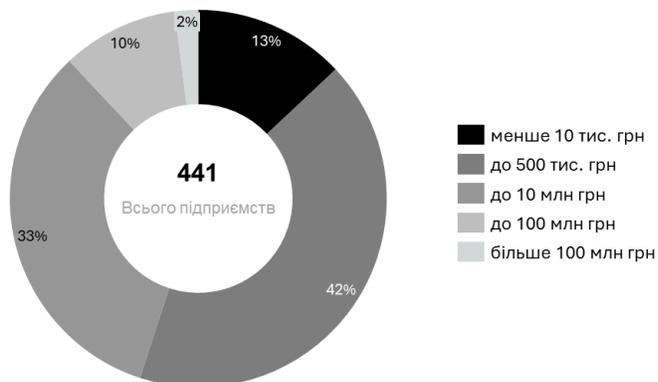
⁷² Конурбація - поліцентрична агломерація до складу якої входять декілька рівноправних міст і великих міських територій, які злилися в одну безперервну міську розвинену зону

⁷³ Стратегія розвитку Трускавецького субрегіону на період до 2028 року, доступ за [посиланням](#)

Дотаційність⁷⁴, 2023

10,7%

Рисунок 1. Розподіл юридичних осіб за доходом, станом на вересень 2024

Таблиця 2. ТОП-10 найбільших підприємств в громаді, станом на вересень 2024

Назва	Дата реєстрації	Вид діяльності	Дохід (тис. грн)	Активи (тис. грн)*	Персонал (чол.)
ТОВ "ВЕДЕКС-ІТ" 45405289	24.08.2023	73.11 Рекламні агентства	2 805 384	1 066 206	2
ТЗОВ "РІКСОС-ПРИК АРПАТТЯ" 34358195	04.05.2006	55.10 Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщування	329 139	127 179	528
ТОВ "ХОТЕЛ МЕНЕДЖМЕН Т ГРУП" 36518205	30.06.2009	55.10 Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщування	296 815	78 811	448
ТЗОВ "ФІРМА Т.С.Б." 22411703	17.11.1995	11.07 Виробництво	272 668	80 651	89

⁷⁴ Дотація - доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів. Показник розраховується як співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету територіальної громади з дотаціями, але без урахування субвенцій із державного бюджету

		безалкогольн их напоїв; виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки			
ПІІТЗОВ "АКВА-ЕКО" 22364091	27.09.1996	11.07 Виробництво безалкогольн их напоїв; виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки	215 271	180 302	107
ПП "АР-ТРАНС" 31802222	28.01.2002	49.41 Вантажний автомобільни й транспорт	204 267	116 679	64
ТЗОВ ГКК "КАРПАТИ" 05311710	21.02.1991	55.10 Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщування	139 923	145 852	361
ПП "ТУР-ГРУП" 35413581	09.10.2007	79.12 Діяльність туристичних операторів	138 448	4 778	3
ТОВ "МЕДИЧНИЙ РЕАБІЛІТАЦІЙ НИЙ ЦЕНТР "МОДРИЧІ" 36918291	26.01.2011	86.10 Діяльність лікарняних закладів	125 575	240 956	176
ТОВ "АТД "ВОЛИНЬ" 31120922	14.08.2000	68.20 Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна	97 065	273 702	23

Таблиця 3. Заклади вищої освіти та ЗП (ПТО)

Назва закладу освіти	Категорія закладу освіти	Форма власності
Прикарпатський інститут імені Михайла Грушевського ПрАТ «ВНЗ «МАУП»	Заклад вищої освіти	Приватна
Фаховий коледж при Прикарпатському інституті імені Михайла Грушевського ПрАТ "ВНЗ "МАУП"	Заклад фахової передвищої освіти	Приватна

Рисунок 2. Статистика проєктів громади у Dream Project⁷⁵, станом на вересень 2024

Рисунок 3. Перелік міст-партнерів Трускавецької громади⁷⁶, станом на вересень 2024

⁷⁵ Статистика проєктів громади у Dream, доступ за [посиланням](#)

⁷⁶ Платформа співпраці, доступ за [посиланням](#)

Шептицька громада

Шептицька територіальна громада розташована у північно-східній частині Львівської області. До складу громади входить 14 населених пунктів, загальна площа громади складає майже 230,3 кв. км. Наразі м. Шептицький (до 2024 року - Червоноград) має статус районного центру Шептицького району.

Громада межує з Сокальською, Белзьською, Великомоствською, Добротвірською та Радехівською громадами Львівської області. Відстань до кордону від м. Шептицький складає 15 км. Громадою проходить автомобільний шлях Р-15 та Т-1410, який з'єднує громаду з Жовквою, Рава-Руською та Радеховим. Транспортна доступність громади відзначається наявністю залізничного сполучення та добре розвинутою автомобільною мережею. Відстань до адміністративного центру області м. Львів становить 73 км.

Перелік основних планувальних документів

Стратегія розвитку Червоноградської міської територіальної громади⁷⁷

Таблиця 1. Основні показники соціально-економічного розвитку громади

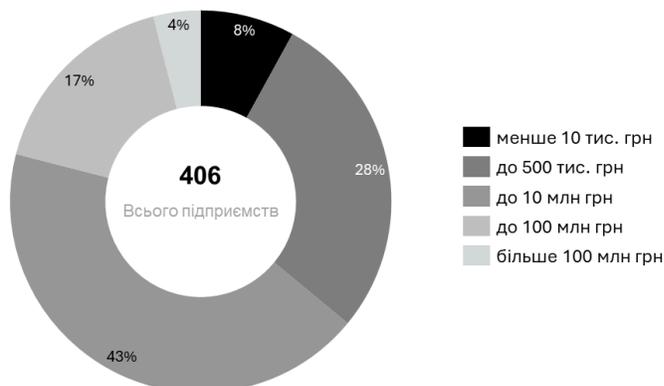
Показник	Значення
Адміністративний центр	м. Шептицький
Площа територіальної громади	230,3 км ²
Склад територіальної громади	14 населених пункти
Чисельність населення, 2022	88 151 (з якого: 77,829 - міське; 10,322 - сільське)
Густота населення, 2022	383 осіб/км ²
Бюджет (податкові надходження), 2023	564 441 000,00 грн, або 9,1% від бюджету області у 2024 році
Доходи на мешканця, 2023	8,520 грн (середнє значення по Львівській області - 8 411 грн)
Місцеві податки і збори на мешканця, 2023	1847 грн

⁷⁷ Стратегія розвитку Червоноградської міської територіальної громади, доступ за [посиланням](#)

Дотаційність⁷⁸, 2023

-1,7%

Рисунок 1. Розподіл юридичних осіб за доходом, станом на вересень 2024

Таблиця 2. ТОП-10 найбільших підприємств в громаді, станом на вересень 2024

Назва	Дата реєстрації	Вид діяльності	Дохід (тис. грн)	Активи (тис. грн)	Персонал (чол.)* ⁷⁹
ТЗОВ "Євро-комерс" 37059699	14.04.2010	10.11 Виробництво м'яса	1 295 780	203 185	272
ТЗОВ "Агро-інвест" 31228240	08.12.2000	10.11 Виробництво м'яса	1 184 902	188 876	165
ТОВ "Смарт медіа ECSETC" 42660471	30.11.2018	60.10 Діяльність у сфері радіомовлення	383 043	*	*
ТОВ "BMB холдінг" 33963954	15.12.2005	31.09 Виробництво інших меблів	347 918	176 865	258
ТДВ "ЧЗМК" 01267395	12.01.1995	25.11 Виробництво будівельних металевих	315 164	377 263	342

⁷⁸ Дотація - доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів. Показник розраховується як співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету територіальної громади з дотаціями, але без урахування субвенцій із державного бюджету

⁷⁹ *Дані відсутні

		конструкцій і частин конструкцій			
ТОВ "Дюна-веста" 32285581	26.12.2002	14.31 Виробництво панчішно-шкарпеткових виробів	303 907	377 263	342
ТОВ "Стиротерм" 45114942	20.04.2023	46.73 Оптова торгівля деревиною, будівельними матеріалами та санітарно-технічним обладнанням	246 313	86 138	61
ТЗОВ "Вудагротех" 44671422	20.09.2022	46.71 Оптова торгівля твердим, рідким, газоподібним паливом і подібними продуктами	218 750	17 021	6
ПП "МТФ-Україна" 43168294	09.08.2019	47.30 Роздрібна торгівля паливом	156 993	6 506	14

Таблиця 3. Перелік зареєстрованих індустріальних парків, станом на вересень 2024

№	Назва ІП	Дата включення до реєстру	Адреса	Строк, на який створено	Площа	Примітки
1	Індустріальний парк "Червоноград"	20.07.2023	Шептицький, Львівська область	30 років	63 га	Рішення "Про створення індустріального парку Червоноград" Концепція

Таблиця 4. Заклади вищої освіти та ЗП (ПТО)

Назва закладу освіти	Категорія закладу освіти	Форма власності
Вище професійне училище №11 м. Шептицький	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Державний професійно-технічний навчальний заклад «Червоноградський професійний гірничо-будівельний ліцей»	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Навчальний заклад об'єднання громадян "Автомобільна школа "Автомар" Всеукраїнської спілки автомобілістів"	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Приватна
Червоноградська автомобільна школа Товариства сприяння обороні України	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Державна
Червоноградський гірничо-економічний фаховий коледж	Заклад фахової передвищої освіти	Державна

Рисунок 2. Статистика проєктів громади у Dream Project⁸⁰, станом на вересень 2024

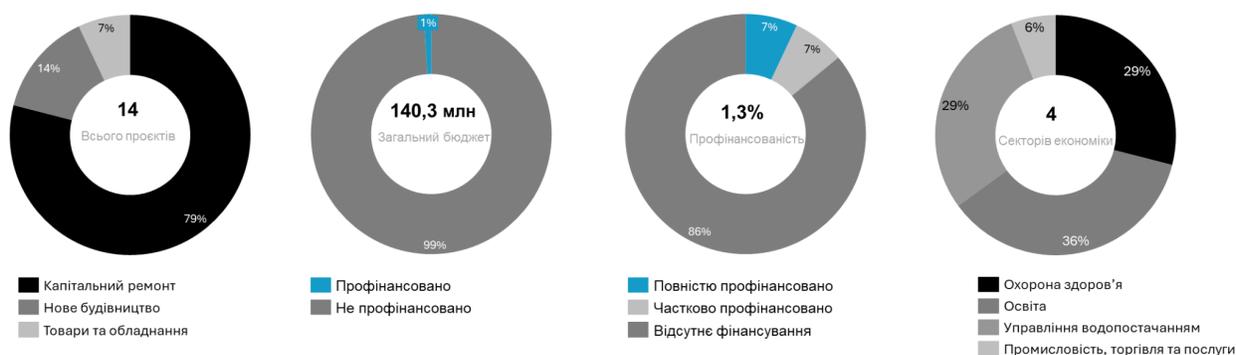
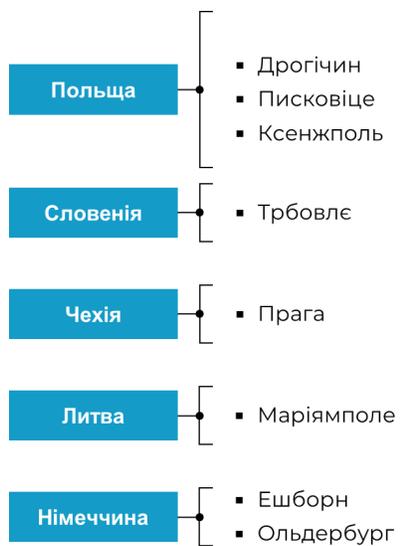

Рисунок 3. Перелік міст-партнерів Шептицької громади⁸¹, станом на вересень 2024

⁸⁰ Статистика проєктів громади у Dream, доступ за [посиланням](#)

⁸¹ Платформа співпраці, доступ за [посиланням](#)

Яворівська громада

Яворівська територіальна громада розташована у західній частині Львівської області. До складу громади входить 82 населених пунктів. Її площа складає майже 834 кв. км. З 2020 року місто Яворів - адміністративний центр Яворівського району.

Географічне положення визначає її як прикордонну громаду, яка межує з Рава-Руською, Добросинсько-Магерівська, Новояворівською, Івано-Франківською, Мостиською, Судовишнянською громадами Львівської області, а також має вихід до кордону з Польщею. Її географічне положення, а також близькість до кордону визначає її стратегічно важливе значення. Громадою проходить автомобільний шлях М-10 та Р-40, який забезпечує розвинене транспортне сполучення. Окрім автомобільного сполучення, у громаді наявне залізничне сполучення. Відстань до адміністративного центру області м. Львів становить 57 км.

Перелік основних планувальних документів

Стратегія розвитку Яворівської міської територіальної громади на період до 2027 року
План заходів з реалізації стратегії⁸²

Таблиця 1. Основні показники соціально-економічного розвитку громади

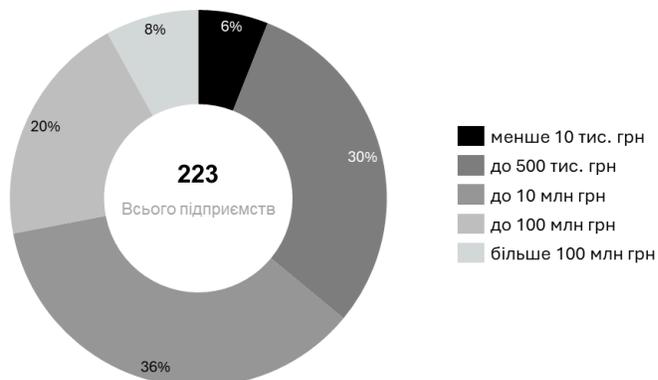
Показник	Значення
Адміністративний центр	м. Яворів
Площа територіальної громади	834 км ²
Склад територіальної громади	82 населених пункти
Чисельність населення, 2022	52,000 (з якого: 16,064 - міське; 35,936 - сільське)
Густота населення, 2022	62,58 осіб/км ²
Бюджет (податкові надходження), 2023	495 177 075,00 грн, або 7,9% від бюджету області у 2024 році
Доходи на мешканця, 2023	24,146 грн (середнє значення по Львівській області - 8 411 грн)
Місцеві податки і збори на мешканця, 2023	1252 грн

⁸² Стратегія розвитку Яворівської МТГ на період до 2027 року та план заходів з реалізації стратегії, доступ за [посиланням](#)

Дотаційність⁸³, 2023

-29,3%

Рисунок 1. Розподіл юридичних осіб за доходом, станом на вересень 2024

Таблиця 2. ТОП-10 найбільших підприємств в громаді, станом на вересень 2024

Назва	Дата реєстрації	Вид діяльності	Дохід (тис. грн)	Активи (тис. грн)	Персонал (чол.)
ТЗОВ "Сніжка-Україна" 30648854	16.11.1999	20.30 Виробництво фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик	777 822	524 451	169
ГО "Підковаарт" 41177490	27.02.2017	94.99 Діяльність інших громадських організацій, н.в.і.у.	455 893	-	2
ДП "Роберт Бош Продакшн Україна" 32599783	05.08.2003	33.14 Ремонт і технічне обслуговування електричного устаткування	419 096	167 824	158

⁸³ Дотація - доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів. Показник розраховується як співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету територіальної громади з дотаціями, але без урахування субвенцій із державного бюджету

ТОВ "Лемберг беттері" 39459525	27.10.2014	27.20 Виробництво батарей і акумуляторів	269 056	93 659	61
ТОВ "Центра трейд" 43614688	07.05.2020	46.37 Оптова торгівля кавою, чаєм, какао та прянощами	247 442	13 475	10
ТОВ "Реціне" 40452135	27.04.2016	47.73 Роздрібна торгівля фармацевтичн ими товарами в спеціалізовани х магазинах	209 663	54 656	96
ТЗОВ "Глобал трейд юа" 43180751	19.08.2019	46.90 Неспеціалізов ана оптова торгівля	187 586	58 502	52
ТЗОВ "Єврошпон" 31210033	01.11.2000	16.21 Виробництво фанери, дерев'яних плит і панелей, шпону	181 500	76 734	112
ТЗОВ "Леомарк" 23266835	26.04.1995	46.74 Оптова торгівля залізними виробами, водопровідни м і опалювальним устаткуванням і приладдям до нього	168 323	79 888	26
ТОВ "Міт-постач" 44842484	31.10.2022	47.22 Роздрібна торгівля м'ясом і м'ясними продуктами в спеціалізовани х магазинах	159 324	18 716	4

Таблиця 3. Перелік зареєстрованих індустріальних парків, станом на вересень 2024

№	Назва ІП	Дата включення до реєстру	Адреса	Строк, на який створено	Площа	Примітки
1	Яворівський індустріальний парк	26.04.2017	Грушів, Львівська область	30 років	40 га	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 № 1013-р Картка

Таблиця 4. Заклади вищої освіти та ЗП (ПТО)

Назва закладу освіти	Категорія закладу освіти	Форма власності
Яворівський ліцей імені Осипа Маковея Яворівської міської ради Львівської області	Заклад професійної (професійно-технічної) освіти	Комунальна

Рисунок 2. Статистика проєктів громади у Dream Project⁸⁴, станом на вересень 2024

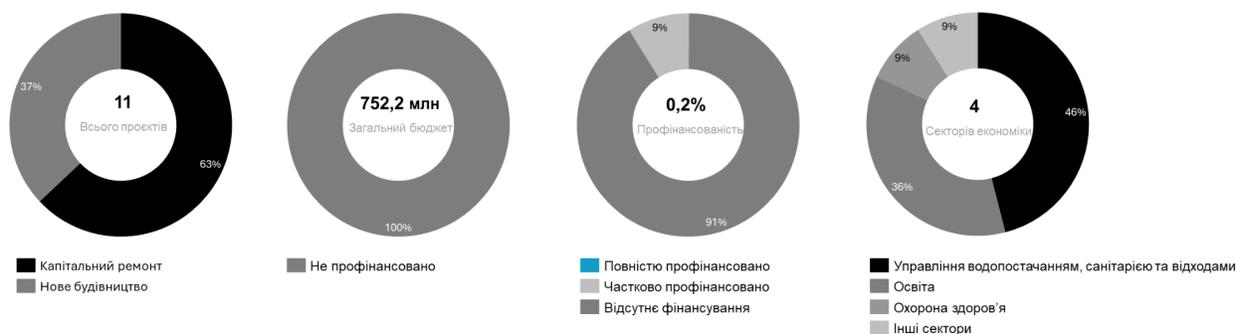
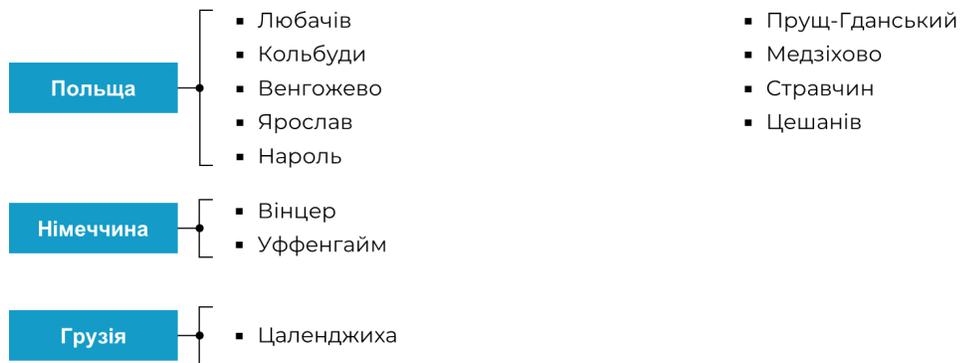

Рисунок 3. Перелік міст-партнерів Яворівської громади⁸⁵, станом на вересень 2024

⁸⁴ Статистика проєктів громади у Dream, доступ за [посиланням](#)

⁸⁵ Платформа співпраці, доступ за [посиланням](#)

4. Перелік опитаних експертів

№	Респондент	Посада
1	Євгенія Маруняк	Директорка Інституту географії НАНУ, доктор географічних наук, член-кореспондент НАН України
2	Ірина Сторонянська	Заступниця директора з наукової роботи ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», доктор економічних наук, професор
3	Віктор Бондарук	Експерт з регіонального (місцевого) розвитку проєкту USAID HOVERLA
4	Юрій Третяк	Експерт з регіонального (місцевого) розвитку та державної регіональної політики.
5	Григорій Підгрушний	Завідувач відділу суспільно-географічних досліджень Інституту географії НАН України, доктор географічних наук
6	Анатолій Мельничук	Керівник Експертно-консультаційного центру розвитку громад та територій Київського національного університету імені Тараса Шевченка
7	Костянтин Мезенцев	Завідувач кафедри економічної та соціальної географії, доктор географічних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор
8	Лукаш Мікула	Польський географ, урбаніст, хабілітований доктор із дисципліни соціально-економічної географії та просторового менеджменту, радник міста Познань.
9	Марсель Йонеску-Герою	Старший спеціаліст з міського розвитку офісу Світового банку в Бухаресті, Румунія
10	Дар'я Мальчикова	Проректорка з навчальної та науково-педагогічної роботи Херсонського державного університету, доктор географічних наук, професор кафедри географії та екології
11	Томаш Горбовський	Член Генеральної асамблеї AEIDL, виконавчий директор Solidarity Fund PL в Молдові
12	Дмитро Крепак	Незалежний член Наглядової ради ДП «Прозорро.Продажі», очолює Комітет з аудиту та фінансів, у минулому обирався членом Наглядової Ради банку «Ренесанс Кредит Україна» і Членом Правління Європейської Бізнес Асоціації

13	Латкау Рубен	Заступник мера Тімішоари, відповідальний за інвестиції, відновлення міст, громадський транспорт та інфраструктуру будівництва
14	Сергей Северин	Спеціаліст з міського розвитку в Solidarity Fund PL в Молдові
15	Агнешка Собала-Гвосдзь	Головний експерт з економіки та ринку праці, Інститут розвитку міст і регіонів, Краків, Польща
16	В'ячеслав Негода	Голова Тернопільської військової адміністрації
17	Віталій Загайний	Експерт та координатор проєктів місцевого самоврядування в Центрі політико-правових реформ, керівник управління регіональної політики Міністерства внутрішніх справ України (2022-2023 рр.)
18	Марко Хрен	Керівник відділу Смарт-спеціалізації, Уряд Республіки Словенія
19	Петер Востнер	Старший радник і науковий співробітник Інституту макроекономічного аналізу та розвитку, Любляна, Словенія
20	Представники DG Regio	Відділ Європейської комісії, що відповідає за політику ЄС щодо регіонів і міст.
21	Андрій Длігач	Засновник групи компаній Advanter Group та міжнародної бізнес-спільноти Board, співзасновник Центру економічного відновлення
22	Олександр Процюк	Директор з розвитку бізнесу індустріального парку "Біла Церква"
23	Янез Шустершич	Міжнародний експерт U-LEAD з Європою, партнер і консультант RE-FORMA, d.o.o., Міністр фінансів Словенії (2012-2013 рр.)
24	Амбер Маукорпс	Економіст Віденського інституту міжнародних економічних досліджень, займається аналізом регіональної економіки та територіального розвитку
25	Єгор Власенко	Програмний директор CANactions School
26	Ян Возаб	Співзасновник Berman Group, брав участь, як національний експерт для Чехії та Словаччини, у загальноєвропейських проєктах DG Regio, DG Research, DG Info, DG Employment, European Parliament та FMO EEA/Norway Funds